

Otrais alternatīvais jeb „ēnu ziņojums” par Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību īstenošanu Latvijā.

2013.gads

Otrais alternatīvais jeb „ēnu ziņojums” par Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību īstenošanu Latvijā.

Alternatīvais ziņojums ir sagatavots ar Fridriha Eberta fonda (Vācija) un Atvērtās sabiedrības fonda finansiālu atbalstu. Par šī ziņojuma saturu pilnībā atbild biedrība Latvijas Cilvēktiesību centrs, un tas nevar tikt uzskatīts par Fridriha Eberta fonda un Atvērtās sabiedrības fonda oficiālu viedokli.

Saturs	
Ievads	5
3. pants	6
Tautības ieraksts dokumentos	6
Statistikas dati	7
4. pants	7
Likumdošana	7
Institūcijas	8
Dati un statistika	9
Nevalstiskās organizācijas	10
Tiesu prakse	11
Aptaujas	12
Romu situācija	14
6. pants	
Politikas dokumenti	17
Pētījumi par starpkultūru saskarsmi un nacionālo identitāti	19
Neiecietības izpausmes	21
Rasistiski noziegumi	21
Naida runa	22
10. pants	23
Likumdošana	23
Centieni grozīt Satversmi	25
Saziņa ar valsts un pašvaldību iestādēm	27
Pieeja informācijai	28
Valsts Valodas centrs	30
Tiesu prakse	31
11. pants	33
Personvārdu atveide	34

12., 14. pants	36
Izglītojamo skaita sadalījums pa tautībām	34
Izglītības reforma un tās ietekme uz izglītības kvalitāti	38
Mazākumtautību izglītība – politiskais diskurss (bērnudārzi)	42
Romu izglītība	44
15. pants	48
Pilsonība	48
Naturalizācijas gaita	49
Nepilsoņu bērni	51
Grozījumi Pilsonības likumā	52
Referendums par grozījumiem Pilsonības likumā	53
Pārstāvniecība vēlētajās institūcijās	54
Konsultatīvās padomes	56
Nepilsoņu kongress	59
Sociālekonomiskā līdzdalība	52
Romu sociālekonomiskā līdzdalība	63

Ievads

2012. gada 24. Jūlijā Ministru kabinets apstiprināja Latvijas Republikas otro nacionālo ziņojumu par Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību izpildi Latvijā.¹

Latvijas Cilvēktiesību centrs (LCC)² ir sagatavojis alternatīvo jeb 'ēnu ziņojumu', kura mērķis ir sniegt ieskatu atsevišķu Konvencijas pantu īstenošanā Latvijā³. Šis ir otrais Latvijas Cilvēktiesību centra sagatavotais 'ēnu ziņojums'. Pirmais ziņojums tika publicēts 2008. gadā.⁴

'Ēnu ziņojums' nesniedz esošo likumu un citu normatīvo aktu izvērstu analīzi. Papildinot citus ziņojumus, tai skaitā valsts, galvenais uzsvars likts uz Konvencijā noteikto tiesību īstenošanu praksē.

'Ēnu ziņojumā' iekļauta informācija, kas attiecas uz Konvencijas 3., 4., 6., 10., 11., 12., 14. un 15. pantu un kas aptver laika periodu no 2009. līdz 2012. gadam. Atsevišķos gadījumos iekļauta informācija arī par attīstību 2013. gadā.

¹ Ziņojuma teksts latviešu un angļu valodā ir pieejams Eiropas Padomes mājas lapā

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_fcnmdocs/PDF_2nd_SR_Latvia_lv.pdf

² Latvijas Cilvēktiesību centrs (LCC) (līdz 28.12.2005. Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs) dibināts 1993. gadā kā neatkarīga, nevalstiska organizācija, kas aktīvi darbojas cilvēktiesību, pret-diskriminācijas un mazākumtautību tiesību jomā. LCC nodarbojas ar cilvēktiesību monitoringu, pētniecību un politikas analīzi, interešu aizstāvību, cilvēktiesību izglītību un apmācību, konferenču un semināru organizēšanu, sniedz ekspertu atzinumus valsts un citām institūcijām, sniedz juridiskās konsultācijas par cilvēktiesību jautājumiem, kā arī ik gadu publicē ziņojumu par cilvēktiesību stāvokli Latvijā.

³ Ziņojums pieejams LCC mājas lapā: www.cilvektiesibas.org.lv.

⁴ Pirmais ziņojums ir pieejams LCC mājas lapā

<http://cilvektiesibas.org.lv/site/attachments/30/01/2012/NationalMinoritiesinLatviaENG.pdf>

3. pants

1. Katra persona, kas pieder pie nacionālās minoritātes, ir tiesīga brīvi izvēlēties, vai to uzskata vai neuzskata par nacionālo minoritāti, un šī izvēle vai ar to saistīto tiesību izmantošana nedrīkst radīt nekādus zaudējumus.

2. Jebkura persona atsevišķi vai kopā ar citām personām, kura pieder pie nacionālajām minoritātēm, var izmantot tiesības un baudīt brīvības, kas izriet no šīs Vispārējās konvencijas principiem.

Tautības ieraksts pasē

Latvijas pasēs, kā pilsoņu, tā nepilsoņu, joprojām var tikt ierakstītas ziņas par dokumenta turētāja tautību.⁵ Lai arī 2012. gada 21. februārī tika pieņemti jauni Ministru kabineta noteikumi Nr. 134 *Par personu apliecinošiem dokumentiem*,⁶ kas no 2012. gada 1. aprīļa vairs neparedzēja iespēju pēc personas vēlēšanās ierakstīt pasē tautību, šī iespēja tika atjaunota ar 2013. gada 1. aprīli.

Uz nepieciešamību pārskatīt jautājumu par tautības ierakstu personu apliecinošos dokumentos iepriekš vairākkārt bija norādījusi arī Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (ECRI): „Ja varas iestādes vēlas saglabāt izvēles iespēju norādīt personas etnisko izcelsmi personu apliecinošos dokumentos, ECRI rekomendē, ka jāievēro personas pašidentificēšanās princips par piederību pie kādas noteiktas etniskas grupas, nodrošinot iespēju norādīt ikvienu etnisko grupu; vai pretējā gadījumā ECRI rekomendē izņemt no personu apliecinošiem dokumentiem norādi par etnisko izcelsmi.”⁷

2012. gada augustā pieci Nacionālās apvienības deputāti, norādot uz saņemtajām iedzīvotāju sūdzībām un lūgumiem atjaunot tautības ierakstu, iesniedza Saeimā likumprojektu „Grozījumi personu apliecinošu dokumentu likumā”, kas paredzēja atjaunot brīvprātīgu tautības ierakstu pasē. Lai arī likumprojekts sākotnēji Saeimā tika noraidīts,⁸ pēc atkārtota iesnieguma Saeimas prezidijs to nodeva izskatīšanai Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijai. Tā savukārt nolēma aicināt Ministru kabinetu izdarīt izmaiņas valdības noteikumos, kas paredzētu atjaunot iespēju pasē ierakstīt tautību. 2013. gada 29. janvārī valdība pieņēma grozījumus noteikumos *Par personu apliecinošiem dokumentiem*, kas stājās spēkā 2013. gada 1. aprīlī. Grozījumi atjaunoja iespēju iekļaut pasē iepriekš ierakstīto tautību, neievērojot personas pašidentificēšanās principu. Saskaņā ar 2012. gada novembrī veiktās

⁵ Pasē tiek ierakstīta tautība, kas konkrētai personai norādīta ledzīvotāju reģistra datu bāzē.

⁶ Ministru kabineta noteikumi NR. 134 *Personu apliecinošu dokumentu noteikumi* (21.02.2012.), pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=244720&from=off>

⁷ Eiropas Komisijas pret neiecietību un rasismu Ziņojums par Latviju (ceturtais posms), pieņemts 2011. gada 9. Decembris, pieejams: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/latvia/LVA-CbC-IV-2012-003-LVA.pdf>

⁸ Grozījumi Personu apliecinošu dokumentu likumā (Nr:341/Lp11), pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/webSasaiste?OpenView&count=1000&restricttocategory=341/Lp11>

aptaujas datiem, tautības norādīšanu pasē pēc paša vēlēšanās atbalstīja 82% Latvijas iedzīvotāju.⁹

Pret tautības ierakstu pasē iestājušās cilvēktiesību institūcijas, norādot, ka tautības ieraksts pasē var būt potenciāls diskriminācijas instruments. Piemēram, tautības ieraksts pasē var mazināt atsevišķu etnisko grupu potenciālās darba iespējas, kā arī iespējas saņemt pakalpojumus.¹⁰ Tautības ieraksts pasēs bija obligāts Padomju Savienībā. Latvijā tas tika atcelts 2002. gadā, saglabājot iespēju tautību norādīt brīvprātīgi.

Statistikas dati

Latvijā nav notikušas izmaiņas, kas saistītas ar etnisko datu vākšanu. Lai arī vairākas valsts un pašvaldību iestādes etniskos datus apkopo, nav pieejama visaptveroša un sistemātiska informācija par to, kādi personas dati tiek apkopoti vai glabāti, kā arī par to, kādiem mērķiem tie tiek izmantoti.

Pēdējie visplašākie statistikas dati, kas ietver arī informāciju par tautību, valsts piederību un valstiskās piederības statusu (pilsonis, nepilsonis, bēglis, bezvalstnieks), dzimto valodu, pārsvarā mājās lietoto valodu (latviešu, krievu, baltkrievu, ukraiņu, poļu, lietuviešu, citu) un latgaliešu valodas lietojumu, ir 2011. gada Tautas skaitīšanas dati.¹¹ Jautājums par latgaliešu valodas lietojumu tautas skaitīšanā bija iekļauts pirmo reizi.

4.pants

1. Puses apņemas garantēt vienlīdzību un aizsardzību likuma priekšā personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm. Šajā ziņā jebkura diskriminācija, kuru pielieto sakarā ar piederību nacionālai minoritātei, ir aizliegta.

2. Puses apņemas, ja nepieciešams, veikt atbilstošus pasākumus, kas veicinātu pilnīgu un efektīvu līdztiesību visās ekonomiskās, sociālās, politiskās un kultūras dzīves jomās starp personām, kuras pieder pie nacionālās minoritātes, un personām, kuras pieder pie vairākuma. Šajā ziņā Puses apņemas ņemt vērā īpašos nosacījumus, kas attiecas uz personām, kuras pieder pie nacionālās minoritātes.

3. Otrās daļas nosacījumi netiek uzskatīti par diskriminējošu darbību.

Likumdošana

Laikā no 2008. līdz 2011. gadam turpinājās Rasu vienlīdzības direktīvas 2000/43/EK pārņemšana Latvijas tiesību aktos, nostiprinot pret-diskriminācijas normas vairākos

⁹ Lielākā daļa iedzīvotāju atbalsta tautības norādīšanu pasē pēc personas vēlēšanās, www.diena.lv, 06.11.2012, pieejams: <http://www.diena.lv/latvija/zinas/lielaka-dala-iedzivotaju-atbalsta-tautibas-noradisana-pase-pec-personas-velesanas-13976436>

¹⁰ Platace Laura (2012) *Tautības ieraksts pasē – nepieciešams, diskriminējošs vai pašapziņu veicinošs?*, 06.11.2012., pieejams: <http://www.lvportals.lv/viedokli.php?id=251968>

¹¹ Centrālā statistikas pārvalde, 2011. gada tautas skaitīšanas personas anketa, pieejams: http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/dati/personas_anketa_25012011.pdf

likumdošanas aktos, tai skaitā izglītības, nodarbinātības un pašnodarbinātības jomās.¹²

Šajā laikposmā tika realizētas arī dažas citas likumdošanas iniciatīvas, kuras nav saistītas ar pret-diskriminācijas direktīvu pārņemšanu un kuras izraisīja strīdus sabiedrībā.

2012. gada 21. jūnijā Saeima pieņēma grozījumus Darba likumā nosakot, ka „darba sludinājumā aizliegts norādīt konkrētas svešvalodas prasmi, izņemot gadījumu, kad tā pamatoti nepieciešama darba pienākumu veikšanai”.¹³ Grozījumi stājās spēkā 2012. gada 25. jūlijā.

Pirmo reizi šādus grozījumus *Nacionālā apvienība Visu Latvijai! – „Tēvzemei un Brīvībai/LNNK”* iesniedza 2011. gada sākumā. Lai arī grozījumi neizdalīja konkrētas svešvalodas, tie bija vērsti uz krievu valodas zināšanu prasību ierobežošanu, pamatojot ar to, ka daudzi latviešu jaunieši vairs nerunā krieviski un sastopas ar grūtībām konkurēt darba tirgū. Tika norādīts, ka pēdējo 16 gadu laikā krievu valodu skolās apguvuši tika 35% latviešu jauniešu.¹⁴ Netika veikta nekāda cita situācijas analīze un sniegti citi dati, kas apstiprinātu izvirzītos apgalvojumus.

Lielākajā daļā privātā sektora darbavieta nepieciešamas vismaz divu vai trīs valodu zināšanas, tai skaitā krievu valodas zināšanas. Grozījumu likumprojekts izraisīja debates Saeimā un pret tiem asi iebilda lielākās darba devēju organizācijas, uzskatot to par valsts iejaukšanos privātsektora darbībā.¹⁵ Likumprojekts neguva Labklājības ministrijas un pret-diskriminācijas ekspertu atbalstu un atbildīgā Saeimas komisija vairākas reizes to noraidīja. Lai gan valoda nav pieminēta kā viens no aizliegtiem diskriminācijas pamatiem Darba likumā, faktiski valoda ir iekļauta netiešā veidā. To ir atzinusi arī tiesa, piemēram, lietā *Sanita Kozlovska v. SIA “Palso”* 2006. gadā, darba devējs norādīja, ka potenciālā darbiniece netika pieņemta darbā akcenta dēļ (latviešu valodā), un tiesa nosprieda, ka prasītāja netika pieņemta darbā savas tautības dēļ.¹⁶

Iepriekš, tādas starptautiskās organizācijas kā EDSO Augstais komisārs nacionālo minoritāšu jautājumos un Eiropas Padome, kritizēja Latviju par valsts iejaukšanos regulējot valodas lietošanu privātsektorā.

Institūcijas

¹² Pacientu tiesību likums (2009), Grozījumi Bezdarbnieku un darba meklētāju likumā (2010.), Grozījumi Izglītības likumā (2010.), Fizisko personu – saimnieciskās darbības veicēju – diskriminācijas aizlieguma likums (2010., 2013.).

¹³ Grozījumi Darba likumā, 21.06.2012. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=250128>

¹⁴ LETA (2012), 'Darba sludinājumos nevarēs norādīt nepieciešamību pēc konkrētu svešvalodu prasmes', 21.06.2012., pieejams: www.leta.lv/archive/search/?patern=35%20skolenu%20ka%20svesvalodu%20ir%20apguvusi%20krievu%20valodu&item=8404175F-1039-435B-A460-DAB99BB3F804&date=0,1349384400&mode=stem,,

¹⁵ Delfi (2012), Pēc darba devēju protestiem pārskatīs ieceri ierobežot tiesības prasīt darbiniekiem svešvalodu prasmes, pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/pec-darba-deveju-protestiem-parskatis-ieceri-ierobezot-tiesibas-prasit-darbiniekiem-svesvalodu-prasmes.d?id=40031669>

¹⁶ Jelgavas tiesa, Spriedums Nr. 15066406, 25.05.2006.: www.humanrights.org.lv/upload_file/spriedumi%20datu%20bazei/S_K_25maijs.pdf.

Galvenā valsts institūcija, kas atbild par vienlīdzīgas attieksmes principa īstenošanu, ir *Tiesībsarga birojs* (TB), kas darbojas arī kā specializētā iestāde saskaņā ar ES Rasu direktīvas 2000/43/EK 13. pantu.¹⁷

Ekonomiskā krīze un iekšējie konflikti Tiesībsarga birojā 2009. gadā neizbēgami ietekmēja Tiesībsarga biroja darbību un tā efektivitāti. Biroja budžets tika ievērojami samazināts: 2008.gadā - 1 257 384 LVL, 2009.gadā - 903 807 LVL, 2010.gadā - 558 276, 2011.gadā - 581 149, un nedaudz palielināts 2012.gadā - 681 149 LVL.¹⁸ Dažādos laika posmos ar diskriminācijas jautājumiem birojā strādāja viens līdz četri cilvēki. 2012. gada novembrī Tiesiskās vienlīdzības nodaļā strādāja 3 cilvēki, no kuriem viens kā jurista palīgs - konsultants romu jautājumos.

2011. gada aprīlī tika publiskota Tiesībsarga stratēģija 2011. - 2013. gadam, kas ir pirmais šāda veida stratēģiskais dokuments, kurā definēta biroja misija un vērtības, kā arī izvirzīti biroja darba mērķi un prioritātes. Diskriminācijas novēršanas jomai noteiktas četras prioritātes, tostarp, diskriminācijas mazināšana nodarbinātības jomā, naida noziegumu mazināšana, vienlīdzīgas pieejas precēm un pakalpojumiem uz dzimuma, rases, etniskās piederības pamata, kā arī ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas veicināšana.¹⁹

Politiskajā līmenī par pret-diskriminācijas politiku līdz 2009. gada 1. janvārim atbildēja *Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts* (ĪUMSILS). Ekonomiskās krīzes apstākļos ĪUMSILS tika likvidēts kā atsevišķa iestāde un, vairākkārtēju strukturālo reformu gaitā, 2011. gada 1. janvārī sabiedrības integrācijas jautājumi, tostarp starpkultūru dialoga un pilsoniskās sabiedrības sekmēšanu, nonāca *Kultūras ministrijas* (KM) pārraudzībā.²⁰ KM kompetence ietver arī „nodrošināt Latvijas mazākumtautību, t.sk. romu, tiesību ievērošanu, veicinot rasu un etniskās diskriminācijas izskaušanu”.²¹

Sūdzības par pārkāpumiem izglītības jomā izskata *Izglītības kvalitātes valsts dienests*, veselības jomā – *Veselības inspekcija*, patērētāju tiesību jomā – *Patērētāju tiesību aizsardzības centrs*. Savukārt *Valsts darba inspekcijas* kompetencē ietilpst atšķirīgas attieksmes gadījumu darba tiesiskajās attiecībās izskatīšana.

Dati un statistika

Latvijā joprojām trūkst visaptverošu datu par diskrimināciju uz dažādiem pamatiem. Lai arī tiesu prakse par diskriminācijas gadījumiem pamazām attīstās, tā joprojām ir neliela un pārsvarā ir saistīta ar diskrimināciju uz dzimuma pamata. Arī iesniegumu

¹⁷ Tiesībsarga likums (pieņemts 06..04.2006, spēkā kopš 01.01.2007). Pieejams:

<http://www.likumi.lv/doc.php?id=133535>

¹⁸ Finanšu ministrija (2011). Likums par valsts budžetu. Paskaidrojošais ziņojums, 124.lpp., pieejams:

<http://www.fm.gov.lv/files/files/E2B593256740001330693948770523.doc>.

¹⁹ Tiesībsarga stratēģija 2011.-2013. gadam. Pieejama:

http://www.tiesibsargs.lv/lat/tiesibsargs/majas_lapas_jaunumi/?doc=664

²⁰ Ministru kabineta 2010. gada 28. decembra noteikumi Nr. 1197 „Grozījumi Ministru kabineta 2003. gada 29. aprīļa noteikumos Nr. 241 „Kultūras ministrijas nolikums”

²¹ Kultūras Ministrija/ Nozaru informācija/ Sabiedrības integrācija

http://www.km.gov.lv/lv/nozares_info/integracija.html

un sūdzību skaits par diskrimināciju uz dažādiem pamatiem gan valsts, gan nevalstiskajās organizācijās ir relatīvi mazs. Tāpat Latvijā nav attīstīta sistemātiska datu vākšana un pētījumu veikšana, kas monitorētu dažādu sociālo grupu situāciju atsevišķās jomās, kā arī analizētu diskriminācijas gadījumus un praksi.

Kopš 2010. gada ievērojami sarucis Tiesībsarga birojā saņemto sūdzību skaits par iespējamu diskrimināciju, tai skaitā uz rases vai tautības un valodas pamata. 2010. gada Tiesībsarga birojs saņēma 11 rakstiskās sūdzības par iespējamu diskrimināciju uz rases, tautības un valodas pamata. Pārbaudes lietas tika ierosinātas četros gadījumos. Visos gadījumos Tiesībsarga birojs secinājis, ka diskriminācija nav notikusi.²² 2011.gadā saņemto sūdzību vidū deviņas bija par diskrimināciju uz rases vai tautības pamata, divas – par diskrimināciju uz valodas pamata. 2012. gadā, Tiesībsarga birojs ierosināja 13 pārbaudes lietas par iespējamu diskrimināciju uz rases vai tautības pamata, un vienu – par iespējamu diskrimināciju uz reliģijas pamata.²³ Sūdzības uz valodas pamata galvenokārt saistītas ar latviešu valodas zināšanām un lietošanas prasībām nodarbinātības jomā un saskarsmē ar valsts un pašvaldību institūcijām, tai skaitā ieslodzījuma vietās. Pārskata periodā Tiesībsarga birojs nav pārstāvējis tiesā diskriminācijas upurus uz tautības, rases vai reliģijas pamata. Tiesībsarga birojs iesnieguma skaita samazināšanos skaidrojis ar ekonomiskās situācijas pasliktināšanos, kad vairāk tiek saņemti iesniegumi par sociāli ekonomisko tiesību jautājumiem.

Līdz šim zināmi pieci gadījumi, kad laikā no 2008. gada 1. janvāra līdz 2012. gada 30. augustam kāda no valsts institūcijām (izņemot TB) izskatījusi sūdzības vai pieņēmusi lēmumu par iespējamu diskrimināciju uz etniskā pamata. 2008. gadā Valsts darba inspekcija (VDI) pieņēma vienu lēmumu par administratīvā soda uzlikšanu Ls 200 apmērā par darba sludinājuma publicēšanu, kurā līdzās citām prasībām bija norādīta vēlamā darbinieka tautība - „vēlams latvietis”.²⁴ 2008. gadā Izglītības valsts inspekcija saņēma trīs iesniegumus par iespējamu diskrimināciju uz etniskā pamata: vienā gadījumā skolotāja sūdzējās, ka skola, kura īsteno mazākumtautību programmu, diskriminē viņu, jo viņa esot latviete un mācot šajā skolā latviešu valodā; divos gadījumos iesniedzēji sūdzējās, ka viņu bērniem neļauj turpināt konkrētajā izglītības iestādē mācīties dzimtajā (krievu) valodā. Nevienā no gadījumiem diskriminācijas fakts neapstiprinājās.²⁵ 2012. gada februārī Veselības inspekcija (VI) saņēma sūdzību par kādu Liepājas ārstu, kurš ir atteicies runāt krieviski. Izskatot sūdzību, VI secināja, ka uzturēšanās laikā slimnīca tiesības uz veselības aprūpes pakalpojumiem nav pārkāptas, līdz ar to no ārsta puses nav bijis vienlīdzīgas attieksmes pārkāpums uz rases vai etniskā pamata.²⁶

Nevalstiskās organizācijas

Atsevišķas sūdzības (galvenokārt mutiskas) par iespējamu diskrimināciju uz rases vai etniskā, kā arī valodas pamata saņēmušas nevalstiskās organizācijas. Tā *Latvijas Cilvēktiesību centrs* saņēmis mutiskas sūdzības no romu kopienas pārstāvjiem par

²² Tiesībsarga 2010. gada ziņojums, 81. lpp. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/petijumi-un-publikacijas/gadazinojumi/gada-zinojumi>

²³ Tiesībsarga biroja sniegtā informācija Latvijas Cilvēktiesību centram 2013. gada 7. janvārī

²⁴ Valsts darba inspekcijas sniegtā informācija (20.05.2011., vēstule Nr. 01-14/1301 (03.08.2011.))

²⁵ Izglītības valsts inspekcijas sniegtā informācija (02.09.2008)

²⁶ Veselības inspekcija, Vēstule Nr. 3.5-1/16100/8545, 2012.gada 22. augusts

iespējamu diskrimināciju nodarbinātībā, pieejā precēm un pakalpojumiem un izglītībā. Tāpat sniegta vairākas konsultācijas jautājumā par normatīvajos aktos izvirzītajām valsts valodas zināšanu prasībām nodarbinātībā, kā arī personu tiesisko statusu.

Saskaņā ar *Latvijas Cilvēktiesību komitejas* sniegto informāciju, laikā no 2008. līdz 2012. gada augustam organizācija saņēmusi sūdzības gan par likumdošanas normām, kuras nosaka konkrētas valsts valodas zināšanu prasības nodarbinātībā un par nacionālajām minoritātēm piederošo personu vārda un uzvārda atveidi personu apliecinošos dokumentos, gan par iespējamu diskrimināciju uz pilsonības pamata, aprēķinot vecuma pensijas, un izglītības pieejamību krievu valodā. Tāpat saņemtas vairākas mutiskas sūdzības no mazākumtautību pārstāvjiem, kuri uzskatīja, ka tikuši atlaisti no darba savas etniskas piederības vai dzimtās valodas dēļ.²⁷ Atsevišķos gadījumos tika iesniegtas prasības tiesā.

Tiesu prakse

Laika posmā no 2008. līdz 2012. gadam Latvijas tiesās nav izskatītas lietas par diskrimināciju uz rases, tautības vai reliģijas pamata.²⁸

2011. gada 17. februārī Satversmes tiesa (turpmāk – ST) pieņēma spriedumu, ar kuru noraidīja piecu nepilsoņu pieteikumu, kuri apgalvoja, ka Latvijas vecuma pensijas sistēma ir diskriminējoša pret nepilsoņiem.²⁹ 2008.gadā Latvijas Saeima grozīja likumu "Par Valsts Pensijām", paredzot, ka: līdz 1990.gada 31.decembrim Latvijas pilsoņiem Latvijas teritorijā un bijušās PSRS teritorijā uzkrātie darba un tam pielīdzinātie periodi, kā arī šā punkta 10.apakšpunktā minētais ārpus Latvijas uzkrātais periods ir pielīdzināts apdrošināšanas stāžam. Ārvalstniekiem, bezvalstniekiem un Latvijas nepilsoņiem apdrošināšanas stāžam pielīdzināts Latvijas teritorijā uzkrātais darba un tam pielīdzinātais periods, kā arī bijušās PSRS teritorijā uzkrātie darbam pielīdzinātie periodi, kas norādīti šā punkta 4. un 5.apakšpunktā, un šā punkta 10.apakšpunktā minētais ārpus Latvijas uzkrātais periods. Līdz 1990.gada 31.decembrim [...] apdrošināšanas stāžam pielīdzināti šādi darbam pielīdzinātie periodi: [...] 4) mācību laiks augstākajās mācību iestādēs, kā arī citās mācību iestādēs pēc vidējās izglītības iegūšanas, bet ne vairāk par pieciem gadiem [...]; 5) mācību laiks aspirantūras dienas nodaļā, bet ne vairāk par trim gadiem, pēcdiploma izglītības un kvalifikācijas paaugstināšanas laiks; [...] 10) politiski represēto ieslodzījuma vietās, noņemamājumā.

Ņemot vērā ECT spriedumu lietā *Andrejeva pret Latviju*, pieci Latvijas nepilsoņi iesniedza prasību Satversmes tiesā „Par likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 1. punkta (daļā par Latvijas nepilsoņu darba un tam pielīdzināto periodu pielīdzināšanu apdrošināšanas stāžam) atbilstību Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvības aizsardzības konvencijas 14. pantam kopsakarā ar Pirmā protokola 1.pantu un Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam”. Pieteicēji uzskatīja, ka

²⁷ Latvijas Cilvēktiesību komitejas sniegtā informācija 2011. gada augustā un 2012. gada augustā

²⁸ 2006. gadā valsts Cilvēktiesību biroja iesniegtā un tiesā izskatītā lieta par romu sievietes diskrimināciju nodarbinātības jomā joprojām ir vienīgā zināmā etniskās diskriminācijas lieta, kas izskatīta tiesā.

²⁹ Satversmes tiesas 2011. gada 17. februāra spriedums lietā Nr. 2010-20-0106. Pieejams:

http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2010-20-0106.htm

apstrīdētā norma ir diskriminējoša attiecībā uz Latvijas nepilsoņu tiesībām, jo šīm personām ārpus Latvijas nostrādātā darba periodi un obligātā militārā dienesta laiks līdz 1990. gada 31. decembrim netiekot iekļauts apdrošināšanas stāžā, kas būtiski ietekmējot pensijas apmēru. Pieteicēji norādīja, ka atrodas salīdzināmā situācijā ar Latvijas pilsoņiem – vecuma pensijas saņēmējiem. Atšķirīgā attieksme pret nepilsoņiem salīdzinājumā ar pilsoņiem veidojot diskrimināciju uz pilsonības pamata, ko esot atzinusi arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT) savā spriedumā lietā „Andrejeva pret Latviju”.

Tiesa norādīja, ka valstij ir plaša rīcības brīvība, veidojot savu sociālās drošības, tostarp arī pensiju sistēmu, un līdz ar to Tiesai ir jāizvērtē vai atšķirīga attieksme ir pamatota. Tiesa atsaucās uz Latvijas kontinuitātes doktrīnu, saskaņā ar kuru Latvija nav bijušās PSRS pēctece un līdz ar to neuzņemoties nekādas bijušās PSRS saistības. Vairums Latvijas nepilsoņu ieradās Latvijas teritorijā PSRS īstenotās imigrācijas politikas rezultātā un darba periodos, ko šīs personas bija pavadījušas ārpus Latvijas teritorijas, tās neveica nekādu ieguldījumu Latvijas tautsaimniecībā un attīstībā. Līdz ar to valsts kontinuitātes doktrīna ir noteicošais faktors nosakot, cik pamatotas ir atšķirības pilsoņu un nepilsoņu pensijas aprēķinā. Tiesa uzsvēra, ka jautājums par ārpus Latvijas teritorijas uzkrāto darba periodu ieskaitīšanu apdrošināšanas stāžā tiek risināts, noslēdzot divpusējus starpvalstu līgumus par sadarbību sociālās drošības jomā. 2011. gada 17. februārī Satversmes tiesa pieņēma spriedumu, ar kuru atzina atšķirīgu attieksmi, aprēķinot vecuma pensijas Latvijas Republikas pilsoņiem un nepilsoņiem, par samērīgu un atbilstošu Konvencijas 14. pantam kopsakarā ar Pirmā protokola 1. pantu un Satversmes 91. pantam.³⁰

J.M. pret Valsts policiju

2011. gada 28. aprīlī Administratīvā rajona tiesa noraidīja policijas darbinieka pieteikumu par viņam piemērotā disciplinārsoda – brīdinājuma par neatbilstību ieņemamam amatam uz vienu gadu - atcelšanu.³¹ Policista pieteikumu 2012. gada oktobrī noraidīja arī Administratīvā apgabaltiesa.³²

Disciplinārsods tika piemērots pēc tam, kad policijas darbinieks 2009. gada 14. janvārī bija atteicies runāt ar personu, kura pa tālruni 112 vērsusies pēc palīdzības policijā un runāja krieviski. Policists zvanītājam bija norādījis, ka, tā kā viņš dzīvo Latvijā, viņam jārunā latviski. Tā kā neviens faktiski uz zvani neatbildēja, persona uzrakstīja sūdzību. Izskatot sūdzību, Valsts policija policijas darbiniekam piemēroja disciplinārsodu par zvana nepieņemšanu un neregistrēšanu. Policijas darbinieks lēmumu pārsūdzēja, norādot uz savām nepietiekamām krievu valodas zināšanām un to, ka nav apmācīts kā atbildēt uz telefona zvaniem.

Disciplinārlietas izmeklēšanas gaitā tika konstatēts, ka, pildot amata pienākumus, policijas darbiniekam jābūt spējīgam novērtēt viņam sniegto informāciju, operatīvi reaģēt uz to, lai sniegtu palīdzību, novērstu pārkāpumus un aizsargātu personu

³⁰ Satversmes tiesas 2011. gada 17. februāra spriedums lietā Nr. 2010-20-0106. Pieejams: http://www.satv.tiesas.gov.lv/upload/spriedums_2010-20-0106.htm

³¹ Administratīvās rajona tiesas spriedums lietā Nr. A42881209 (28.04.2012.). Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2011/04_2011/28_04_2011/AL_2804_raj_A-00704-11_11.pdf

³² Administratīvās apgabaltiesas spriedums lietā Nr. A42881209 (05.10.2012.). Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2012/10_2012/05_10_2012/AL_0510_apg_AA43-1074-12_18.pdf

tiesības. Savukārt konkrētais policists ar savu rīcību darījis tieši pretējo. Ja persona runājusi krievu valodā, policijas darbinieks nav to uzklauzījis, nav noskaidrojis precīzu izsaukuma iemeslu, zvanītāja personas datus, adresi, nav sniedzis palīdzību. Savukārt, ja zvanītājs runājis latviešu valodā, izsaukums pieņemts, nodots atbilstoši kompetencei policijas iecirknim un informācija reģistrēta atbilstoši noteikumiem. Līdz ar to tika konstatēts, ka policijas darbinieka rīcība bijusi apzināta un tajā saskatāma diskriminācija pēc valodas lietošanas un tautības, un disciplinārpārkāpums bija nopietns un būtisks, jo tas bija izraisījis negatīvas sekas, jo divām personām tika atteikta palīdzība. Tiesa secināja, ka policijas darbinieka krievu valodas prasme bija laba, vienlaikus norādot, ka nepietiekamu valodas zināšanu dēļ, pastāv iespēja novirzīt zvanu kompetentam kolēģim. Tiesa norādīja, ka tiesības saņemt palīdzību nevar būt atkarīgas no konkrētas amatpersonas prasmēm runāt konkrētā svešvalodā, Valsts policijai kā tiesībsardzības iestādei ir jānodrošina personas tiesību ievērošana. Tika uzsvērts, ka, ja to nedara konkrēta amatpersona, tad tiesas ieskatā nav šaubu, ka persona diskreditē ne tikai pati sevi, bet arī visu Valsts policiju kopumā. Tiesa atzina piemēroto sodu par atbilstošu un samērīgu izdarītajam disciplinārajam pārkāpumam.

Aptaujas

Saskaņā ar 2011. gada oktobrī Tiesībsarga biroja pasūtītās aptaujas *Diskriminācijas izplatība nodarbinātības vidē Latvijā*³³ rezultātiem 30% Latvijas darba ņēmēju vecumā no 15 gadiem ir dzirdējuši, ka viņu draugi, radi vai paziņas ir saskārušies ar diskrimināciju darbavietā. Darba ņēmēji Latvijā, vecāki par 15 gadiem, uzskata, ka visbiežāk darba devēji potenciālos darba ņēmējus diskriminē pēc vecuma (32%), tautības (23%), dzimuma (19%) un bērnu skaita, bērna vecuma u.c. ar bērniem saistītiem jautājumiem (17%); 16% - valodu zināšanām un citām papildprasmēm (krievi un cittautieši salīdzinoši biežāk nekā latvieši), seksuālā orientācija 7%, reliģiskā piederība 6%, rase 5%, ādas krāsa 5%.

2012. gada novembrī publicētie *Eiropas Komisijas* aptaujas dati rāda, ka, salīdzinot ar 2009. gadu, nedaudz samazinājies to iedzīvotāju skaits, kas uzskata, ka Latvijā ir izplatīta diskriminācija uz etniskās izcelsmes pamata (no 34% 2009. gadā uz 26% 2012. gadā). Tāpat samazinājies to respondentu skaits, kas uzskata, ka valstī būtu izplatīta diskriminācija reliģijas vai ticības dēļ (no 13% 2009. gadā uz 10% 2012. gadā). Latvijas iedzīvotāju vērtējumā visizplatītākā joprojām ir diskriminācija uz vecuma (63%) un invaliditātes (50%) pamata. Vērtējot ekonomiskās krīzes ietekmi uz diskriminācijas pieaugumu darba tirgū, 39% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka vērojams tās pieaugums uz etniska pamata, savukārt 22% - uz reliģijas vai ticības pamata.³⁴

Eiropas Komisijas dati rāda, ka 64% Latvijas iedzīvotāju atzīst, ka romi ir cilvēku grupa, kas pakļauta diskriminācijas riskam, un sabiedrībai būtu ieguvums no labākas romu integrācijas (54%). Tomēr, vērtējot valstī īstenoto romu integrācijas veicināšanas pasākumu (izglītības, veselības aprūpes, mājokļa jautājuma un nodarbinātības jomā) efektivitāti, lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju jeb 39% atzinuši, ka līdz šim īstenotie

³³ TNS Latvia, Fridriha Eberta fonds, Latvijas Republikas Tiesībsargs, *Diskriminācijas izplatība nodarbinātības vidē Latvijā* – 2011. gada oktobris. Pieejams:

http://www.tiesibsargs.lv/files/diskriminācijas_izplatība_nodarbinātības_vidē_latvijā.pdf

³⁴ Eiropas Komisija (2012. gada novembris) *Diskriminācija ES 2012. gadā*. Pieejams:

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_fact_lv_lv.pdf

pasākumi nav bijuši efektīvi, savukārt 26% tos novērtējuši kā vidēji efektīvus. 8% respondentu uzskata, ka Latvijā šajā jomā nav bijuši nekādi centieni. Lai arī lielākajai daļai Latvijas iedzīvotāju (48%) būtu pieņemami, ja viņu bērnu skolasbiedri būtu romu bērni, salīdzinoši liels skaits respondentu (26%) atzinuši, ka šāda prakse nebūtu pieņemama.³⁵

Latvijas iedzīvotāju aptaujas *Uzskati par naida noziegumiem*³⁶ dati liecina, ka 38% Latvijas iedzīvotāju negribētu dzīvot blakus romiem.

Romu situācija

Lai arī pēdējo gadu laikā nav veikts neviens visaptverošs pētījums par romu stāvokli Latvijā³⁷ un oficiāli saņemto sūdzību skaits par iespējamu romu diskrimināciju Tiesībsarga birojā un citās valsts³⁸ vai nevalstiskajās institūcijās ir pavisam neliels, intervijas ar romu kopienas pārstāvjiem liecina, ka romi saskaras ar diskrimināciju gan darba tirgū, gan citās sociālās dzīves jomās.

Tiesībsarga birojā saņemto sūdzību skaits par iespējamu romu diskrimināciju (2008.-2012. gads)

Gads	Sūdzību skaits
2012	2
2011	5
2010	0
2009	0
2008	3

Avots: Tiesībsarga biroja sniegtā informācija

Neviena cita valsts institūcija līdz šim sūdzības par iespējamu romu diskrimināciju nav saņēmusi.

Neskatoties uz to, ka romu latviešu valodas zināšanas ir samērā labas, zemais izglītības līmenis un sabiedrībā valdošie aizspriedumi bieži vien neļauj romiem iegūt pat mazkvalificētu darbu. Zināmi atsevišķi gadījumi, kad darba devējs, uzzinot esošā vai potenciālā darbinieka tautību, atbrīvo cilvēku no darba³⁹ vai paziņo, ka darbavieta jau aizņemta⁴⁰. Savukārt kādā no Rīgas izglītības iestādēm tieši skolnieces tēva tautība - roms, iespējams, kļuva par iemeslu, kāpēc tika atteikta viņas uzņemšana skolā.⁴¹ Tāpat zināmi atsevišķi gadījumi, kad romiem atteikts izīrēt mājokli⁴² vai

³⁵ Turpat.

³⁶ LGBT un viņu draugu apvienība „Mozaika” un Turgus un sabiedriskās domes pētījumu centrs SKDS (2011) *Uzskati par naida noziegumiem. Latvijas iedzīvotāju aptauja, 2011. gada decembris.*

³⁷ Vienīgais visaptverošais pētījums par romu stāvokli Latvijā publicēts 2003. gadā: Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs, *Čigānu stāvoklis Latvijā, Rīga, 2003*

³⁸ Laikā no 2008. līdz 2012. gada 30. augustam Valsts darba inspekcija, Izglītības kvalitātes valsts dienests, Veselības inspekcija nav saņēmušas nevienu sūdzību par iespējamu romu diskrimināciju nodarbinātības, izglītības vai veselības jomā

³⁹ Romu NVO „Nevo Drom” sniegtā informācija 2010. gada augustā.

⁴⁰ Romu NVO sniegtā informācija 2011. gada oktobrī.

⁴¹ 2011. gada 24. augustā Latvijas Cilvēktiesību centrā saņemtā informācija.

⁴² Rīgas Kurzemes rajona Sociālā dienesta Ģimenes atbalsta centra sociālās darbinieces sniegtā informācija 2009. gada septembrī, 2010. gada augustā; Valmieras pilsētas domes vēstule 1-2-23/2211, 26.08.2009.

sniegt noteiktus pakalpojumus⁴³, kā arī viņi netiek ielaisti naktsklubos. Gandrīz nevienā no gadījumiem cietušie nav vērsušies pēc palīdzības vai atsevišķos gadījumos to darījuši novēloti, kad normatīvajos aktos noteiktais sūdzības iesniegšanas termiņš tiesai nokavēts (nodarbinātībā). Visbiežāk cilvēki izvēlējušies informēt par notikušo, bet nav bijuši gatavi iesaistīties aktīvās darbības situācijas noskaidrošanai un noregulēšanai. Viens no iemesliem, kāpēc romi diskriminācijas vai aizskaršanas gadījumos nemeklē palīdzību, ir nepietiekamā informētība un neuzticība tiesību aizsardzības iestādēm.⁴⁴

Valsts institūciju centieni izstrādāt mērķtiecīgus romu iekļaušanas pasākumus līdz šim nav bijuši veiksmīgi. 2006. gada 18.oktobrī Ministru kabinets apstiprināja valsts programmu „Čigāni (romi) Latvijā” 2007.-2009.gadam, kas bija pirmais valsts politikas dokuments, kura mērķis bija romu situācijas uzlabošana Latvijā. Programma noteica trīs galvenos virzienus čigānu situācijas uzlabošanā: cīņa pret čigānu kopienas diskrimināciju izglītības jomā; diskriminācijas apkarošana un vienlīdzīgu iespēju nodrošināšana darba tirgū; sabiedrības iesaistīšana pret-diskriminācijas pasākumos un iecietīgas attieksmes veicināšanā pret čigāniem. Diskriminācija mājokļa, veselības un sociālās aprūpes jomā netika iekļauta šajā programmā. Izvērtējot programmas īstenošanu, jāsecina, ka tās aktivitātes galvenokārt saistītas ar romu izglītības iespēju uzlabošanu un romu kopienas kultūras attīstības sekmēšanu un etniskās identitātes saglabāšanu. Tomēr trīs gadu laikā netika īstenots neviens no programmā paredzētajiem pasākumiem nodarbinātības jomā. Viens no iemesliem, kas traucēja īstenot programmā plānotās aktivitātes, bija nepietiekamais valsts finansējums, kas nevienu gadu tā arī netika piešķirts pilnā apjomā. Tāpat programmas īstenošanu būtiski kavēja sadarbības trūkums starp atbildīgajām institūcijām un sociālajiem partneriem.

Plānotais un piešķirtais finansējums valsts programmas „Čigāni (romi) Latvijā” 2007.-2009. gadam⁴⁵

Gads	Plānotais finansējums	Piešķirtais finansējums	% no plānotā
2007	81 007 LVL	53 755 LVL	66%
2008	137 139 LVL	49 280 LVL	36%
2009	125 274 LVL	21 172,52 LVL	17%

Lai arī jau 2007.gadā Tiesībsarga birojā bija paredzēts piesaistīt darbinieku, kas specializētos romu jautājumos, tikai 2011. gada maijā birojā tika pieņemts konsultants romu jautājumos, kura uzdevumos ietilpst veicināt romu integrāciju, organizēt Tiesībsarga biroja pasākumus diskriminācijas novēršanas jomā, konsultēt romus sociālās palīdzības saņemšanas jautājumos un sniegt priekšlikumus normatīvo aktu uzlabošanai.⁴⁶

⁴³ 2011. gada janvārī Latvijas Cilvēktiesību centrā saņemtā informācija.

⁴⁴ Romu biedrības „Nevo Drom” sniegtā informācijas LCC 2012. gada augustā; Latvijas Republikas Tiesībsarga gada ziņojums 2011, 117.lpp., pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/gada_zi%C5%86ojumi/ties%C4%ABsarga_gada_zi%C5%86ojums_2011.pdf

⁴⁵ Zankovska-Odina S., Situation of Roma in Latvia, p. 54, Gesis 2009, available in English: [/www.gesis.org/fileadmin/upload/dienstleistung/fachinformationen/series_ssee_01/Roma_in_Central_anEastern_Europe.pdf](http://www.gesis.org/fileadmin/upload/dienstleistung/fachinformationen/series_ssee_01/Roma_in_Central_anEastern_Europe.pdf)

⁴⁶ LR Tiesībsarga konsultanta romu jautājumos sniegtā informācija (11.08.2011.)

2011. gada 11. oktobrī apstiprinātās *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012-2018. gadam* paredz nodrošināt virkni atbalsta pasākumu romu integrācijai, nodarbinātības un izglītības līmeņa paaugstināšanai, kā arī veselības un sociālās aprūpes un mājokļu pakalpojuma pieejamības jomā. Tāpat 2013. gadā paredzēts izstrādāt statistikas datu iegūšanas un apkopošanas sistēmu par romu situāciju sociālekonomiskajās dzīves jomās (nodarbinātībā, izglītībā, veselības aprūpē un pieejā mājoklim).⁴⁷ 2012. gadā romu jautājuma risināšanai Kultūras ministrijas budžetā bija atvēlēti tikai LVL 3 500.

2011. gada 30. augustā Tiesībsargs parakstīja sadarbības memorandu par romu diskriminācijas novēršanu ar Starptautiskās Romu apvienības augstāko komisāru Normundu Rudēviču.⁴⁸ Laikā no 2011. gada 1. janvāra līdz 1. augustam TB veicis pētījumu, kura mērķis bija izzināt, kā informācija par romu kopienu tiek atspoguļota lielākajos Latvijas laikrakstos. Pētījuma ietvaros secināts, ka rasisms un aizspriedumi ir novērojami nevis no plašsaziņas līdzekļu, bet gan lasītāju puses – komentāros ir novērojams atklāts naidis un aicinājumi uz fizisku izrēķināšanos ar romiem. Informācija par septiņiem komentāriem nosūtīta Drošības policijai.⁴⁹

Reaģējot uz romu kopienas pārstāvju sniegto informāciju par to, ka finansējums romu atstumtības mazināšanai netiek izlietots lietderīgi, Tiesībsarga birojs 2012. gada februārī vērsās pie Ministru kabineta ar lūgumu iesniegt informāciju par ES finanšu instrumentu un valsts budžeta līdzekļu izlietojumu romu integrācijai. Saskaņā ar ministriju sniegto informāciju laikā no 2007. līdz 2012. gadam valsts budžeta, ES finanšu instrumentu, kā arī citu finanšu instrumentu finansējums piešķirts 91 ministriju, iestāžu un NVO projektam, kas pilnībā vai daļēji ir vērsti uz romu integrāciju un tiesību aizsardzību. Kopējā izlietotā summa – LVL 1 081 905, no tiem LVL 679 231 izlietoti mazākumtautību integrācijai (finansējums paredzēts mazākumtautībām, kur viena no mērķa grupām ir romi). Izvērtējot saņemto informāciju, Tiesībsargs secināja, ka romu atstumtības mazināšana sistemātiski nav risināta un trūkst finanšu līdzekļu izlietojuma sasaiste ar Eiropas Savienības pamatnostādnes un nacionālajos politikas plānošanas dokumentos izvirzītajiem mērķiem un romu kopienas faktiskajām vajadzībām. Finanšu līdzekļi, kas piešķirti romu kopienas stāvokļa uzlabošanai, integrācijai, laika periodā no 2007. līdz 2012. gadam izlietoti nelietderīgi, neefektīvi un nemērķtiecīgi”.⁵⁰ Ņemot vērā pārbaudē konstatēto, romu kopienas diskriminācijas un atstumtības mazināšanai tiesībsargs rekomendē: (1) izveidot efektīvu kontroles mehānismu par finansējuma piešķiršanu, (2) noteikti vienu atbildīgo institūciju, kas novērtē un saskaņo katra projekta atbilstību ES un nacionālajos politikas plānošanas dokumentos noteiktajiem mērķiem, (3) sniegt informāciju par plānotajiem projektiem tiesībsargam monitoringa veikšanai, kā arī pēc projekta beigām īstenot aktivitāšu un rezultatīvo rādītāju atbilstību noteiktajiem

⁴⁷ Kultūras ministrija (2011) *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012-2018. Gadam*. Pieejama:

http://www.km.gov.lv/lv/doc/nozaru/integracija/Pamatnostadnes/KMPam_071011_integ.pdf

⁴⁸ Sadarbības memorands par romu diskriminācijas novēršanu (Rīgā, 30.08.2011.), pieejams:

<http://www.tiesibsargs.lv/lat/tiesibsargs/jaunumi/?doc=314>

⁴⁹ Tiesībsarga biroja sniegtā informācija LCC 2012. gada 20. augustā

⁵⁰ Tiesībsarga vēstule par Eiropas Savienības finanšu instrumentu un valsts budžeta līdzekļu izlietojumu romu integrācijai (30.08.2012). Pieejams:

http://www.tiesibsargs.lv/img/content/atzinumi/romi_es_lidzekli_romu_kopienai_vestule_saeimai_mk.pdf

projekta un finanšu instrumenta mērķiem. Tāpat tiesībsargs rekomendē iesaistīt romus gan projektu izstrādes procesā, gan projektu realizācijā.

6. pants

1. Puses veicina tolerances garu un starpkultūru dialogu un veic efektīvus pasākumus, kas veicinātu savstarpēju cieņu un sapratni, un sadarbību starp visām personām, kuras dzīvo to teritorijā, neskatoties uz šo personu etnisko, kultūras, lingvistisko vai reliģisko identitāti, un īpaši izglītības, kultūras un mediju jomās.

2. Puses apņemas veikt tādus pasākumus, kas aizsargātu personas, kuras varētu pakļaut draudiem vai diskriminējošai rīcībai, naidam vai vardarbībai viņu etniskās, kultūras, lingvistiskās vai reliģiskās identitātes dēļ.

Laikā no 2008. līdz 2012. gadam Latvijā īstenotas vairākas valsts programmas pretdiskriminācijas un iecietības jomā. Tomēr šo programmu ietekme uz diskriminācijas mazināšanu un atsevišķu mērķa grupu situācijas uzlabošanu līdz šim nav vērtēta. Tāpat līdz šim nav veikta nopietna Latvijas situācijas analīze, kas identificētu būtiskākās ar diskrimināciju un neiecietību saistītās problēmas. Līdz ar vairāku programmu īstenošanas termiņu beigām, programmas nav atjaunotas, bet to aptvertie jautājumi, daudzviet tikai deklaratīvi, iekļauti *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņēs 2012. – 2018. gadam*,⁵¹ kas tika pieņemtas 2011. gada 11. oktobrī.

Politikas dokumenti

Lai arī 2009.-2010. gadā noritēja darbs pie vairāku integrācijas programmu projektu izstrādes, dažādu iemeslu dēļ (gan politisku, gan institucionālu izmaiņu) neviena no tām netika pieņemta.

2011. gadā pēc toreizējās kultūras ministres Sarmītes Ēlertes (*Vienotība*) iniciatīvas tika uzsākts darbs pie jaunas *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņu* (Pamatnostādnes) izstrādes. Dokumenta izstrāde tika uzticēta ministres izvēlētiem autoriem, un tā apspriešanai izveidota īpaša konsultatīvā padome, kuras sastāvā bija atsevišķi mazākumtautību pārstāvji, taču netika iekļauta neviena mazākumtautību organizācija. Arī pašas padomes iesaiste dokumenta sagatavošanā bija visai formāla. Dokumenta sabiedriskā apspriešana tika organizēta 2011. gada augustā un sakrita ar priekšvēlēšanu kampaņas periodu (pamatojoties uz 2011. gada 23. jūlija tautas nobalsošanas par 10. Saeimas atlaišanu rezultātiem, 2011. gada 17. septembrī notika 11.Saeimas ārkārtas vēlēšanas). Daudzi no izteiktajiem NVO un valsts institūciju priekšlikumiem vai iebildumiem dokumenta gala variantā netika iekļauti. Lai nodrošinātu dokumenta pieņemšanu, tā apstiprināšana tika iekļauta pēdējā tā brīža valdības sēdē 2011.gada 11. oktobrī.

⁵¹ Kultūras ministrija (2011) *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.-2018. gadam*, pieejams: http://www.km.gov.lv/lv/doc/nozaru/integracija/Pamatnostadnes/KMPam_071011_integ.pdf

Dokumenta izstrādes un apspriešanas laikā vairāki integrācijas eksperti un nevalstiskās organizācijas pauda būtiskus iebildumus gan pret dokumentā sniegtajiem definīciju skaidrojumiem, piemēram, valstsnācija, kas tika uztverta kā latviešu nostādīšana privilīģētā stāvoklī; imigranti, kas pielīdzināja Latvijas nepilsoņus un iedzīvotājus ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām jauniešiem imigrantiem, kas Latvijā ieradušies nesen. Tāpat iebildumi tika pausti par dokumenta konceptuālo uzstādījumu tā stipras etnocentriskās pieejas dēļ. Dokumentā liels uzsvars likts uz stipru nacionālo identitāti, kuru veido latviešu valoda un latviskā kultūrtelpa, un saliedētu sociālo atmiņu, un, kā norādījuši vairāki eksperti, dokuments uzstāj uz valstsnācijas – latviešu primāro lomu vērtību, kultūras, un vēsturiskās atmiņas noteikšanā.⁵²

Sagatavotais dokuments izpelnījās īpaši asu kritiku mazākumtautību NVO vidū, kas norādīja uz tā atsveišinošo un pat aizskarošo efektu, kas veicinās nevis sabiedrības saliedētību, bet gan šķelšanos. Latvijas krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociācija savā paziņojumā medijiem norādīja: „Divpadsmit gadu laikā, kopš tiek īstenota integrācijas politika, izpildvaras iestāde pirmo reizi ir piedāvājusi [...] integrēt nacionālās minoritātes nevis Latvijas, bet latviešu sabiedrībā [...]. Ir skaidrs, ka nacionālās minoritātes ignorēs šo projektu, kā arī no tā nebūs nekāda labuma latviešiem, kuru vārdā cenšas runāt Kultūras ministrija.”⁵³ Latvijas Baltkrievu savienība norādīja, ka jaunā integrācijas programma projekts ir „pārlietu politizēts un nekorekts attiecībā pret nacionālajām minoritātēm. Sabiedrības integrācijai jābalstās uz vispārējām eiropēiskām demokrātiskām vērtībām, nevis tikai uz latviešu valodas un latviešu kultūras bāzes.”⁵⁴ Savukārt Latvijas Sabiedrisko organizāciju padomes ieskatā Kultūras ministrijas piedāvātā programma ir „vēsta uz pilnīgu nacionālo minoritāšu asimilāciju”.⁵⁵ Līdz šim neviens no integrācijas politikas dokumentiem nebija izsaucis tik asu publisku kritiku.

Pretēji pašam dokumentam, tā Rīcības plāns vairāk atbilst Latvijas situācijai un dažādu mērķa grupu integrācijas vajadzībām.

Vairāku lielo pilsētu pašvaldībās (tostarp Rīgā, Jelgavā, Jūrmalā, Daugavpilī, Ventspilī, Liepājā) ir izstrādātas vietējas sabiedrības integrācijas programmas un/vai izveidotas struktūrvienības sabiedrības integrācijas veicināšanai un projektu konkursu rīkošanai. 2012. gada 25. septembrī tika apstiprināta *Rīgas pilsētas sabiedrības integrācijas programma 2012. līdz 2017. gadam* un *Rīgas pilsētas sabiedrības integrācijas programmas īstenošanas rīcības plāns 2012.–2014. gadam*.⁵⁶ Programmā iekļauti pasākumi imigrantu integrācijas un līdzdalības veicināšanai, t.sk. radot iespējas apgūt latviešu valodu, informatīvas un atbalsta aktivitātes jauniebraucējiem.

⁵² Kreile, Monika. Ēlertes latviskā utopija, Politika.lv 16.08.2011, at <http://politika.lv/article/elertes-latviska-utopija>

⁵³ Latvijas krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociācijas (LAŠOR) paziņojums par LR Kultūras ministrijas izstrādāto Nacionālās identitātes un sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādņu projektu (22.09.2011.). Skatīt: Krievvalodīgo skolu asociācija neatbalsta KM sabiedrības integrācijas idejas (25.09.2011.), <http://www.delfi.lv/news/national/politics/krievvalodigo-skolu-asociacija-neatbalsta-km-sabiedrības-integrācijas-idejas.d?id=40827525>

⁵⁴ Latvijas Baltkrievu savienības vēstule Nr. 553 (30.09.2011.)

⁵⁵ Deklarācija par integrācijas programmas, ko 2011. gadā izstrādājusi Kultūras ministrija, novērtējumu. Pieņemta Latvijas sabiedrisko organizāciju padomes sēdē, 27.09.2011.

⁵⁶ Pieņemta Rīgas pilsētas sabiedrības integrācijas programma 2012.-2017. gadam, <http://www.iksd.riga.lv/public/47020.html>

Adaptācijas programmu izstrādi skolēnu–jauniebraucēju iekļaušanai vispārizglītojošās skolās, utt.

Kā reakcija uz 2012. gada 18. februāra referendumu par krievu kā otro valsts valodu, 21. februārī tika izdota Ministru prezidenta V.Dombrovska rezolūcija valsts pārvaldes iestādēm par priekšlikumu sniegšanu pasākumiem, kuri būtu īstenojami, lai sekmētu Latvijā saliedētu un iekļaujošu sabiedrību un stiprinātu nacionālo identitāti. 2012. gada 29. maijā valdība apstiprināja *Informatīvo ziņojumu par sabiedrības saliedēšanu, nacionālās identitātes un valsts valodas pozīcijas nostiprināšanu*,⁵⁷ kurā noteikti arī prioritārie no valsts budžeta atbalstāmie pasākumi sabiedrības saliedētībai un nacionālās identitātes stiprināšanai. Prioritārie pasākumi pārsvarā vērsti uz vienotas sociālās atmiņas un informatīvās telpas nodrošināšanu, latviešu valodas apguvi un latviešu kultūras un izglītības pieejamības nodrošināšanu no Latvijas izbraukušajiem iedzīvotāju bērniem. Lai arī atbalstāmo prioritāšu vidū iekļauta tieša dialoga veidošana ar mazākumtautību NVO, plānotie pasākumi vērsti tikai uz kultūras identitātes stiprināšanu.

2012. gadā sākumā Izglītības un zinātnes ministrija izstrādāja Rīcības plānu sabiedrības saliedētības sekmēšanai izglītības nozarē 2012.–2014. gadam.⁵⁸ Plāns paredz pasākumus latviešu un mazākumtautību skolu sadarbības veicināšanai, līdzdalības nodrošināšanai un starpkultūru izglītības ieviešanai. Lai veicinātu sociālās atstumtības riska grupu izglītojamo iekļaušanos sabiedrībā un novērst to diskrimināciju, plānā paredzēta skolotāju palīgu-romu prakses ieviešana izglītības iestādēs un atbalsta pasākumi (finansiāls atbalsts individuālām konsultācijām) imigrantu bērniem un jauniešiem (tai skaitā bēgļiem un patvēruma meklētājiem) pamatzglītības un vispārējās izglītības apguves procesā, tostarp kultūradaptācijas programmas. Tāpat plānoti pasākumi latviešu valodas apguvei un jauno imigrantu kultūradaptācijas un latviešu valodas resursu centra izveide latviešu mācībvalodas skolā.

Pētījumi par starpkultūru saskarsmi, nacionālo identitāti un neiecietības izpausmēm

Kā ir secināts Latvijas Pārskatā par tautas attīstību 2010/2011, balstoties uz 2010. gadā LU Sociālo zinātņu fakultātes veiktās aptaujas datiem, pastāv ievērojamas atšķirības latviešu un mazākumtautību uzskatos par sabiedrības integrācijas pamatnostādņu pamatuzstādījumu: „*Latvijas sabiedrības vienotībai jābalstās uz latviešu valodu un kultūru*”. Šo nostādni atbalsta 89,1% latviešu, 46% krievu un 54,5% citu tautību iedzīvotāji.⁵⁹ Kaut arī lielākā daļa aptaujāto - gan latviešu, gan citu tautību pārstāvju - kopumā uzskata, ka valstij būtu jāveicina dažādu tautību kultūras un paražu saglabāšana (74,9%) un atbalsta cieņu pret minoritātēm kā globālajām pilsonības vērtībām (73,5%), aptaujas dati arī liecina, ka liela daļa latviešu atbalsta etniski viendabīgas nācijas ideju. Piemēram, uz jautājumu „*Man labāk patīktu, ja*

⁵⁷ Ministru kabinets, Informatīvais ziņojums "Par sabiedrības saliedēšanu, nacionālās identitātes un valsts valodas pozīcijas nostiprināšanu",

<http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40252274&mode=mk&date=2012-05-29>

⁵⁸ Izglītības un zinātnes ministrija, Rīcības plāns sabiedrības saliedētības sekmēšanai izglītības nozarē 2012.–2014. gadam

http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Normative_akti/Riicibas_plans_saliedetiba_2012.pdf

⁵⁹ Sk. Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2010/2011, Nacionālā identitāte un rīcībspēja. Pieejams:

http://www.biss.soc.lv/downloads/resources/TAP/Latvija_TAP_2011.pdf

Latvijā dzīvot tikai latvieši” apstiprinoši atbildējuši 44% latviešu, 7,8% krievu un 9,1% citu tautību piederīgo. Uzskatu, ka „*Citu tautību cilvēki ar atšķirīgām tradīcijām un paražām nevar būt īsti piederīgi Latvijai pat tad, ja viņi šeit dzīvo daudzus gadus*” pauž 36% latviešu, 20% krievu un 22% citu tautību pārstāvju. Mazāk iecietīgi pret kultūru daudzveidību ir jaunieši vecuma grupā no 18 – 24 gadiem.

Izvērtējot iespējamus draudus Latvijai un tās iedzīvotājiem, 78% iedzīvotāju atzinuši, ka tos var radīt citu valstu emigrantu ierašanās Latvijā labākas dzīves meklējumos (78%), citu Latvijai netradicionālu reliģiju ienākšana Latvijā (65%), citu kultūru un tradīciju ienākšana Latvijā (60%) un Latvijas iedzīvotāju jauktas laulības ar citu tautību un ādas krāsas cilvēkiem (53%). Salīdzinoši biežāk šīs bažas ir pauduši respondenti, kuri ģimenē galvenokārt runā latviešu valodā.⁶⁰

Pētījumu centra SKDS iedzīvotāju aptaujas dati liecina, ka latviski runājošo iedzīvotāju vidū ir izteikts latviskais etnocentrisms: no respondentiem, kas ģimenē runā latviski, 53% izskata, ka Latvijā būtu vairāk jāaizstāv latviešu intereses (32% par to ir ļoti stingri pārliecināti); tikai 22% latviski runājošo uzskata, ka Latvijā pret visiem šeit dzīvojošajām tautībām būtu jāizturas vienādi.⁶¹

Saasinoties demogrāfiskajām problēmām (zema dzimstība, iedzīvotāju aizplūšana, sabiedrības novecošana, pensionēšanās vecuma paaugstināšana), Latvijā aizvien biežāk tiek runāts par iespējamu imigrantu skaita pieaugumu. Tomēr gan sabiedriskās domas aptaujas, gan politiskais un mediju diskurss liecina, ka Latvijas sabiedrība ir negatīvi noskaņota pret iespējamo imigrantu ieplūšanu Latvijā. Jaunākie pētījumi rāda, ka 43% iedzīvotāju uzskata, Latvijā ne pie kādiem apstākļiem nebūtu pieļaujama imigrantu ielaišana. Ievērojami biežāk šādu viedokli pauduši respondenti, kuri ģimenē galvenokārt runā latviešu valodā (53%; 30% respondentu, kuri ģimenē runā krieviski).⁶² Latvieši arī salīdzinoši biežāk kā citu tautību piederīgiem uzsver imigrantu negatīvo ietekmi, savukārt krievi un citu minoritāšu piederīgie biežāk norāda uz imigrācijas radītajām pozitīvajām sekām. Piemēram, 47,7% latviešu un 28,9% krievu norāda, ka imigranti palielina noziedzību, 65,6% latviešu un 54,9% krievu atbalsta viedokli, ka imigranti atņem darbu cilvēkiem, kas dzimuši Latvijā. Savukārt, kas attiecas uz pozitīvo imigrantu ietekmi, 21,1% latviešu un 40,7% krievu uzskata, ka imigranti dod labumu Latvijas saimniecībai, bet 33,4% latviešu un 49,3% krievu atzīst, ka imigranti dara Latviju atvērtāku jaunām idejām un kultūrām.⁶³

⁶⁰ Pētījumu centrs SKDS (2012) *Nacionālo ideju popularitāte sabiedrībā. Latvijas iedzīvotāju aptauja*, 2012. gada jūlijs. Pieejams:

http://www.skds.lv/doc/Nacionalo_ideju_popularitate_sabiedriba_072012_LV.pdf

⁶¹ Pētījumu centrs SKDS (2012) *Pasaules uzskats: pašnovērtējums un realitāte, Latvijas iedzīvotāju ideoloģiskais portrets*, 2012. gada marts, 6.lpp. Pieejams:

http://cilvektiesibas.org.lv/site/record/docs/2012/09/27/latvijas_iedzivotaju_ideologiskais_portrets.pdf

⁶² Pētījumu centrs SKDS (2012) *Nacionālo ideju popularitāte sabiedrībā. Latvijas iedzīvotāju aptauja*, 2012. gada jūlijs. Pieejams:

http://www.skds.lv/doc/Nacionalo_ideju_popularitate_sabiedriba_072012_LV.pdf

⁶³ Sk. Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2010/2011, Nacionālā identitāte un rīcībspēja. Pieejams: http://www.biss.soc.lv/downloads/resources/TAP/Latvija_TAP_2011.pdf

Latvijas iedzīvotāju aptaujas *Uzskati par naida noziegumiem*⁶⁴ dati liecina, ka 38% Latvijas iedzīvotāju negribētu dzīvot blakus romiem, 12% - tumšādainiem cilvēkiem, 11% - aziātiem, 5% - ebrejiem un 4% krieviem. Savukārt 20% negribētu, ka viņiem kaimiņos dzīvo musulmaņi, bet 17% - viesstrādnieki. Salīdzinot latviešu un cittautiešu sniegtās atbildes, jāsecina, ka latvieši nedaudz biežāk nevēlētos dzīvot kaimiņos romiem vai krieviem, savukārt cittautieši – viesstrādniekiem un tumšādainiem cilvēkiem.

Jautāti par to, kurām grupām ir vislielākais risks ciest no naida noziegumiem, respondenti līdzās seksuālajām minoritātēm (48%) min citas rases pārstāvjus (30%), romus (29%) un reliģiskās minoritātes (21%). Savukārt 17% uzskata, ka naida noziegumiem var būt pakļautas etniskās minoritātes (krievi, baltkrievu, ukraiņi, utt.), bet 15% - ka latvieši.

Neiecietības izpausmes

Vienīgā pieejamā informācija par rasistiski motivētiem noziegumiem ir oficiālā statistika par lietām, kas reģistrētas pēc atsevišķiem Krimināllikuma pantiem. Laikā no 2009. gada 1. janvāra līdz 2012. gada 31. decembrim Drošības policijā (DP) ierosināti 42 kriminālprocesi pēc Krimināllikuma 78. panta (Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana) (6 – 2009, 6 – 2010, 12 – 2011 un 18 – 2012)⁶⁵. Lielākā daļa no ierosinātajiem kriminālprocešiem ir saistīti ar interneta vidi – aizskaroši komentāri pie rakstiem lielākajos ziņu portālos vai sociālajos tīklos pret kādu noteiktu tautību vai rasi, atsevišķos gadījumos netieši draudot ar vardarbību.

Rasistiski noziegumi

Pēdējos četros gados nav ierosināta neviena lieta par rasistiski motivētu vardarbību. Tomēr ir pasludināti spriedumi vairākās agrāk ierosinātās lietās par rasistiski motivētiem noziegumiem.

2009. gada 17. februārī Rīgas apgabaltiesa četriem jauniešiem par rasu naida izraisīšanu, kas saistīta ar vardarbību, piesprieda piecu gadu brīvības atņemšanu nosacīti ar pārbaudes laiku uz trim gadiem. Tāpat tiesa nolēma par labu cietušajām no vainīgajiem piedzīt attiecīgi 12 000 un 8 000 latu.⁶⁶ Visi četri jaunieši tika apsūdzēti pēc Krimināllikuma 78. panta 2. daļas pēc tam, kad 2007. gada oktobrī bija uzbrukuši divām nepilngadīgām čigāņu meitenēm, bet 2008. gada februārī - armēņu tautības pārim.

2009. gada 10. decembrī Rīgas apgabaltiesa trīs jauniešiem piesprieda pusgadu ilgu cietumsodu katram par uzbrukumu čigāņu tautības vīrietim pie Rīgas autoostas, kas notika 2008. gada februārī. Viena noziegumā iesaistīta nepilngadīgā persona tika attaisnota. Tāpat no vainīgajiem par labu cietušajam piedzīti 1012,30 Ls, par labu valstij 400 Ls un 400 Ls LR Tieslietu ministrijas Juridiskās palīdzības

⁶⁴ LGBT un viņu draugu apvienība „Mozaīka” un Tirgus un sabiedriskās domes pētījumu centrs SKDS (2011) *Uzskati par naida noziegumiem. Latvijas iedzīvotāju aptauja*, 2011. gada decembris.

⁶⁵ Drošības policijas 2012. gada darbības publiskais pārskats, pieejams: [http://www.iem.gov.lv/files/text/DP_2012\(2\).pdf](http://www.iem.gov.lv/files/text/DP_2012(2).pdf)

⁶⁶ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija, Lieta Nr. 11088236107/ 17.02.2009

administrācijai.⁶⁷ Uzbrucēji uzskatīja, ka Latvijā jādzīvo cilvēkiem tikai ar baltu ādas krāsu, un savu rīcību izskaidroja ar to, ka čigāni tirgojot narkotikas. Lai arī spriedums tika pārsūdzēts, 2011. gada 28. martā Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta pirmās instances tiesas spriedumu atstāja negrozītu.

2012. gada 15. martā Rīgas apgabaltiesa diviem jauniešiem – skinhedu kustības atbalstītājiem par Jauno ebreju kapu apgānīšanu 2010. gada decembrī piesprieda nosacītu brīvības atņemšanu, attiecīgi uz astoņiem mēnešiem ar tikpat ilgu pārbaudes laiku un vienu gadu ar tikpat ilgu pārbaudes laiku, un vienam jauniešim – 40 stundu piespiedu darbu.⁶⁸ Abiem tiesa piemēroja nosacījumu apmeklēt probācijas programmas. Tāpat tiesa nolēma piedzīt par labu cietušajiem kopumā vairāk nekā 3000 latu gan kā materiālā, gan arī morālā kaitējuma kompensāciju. 2010.gadā Jaunajos ebreju kapos Rīgā jaunieši bija apgānījuši vairāk kā 100 kapu pieminekļus, apķēpājot tos ar kāškrustiem. Spriedums ir pārsūdzēts.

Naida runa

Lielākā daļa no ierosinātajiem kriminālprocesiem par naida runu ir saistīti ar interneta vidi. Visbiežāk naidīgi izteikumi bijuši vērsti pret latviešiem, krieviem un krievvalodīgajiem, ebrejiem⁶⁹, kā arī vizuāli atšķirīgām minoritātēm. Kopš 2007. gada vienīgais piemērojamais sods par naida kurināšanu internetā ir brīvības atņemšana līdz 10 gadiem un par naidu kurinošiem komentāriem to autoriem visbiežāk piemērota nosacīta brīvības atņemšana no sešiem mēnešiem līdz diviem gadiem ar konkrētu pārbaudes laiku.⁷⁰ Naida runas gadījumos policijas un tiesu varas pārstāvji joprojām balstās uz pieaicinātu ekspertu viedokli, jo nav izveidojusies pietiekama kapacitāte organizāciju iekšienē šādu lietu izmeklēšanā. Nav arī skaidri principi, pēc kuriem izvēlas ekspertus.

2009. gada 20. oktobrī Rīgas apgabaltiesa 19 gadus vecam jauniešim piesprieda brīvības atņemšanu uz vienu gadu nosacīti ar pārbaudes laiku uz vienu gadu. Jauniešis ziņu portālā pie raksta un vienā no sociālajiem tīkliem bija ievietojis naidīgus komentārus pret krieviem, kā arī ievietojis atsauci uz interneta adresi, kurā attēlota nežēlīga cilvēku nonāvēšana, aicinot latviešus mācīties no Taliban pieredzes.⁷¹

2010. gada 18. augustā Rīgas apgabaltiesa bijušajam galēji radikālās „Nacionālā spēka savienība” biedram par nacionālā un rasu naida izraisīšanu un neatļautu munīcijas glabāšanu piesprieda brīvības atņemšanu uz diviem gadiem nosacīti ar pārbaudes laiku uz diviem gadiem.⁷² Tiesa secināja, ka ievietojot 16 komentārus dažādos

⁶⁷ 2009. gada 10. decembra Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas spriedums lietā Nr. K 04-220/09-2

⁶⁸ LETA (15.03.2012.) *Skinhediem par ebreju kapu apgānīšanu nosacīti sodi*. Pieejams:

<http://www.tvnet.lv/zinas/kriminalzinas/414609-skinhediem-par-ebreju-kapu-apganisanu-nosaciti-sodi>

⁶⁹ Ģenerālprokurora Ērika Kalnmeiera uzstāšanās konferencē „Iekļaujoša sabiedrība/ izslēdzam naidu: Latvijas pieredze, sasniegumi un izaicinājumi”. Pieejams:

http://www.rgsi.edu.lv/uploads/files/RGSL_Konference_Cela_uz_ieklausosu_sabiedribu_241012_Kalnmeiers.pdf

⁷⁰ Latvijas Cilvēktiesību centrs (2012) *Internets un naida kurināšana*, pieejams:

<http://cilvektiesibas.org.lv/lv/news/internets-un-naida-kurinasana-228/>

⁷¹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija/Lieta Nr. 11840003809/ 2010. gada 20. oktobris

⁷² Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija/Lieta Nr. 11840003109/ 2010. gada 18. augusts

interneta portālos, kas vērsti pret ebrejiem, krieviem un tumšādainiem cilvēkiem, viņš ir paudis atbalstu nacionālsociālismam un rasu ideoloģijai, attaisnojis holokaustu un aizvainojis tā upurus, kā arī norādījis uz nepieciešamību nogalināt cilvēkus viņu etniskās piederības dēļ.

2010. gada 4. martā Rīgas apgabaltiesa 21 gadu vecam krievu tautības jauniešim par etniskā naida izraisīšanu piesprieda brīvības atņemšanu uz diviem gadiem nosacīti ar pārbaudes laiku uz diviem gadiem. Viņš bija publicējis naidīgus un iebiedējošus komentārus, kas vērsti pret divām nacionālradiķālās organizācijas Latvijas nacionālā fronte aktīvistēm, komentējot viņu ievietotos fotoattēlus sociālajā tīklā www.draugiem.lv. Attēlā bija redzams kā LNF aktīvisti 9. maijā (Uzvaras diena) noliek ziedus ar sēru lenti pie pieminekļa Rīgas atbrīvotājiem no vācu fašistiskajiem iebrucējiem (Uzvaras piemineklis). Tāpat par labu cietušajām tiesa piedzina kompensāciju Ls 500 apmērā katrai.⁷³

2011. gada 8. jūnijā Rīgas apgabaltiesa latviešu tautības pensionāram piesprieda brīvības atņemšanu uz desmit mēnešiem nosacīti ar pārbaudes laiku uz vienu gadu. Pensionārs krievu valodas ziņu portālā www.rus.delfi.lv pie raksta atkārtoti publicēja jau iepriekš 2002., 2003., 2005. 2008., 2010. gadā publicētus anonīmu lietotāju komentārus, kā arī pievienoja savus komentārus. Viens no komentāriem atsaucās uz holokaustu kā „ebreju mītu”, secinot, ka ebreji nedrīkst eksistēt, savukārt latviešu un poļi tika uzskatīti par „lopiem fermai” vai „malku krematorijai”. Komentāri arī saturēja aicinājumu uz vardarbību, kā arī citus pazemojošus komentārus vērstus pret latviešiem.⁷⁴

10. pants

1. Puses apņemas atzīt, ka jebkurai personai, kura pieder pie nacionālās minoritātes, ir tiesības brīvi un bez ierobežojumiem lietot savas minoritātes valodu privātā saskarsmē un sabiedrībā, mutveidā un rakstveidā.

2. Puses apņemas, savu iespēju robežās, nodrošināt minoritāšu valodu izmantošanu attiecībās starp nacionālo minoritāšu personām un varas iestādēm tajās teritorijās, kuras tradicionāli vai lielā skaitā apdzīvo personas, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, pēc šādu personu lūguma un tādā gadījumā, ja šāds lūgums atbilst patiesai nepieciešamībai.

3. Puses apņemas garantēt katras personas, kura pieder pie nacionālās minoritātes, tiesības bez kavēšanām saņemt informāciju valodā, kuru viņš vai viņa saprot, pamatojot viņa vai viņas apcietināšanas iemeslus un jebkādu pret viņu vērstu apsūdzības veidu vai cēloni, un aizsargāt sevi šajā valodā, ja nepieciešams, ar bezmaksas tulka palīdzību.

Likumdošana

Pārskata periodā likumdošanas grozījumu rezultātā tika paaugstinātas sankcijas par pārkāpumiem valsts valodas likumdošanas jomā. Tika pieņemti grozījumi vairākos likumos (Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likumā, Saeimas Kārtības rullī), kas noteica kārtību, kādā vēlētiem pārstāvjiem (deputātiem pašvaldību un parlamenta līmenī) var atņemt deputāta mandātu, ja tiek konstatēts, ka deputāts

⁷³ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija/Lieta Nr. 11840002909/ 2010. gada 4. marts

⁷⁴ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija/Lieta Nr. 11840001410/ 2011. gada 8. jūnijā

nepārvalda valsts valodu augstākajā līmenī. Nacionālradikāļu neveiksmīgais mēģinājums ierosināt tautas nobalsošanu par Satversmes grozījumiem par visu valsts un pašvaldību finansēto skolu pāreju uz mācībām tikai latviešu valodā izraisīja pretreakciju – referendumu par krievu kā otru valsts valodu 2012.gada 18.februārī. Valsts valodas centrs turpināja, nereti pārspilēti aktīvi, uzraudzīt Valsts valodas likuma normu izpildi praksē, pārbaudot valsts valodas lietošanu valsts, pašvaldību iestādēs un privātstruktūrās. Pieauga gadījumu skaits, kad VVC ierobežoja valsts iestādes izplatīt publisku informāciju krievu valodā, t.sk. gadījumos, kad to pieļauj likums (drošības apsvērumi). Vienlaikus pieauga tiesvedību skaits pret VVC, kurās prasību iesniedzēji apstrīdēja VVC piemērotos sodus un likumdošanas interpretāciju.

2010. gada 23. septembrī Saeima pēc vairākkārtējiem mēģinājumiem pieņēma grozījumus *Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu deputāta statusa likumā*, kas paredz, ka domes deputāta mandātu var anulēt ar apgabaltiesas lēmumu, ja tiek konstatēts, ka deputāta valsts valodas prasme neatbilst normatīvajos aktos noteiktajām prasībām (C1 līmenis).

Saskaņā ar grozījumiem „ja Valsts valodas centrs likumā noteiktajā kārtībā konstatē, ka deputāta valsts valodas zināšanas neatbilst Ministru kabineta noteiktajam prasmes līmenim, Valsts valodas centram ir pienākums rakstveidā informēt attiecīgās domes priekšsēdētāju, kā arī aicināt attiecīgo deputātu likumā noteiktajā kārtībā apgūt valsts valodu. Saņemot šā panta trešajā daļā minēto informāciju: 1) domes priekšsēdētājam ir pienākums nekavējoties nodrošināt finanšu līdzekļu piešķiršanu, lai deputāts varētu apgūt valsts valodu; 2) deputātam ir pienākums sešu mēnešu laikā apgūt valsts valodu Ministru kabineta noteiktajā prasmes līmenī. Pēc šā panta ceturtajā daļā noteiktā termiņa beigām tiek veikta deputāta valsts valodas prasmes pārbaude. Ja deputāts atkārtoti neierodas uz valsts valodas prasmes pārbaudi vai arī tiek atkārtoti konstatēts, ka deputāta valsts valodas zināšanas neatbilst Ministru kabineta noteiktajam prasmes līmenim, Valsts valodas centram ir pienākums iesniegt apgabaltiesā pēc pašvaldības atrašanās vietas prasības pieteikumu par deputāta pilnvaru anulēšanu. Apgabaltiesa lietu izskata kā pirmās instances tiesa. Deputāta pilnvaras ir anulētas ar dienu, kad stājas spēkā tiesas spriedums par deputāta pilnvaru anulēšanu.”⁷⁵

Grozījumi tika pieņemti saistībā ar 2009. gada 6. jūnijā notikušajām pašvaldību vēlēšanām, kad VVC veica pārbaudes jaunievēlētajās pašvaldībās un par valsts valodas nelietošanu nepieciešamajā apmērā uzlika naudas sodus vairākiem deputātiem – četriem Daugavpilī, diviem – Rēzeknē, pa vienam Jēkabpilī, Liepājā un Krustpils novadā. Divi deputāti no Jēkabpils un Daugavpils VVC lēmumu pārsūdzēja.⁷⁶

Pēc 10. Saeimas vēlēšanām 2010. gada 2. oktobrī aktualizējās jautājums par atsevišķu Saeimas deputātu latviešu valodas prasmi. VVC apgalvoja, ka, spriežot pēc deputātu pašnovērtējuma par savām valsts valodas zināšanām, aptuveni 25 deputātiem varētu būt problēmas ar latviešu valodas nepārvaldīšanu augstākajā līmenī. VVC paziņoja,

⁷⁵ Grozījumi Republikas pilsētas domes un novada domes deputāta statusa likumā (pieņemti 23.09.2010.). Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=58052>

⁷⁶ Inese Baranovska, Latgales Laiks/TVnet, Pašvaldības deputātus soda par valsts valodas nezināšanu, 27.11.2009, pieejams http://www.tvnet.lv/zinas/regionos/280661-pasvaldibas_deputatus_soda_par_valsts_valodas_nezinasanu

ka piedalīsies Saeimas komisijas sēdēs, lai sekotu tam, kā deputāti pārvalda un lieto valodu.⁷⁷

Pēc vairākiem mēnešiem aktualizējās jautājums par politiskās apvienības Saskaņas centrs deputāta V. Kravcova nepietiekamām valsts valodas zināšanām. Frakcija *Visu Latvijai! Tēvzemei un Brīvībai/LNNK* centās panākt V.Kravcova izslēgšanu no Saeimas⁷⁸, taču tas neizdevās. Lai gan deputāta nepietiekamas valsts valodas zināšanas var būt par pamatu mandāta atņemšanai, tomēr Saeimas Kārtības rullī nebija noteikts veids, kā valodas neprasmes faktu konstatēt. Vairāki eksperti kritizēja deputāta iespējamo izslēgšanu kā antikonstitucionālu⁷⁹ un antidemokrātisku⁸⁰.

2009. gadā VVC jau bija sodījis V.Kravcovu, kad tas bija Liepājas pilsētas domes deputāts, ar 35 Ls naudassodu par valsts valodas nelietošanu profesionālo un amata pienākumu veikšanai nepieciešamajā apjomā. V.Kravcovs lēmumu pārsūdzēja, taču administratīvā rajona un apgabaltiesa sūdzību noraidīja. 2012. gadā Kravcovs un vēl viena pašvaldības deputāte, kurai VVC arī bija piemērojis naudas sodu, iesniedza prasību Satversmes tiesā par valsts valodas zināšanu prasībām pašvaldību deputātiem (gan par materiāliem, gan procesuāliem jautājumiem).⁸¹

V.Kravcova lietas rezultātā tika grozīts Saeimas kārtības rullis (par deputāta izslēgšanu nepietiekamas valsts valodas prasmes dēļ). Tā kā 2011. gada vasarā tautas nobalsošanas rezultātā tika atlaista Saeima, V.Kravcovs atkārtoti nekandidēja ārkārtas Saeimas vēlēšanās. 2012. gada vasarā viņš nokārtoja latviešu valodas prasmes pārbaudi un sāka sniegt intervijas latviešu valodā.

2011. gada 9. jūnijā Saeima pieņēma grozījumus Saeimas kārtības rullī,⁸² papildinot to ar normu par deputāta nosūtīšanu uz valsts valodas prasmes pārbaudi. Grozījumi paredz, ka, ja ne mazāk kā 20 deputāti apšaubā kāda deputāta valsts valodas prasmi tādā apjomā, kāds nepieciešams profesionālo pienākumu veikšanai, tiem ir tiesības iesniegt lēmuma projektu par attiecīgā deputāta nosūtīšanu uz valsts valodas prasmes pārbaudi. Lēmuma projektam jāpievieno faktisko apstākļu izklāsts. Lēmuma projekts tiek nosūtīts Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijai, kas mēneša laikā sniedz Saeimai atzinumu par to, un uz komisijas sēdi tiek uzaicināts attiecīgais deputāts un Valsts valodas centra pārstāvis. Saeima var pieņemt lēmumu par deputāta nosūtīšanu uz valsts valodas prasmes pārbaudi, ko piecu mēnešu laikā deputāts veic Valsts izglītības satura centrā. Pārbaudi šai termiņā drīkst veikt ne vairāk kā divas reizes. Ne mazāk kā 10 deputāti var iesniegt lēmuma projektu par valsts valodas pārbaudes termiņa pagarināšanu. Ja deputāts nepiekrīt pārbaudes rezultātam, to var apstrīdēt 10 dienu laikā Valsts izglītības satura centrā. Savukārt šīs iestādes lēmumu var pārsūdzēt

⁷⁷ VVC grib pārbaudīt Saeimas deputātu latviešu valodas zināšanas, *LETA*, 12.12.2012, pieejams <http://www.apollo.lv/zinas/vvc-grib-parbaudit-saeimas-deputatu-latviesu-valodas-zinasanas/469075>

⁷⁸ Saeimas juristi: Kravcova izslēgšana ir iespējama, *www.diena.lv*, 21.01.2011, pieejams <http://www.diena.lv/sodien-laikraksta/saeimas-juristi-kravcova-izslegsana-ir-iespejama-764302>

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Brands-Kehre: cilvēktiesību eksperti protestēs pret Kravcova izslēgšanu no Saeimas valodas nezināšanas dēļ, *BNS*, 29.01.2011, at <http://www.delfi.lv/news/national/politics/brands-kehre-cilvektiesibu-eksperti-protestes-pret-kravcova-izslegsana-no-saeimas-valodas-nezinasanas-del.d?id=36544491>

⁸¹ Satversmes tiesa (2012). Lēmums par lietas ierosināšanu, 23.12.2012, pieejams http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/lem_ierosin_2012_24.pdf

⁸² Grozījumi Saeimas Kārtības rullī, 5.² pants (09.06.2011), pieejams <http://likumi.lv/doc.php?id=232248>

Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamentā, kas lietu triju tiesnešu sastāvā izskata 30 dienu laikā.

Ja tiek konstatēts, ka Saeimas deputāta valsts valodas prasmes līmenis neatbilst normatīvajos aktos noteiktajam vai deputāts nav apmeklējis valsts valodas prasmes pārbaudi, Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija 15 dienu laikā iesniedz Saeimai lēmuma projektu par deputāta izslēgšanu no Saeimas sastāva.

2011. gada 16. jūnijā Saeima pieņēma grozījumus Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā (APK)⁸³, nosakot stingrākus sodus par pārkāpumiem valsts valodas lietošanas jomā. Par vairākiem pārkāpumiem administratīvā atbildība noteikta juridiskām personām. Līdz 200 Ls (iepriekš 50 Ls) palielināts maksimālais sods par valsts valodas nelietošanu tādā apjomā, kāds nepieciešams profesionālo un amata pienākumu veikšanai. Par atkārtotu pārkāpumu naudas sods palielināts divkārtīgi - no 200 - 500 Ls (iepriekš no 100 - 200 Ls).

Par preču realizēšanu, nenodrošinot preču marķējuma, lietošanas instrukcijās, garantijas dokumentos vai tehniskajā pasē iekļautās informācijas pilnīgu un precīzu tulkojumu valsts valodā juridiskajām personām var uzlikt naudas sodu no 100 līdz 1000 latu. Ja pārkāpums izdarīts atkārtoti gada laikā, sods ir no 500 līdz 2000 latu. Līdz jaunajiem grozījumiem sods bija paredzēts atbildīgajām personām, un sods bija noteikts no 25 līdz 100 latiem, savukārt par atkārtotu pārkāpumu – no 100 līdz 250 latiem. Grozījumi paredz sodīt juridiskās personas par radio, televīzijas raidījumu un filmu nenodrošināšanu ar tulkojumu valsts valodā ar naudas sodu no 100 līdz 2500 latu, bet par atkārtotu pārkāpumu – no 500 līdz 5000 latu.

Centieni grozīt Satversmi

2011. gada februārī apvienība "*Tēvzemei un brīvībai*"/LNNK (TB/LNNK) un biedrība „*Sargi savu valodu un Latviju*”, kas bija saistīta ar 10.Saeimas jaunpienācēju *Visu Latvijai!* pēc gadu ilga parakstu vākšanas procesa savāca 10 000 parakstus par Satversmes grozījumiem. Likumprojekts paredzēja grozīt Satversmes 112. pantu, papildinot to ar nosacījumu, ka „valsts nodrošina iespēju bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību valsts valodā”, kā arī ierosina pārejas noteikumu, nosakot, ka „ar 2012. gada 1. septembri visās valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, sākot ar pirmo klasi, mācības notiek valsts valodā”.⁸⁴ TB/LNNK iepriekš vairākkārt bija centusies panākt jautājuma iekļaušanu politiskajā dienas kārtībā, taču nespēja gūt pietiekamu atbalstu grozījumu pieņemšanai parastajā likumdošanas pieņemšanas kārtībā 3 lasījumos.

Lai Satversmes grozījumu projektu varētu iesniegt parlamentā, otrajā parakstu vākšanas posmā tas bija jāatbalsta ne mazāk kā vienai desmitajai daļai no pēdējās Saeimas vēlēšanās balsstiesīgo pilsoņu skaita jeb vismaz 153 232 vēlētājiem. Par

⁸³ Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā (16.06.2011), pieejams <http://www.likumi.lv/doc.php?id=232639&from=off>

⁸⁴ Likumprojekts „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”. Pieejams: <http://web.cvk.lv/pub/public/29883.html>

Satversmes grozījumiem parakstījās 120 433 vēlētāji.⁸⁵ Ja Satversmes grozījumi būtu apstiprināti, tie ietekmētu 99 skolas ar krievu mācību valodu un 65 divplūsmu skolas.

Parakstu vākšanu kritizēja gan vairākas Saeimā pārstāvētās partijas, gan valsts prezidents, premjers un esošie un bijušie ministri, norādot, ka pašreizējā mazākumtautību izglītības sistēma ir labi pārdomāta un veic savu mērķi – 12. klašu beidzēju latviešu valodas zināšanas ik gadu uzlabojas. Līdz ar to problēma nav latviešu valodas prasme, bet gan lietošana un strauja pāreja uz mācībām tikai latviešu valodā varētu samazināt skolēnu zināšanu līmeni un novest pie vēl dziļākas sabiedrības šķelšanās.⁸⁶

Kā atbilde uz nacionālās apvienības iniciatīvu sekoja organizācijas *Vienota Latvija* (“Yedinaya Latvija”), kuru vadīja E.Svatkovs un krievu radikāļu, kurus pārstāvēja V.Lindermans, kas savulaik bijis viens no Nacionālbolševiku partijas līderiem Latvijā un Krievijā, un Jevgeņijs Osipovs, savulaik – Krievijas nacionālradikālās barkašoviešu kustības Latvijas nodaļas vadītājs, uzsākta parakstu vākšana par Satversmes grozījumiem (4.,18.,21.,101. un 104.pants), kas piešķirtu krievu valodai otrās valsts valodas statusu Kampanjas laikā tika izveidota NVO “Dzimtā valoda” (Rodnoi Yazik). Pirmajā parakstu vākšanas posmā 2011.gada 9.septembrī CVK tika iesniegti 12 516 paraksti. Otrajā parakstu vākšanas posmā iniciatīvu atbalstīja 187 378 vēlētāji jeb 12% no pēdējās Saeimas vēlēšanās balsstiesīgo pilsoņu skaita.⁸⁷ Sākotnēji Rīgas mērs N.Ušakovs atturējās atbalstīt referendumu, taču vēlāk aicināja to atbalstīt. Tika uzskatīts, ka N.Ušakova rīcība ietekmēja mazākumtautību pilsoņu augsto līdzdalību referendumā.

Grozījumi tika iesniegti Saeimā, kas tos noraidīja, un 2012. gada 18. februārī notika referendums par krievu kā otru valsts valodu, kas ievērojami polarizēja Latvijas sabiedrību pēc etniskā principa. Referendumā piedalījās 71% no balsstiesīgajiem pilsoņiem, un 74,8% jeb 821 722 pilsoņi balsoja pret otrās valsts valodas statusa piešķiršanu krievu valodai, savukārt 24,88% jeb 273 347 pilsoņi atbalstīja iesniegtos grozījumus. Latgale bija vienīgais reģions, kurā pilsoņu vairākums nobalsoja par otrās valsts valodas statusa piešķiršanu krievu valodai – 55,57% balsoja “par”, bet 44,04%

⁸⁵ Centrālā vēlēšanu komisija. Lēmums Nr. 34 Par parakstu vākšanas likumu „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē” ierosināšanas rezultātu. Rīgā, 2011. gada 21. jūlijā. Pieejams: <http://web.cvk.lv/pub/public/30044.html>

⁸⁶ „Vienotība” neatbalstīs parakstu vākšanu par valsts apmaksātu izglītību tikai latviešu valodā, www.delfi.lv (09.03.2011.). Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/vienotiba-neatbalstis-parakstu-vaksanu-par-valsts-apmaksatu-izglitiba-tikai-latviesu-valoda.d?id=37275776>
Ēlerte: izglītības jautājumus nevar risināt ar referendumu palīdzību, BNS, 10.04.2011. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/elerte-izglitibas-jautajumus-nevar-risinat-ar-referenduma-palidzibu.d?id=37935377>

Broks: izglītība tikai latviešu valodā jauno 2012. gada diez vai būtu iespējama, BNS, 31.03.2011. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/broks-izglitiba-tikai-latviesu-valoda-jau-no-2012gada-diez-vai-butu-iespejama.d?id=37723205>

⁸⁷ Centrālā vēlēšanu komisija (2011), Parakstu vākšana par grozījumiem Latvijas Republikas Satversmē. 2011.gada 1. - 30.novembris, pieejams: <http://web.cvk.lv/pub/public/30187.html>

balsoja pret grozījumiem. Grozījumus atbalstīja Daugavpilī un Rēzeknē un piecās pašvaldībās, kas robežojas ar Krieviju un Baltkrieviju.⁸⁸

Pēc referenduma vairāki mazākumtautību politiķi, t.sk. no Latgales, aicināja pārdomāt jautājumu par krievu valodas kā reģionālās valodas statusu.⁸⁹

Saziņa ar valsts un pašvaldību iestādēm

Joprojām pastāv problēmas, kas saistītas ar nacionālo minoritāšu pārstāvju saziņu ar valsts un pašvaldību iestādēm, jo Valsts valodas likums liedz šīm iestādēm pieņemt iesniegumus un sniegt atbildes citā valodā kā tikai latviešu, izņemot īpašos likumā paredzētos gadījumos (galvenokārt ārkārtas situācijās). Neskatoties uz to, atsevišķas pašvaldību iestādes praksē turpina pieņemt rakstiskus iesniegumus arī krievu valodā – vai nu tulkojot dokumentus vai uzrakstot dokumentu satura īsu izklāstu latviešu valodā, ko pievieno iesniegumam, vai pat pieņemot lēmumu pieņemt iesniegumu. Vairāki Latgales pilsētu pašvaldību vadītāji norādījuši uz latviešu valodas prasmes problēmām atsevišķās iedzīvotāju grupās, jo īpaši gados vecu cilvēku vidū.

Pieeja informācijai

Pārskata periodā VVC vairākkārt centies panākt valsts iestāžu sagatavotas publiskas informācijas izplatīšanas pārtraukšanu vai ierobežošanu krievu valodā, t.sk. gadījumos, kad to pieļauj likums.

2009. gada februārī, Valsts valodas centrs aizliedza izplatīt krievu valodā drukātus ielūgumus sievietēm uz valsts apmaksātu krūts vēža un dzemdes kakla vēža profilaktisko pārbaudi. Kāds laikraksts citēja ginekologi, kura bija saņēmusi daudzus zvanus no krievu sievietēm Daugavpilī, kuras nesaprata rakstisko uzaicinājumu latviešu valodā.⁹⁰

2009. gada pirmajā pusē Latvijas valdība, ekonomiskās krīzes ietekmē veica ievērojamus budžeta izdevumu samazinājumus, lai izpildītu starptautisko aizdevēju prasības aizdevuma saņemšanai. Izdevuma samazinājumi skāra arī pabalstu sistēmu. 21. maijā Labklājības ministrijas (LM) izplatīja preses paziņojumu arī krievu valodā, kurā skaidroja par izmaiņām vecāku pabalstu aprēķināšanas sistēmā. LM amatpersonas pamatoja lēmumu ar mērķi labāk izskaidrot iedzīvotājiem viņu tiesības viņiem saprotamā valodā, kā arī novērst iespējamus pārpratumus krieviski rakstošo mediju vidū. LM arī atsauca uz Tiesībsarga R. Apsīša teikto, ka „tām valsts un pašvaldības iestādēm, kas nodarbojas ar integrācijas veicināšanu un cilvēktiesību uzraudzību, jābūt tiesībām sniegt informāciju citās valodās bez īpaša pieprasījuma.”

⁸⁸ Centrālā vēlēšanu komisija) (2012), 2012. gada 18. februāra tautas nobalsošana par likumprojekta "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē" pieņemšanu. Rezultāti, pieejams: <http://www.tn2012.cvk.lv/report-results.html>

⁸⁹ Rēzeknes mērs aicina domāt par reģionālās valodas statusa piešķiršanu krievu valodai, BNS, 19.02.2012, pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/rezeknes-mers-aicina-domat-par-regionalas-valodas-statusa-pieskirsanu-krievu-valodai.d?id=42143424>

⁹⁰ Laura Dzērve. „Vēža profilakse”, *Diena*, 29.04.2009 pieejams <http://www.diena.lv/arhivs/veza-profilakse-13864417>

Šī bija pirmā reize, kad LM pieņēma lēmumu izplatīt informāciju arī krievu valodā. Maija beigās VVC izteica mutvārdu aizrādījumu LM amatpersonām.⁹¹

Pirms 2011. gada tautas skaitīšanas uzsākšanas, informāciju – aicinājumu piedalīties tautskaitē - līdzās latviešu valodai, Centrālā statistikas pārvalde (CSP) ar sabiedriskās domas pētījumu kompānija 'GfK' starpniecību izplatīja arī krievu valodā. Pēc vairāku iedzīvotāju un Vienotības deputāta K.Šadurska sūdzībām, VVC uzsāka administratīvo lietvedību, savukārt Ekonomikas ministram tika iesniegts Saeimas deputātu jautājums. Saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem Nr. 130 'Noteikumi par valodu lietošanu informācijā' valsts pārvaldes institūcijas publisko informāciju svešvalodā var arī sniegt statistiskās aptaujās. CSP norādīja uz nepieciešamību nodrošināt informācijas pieejamību visiem Latvijas iedzīvotājiem un iespējami lielāku sabiedrības līdzdalību pētījumā. CSP atsauca arī uz ANO Eiropas statistiķu konferences rekomendācijām par 2010. gada tautas un mājokļu skaitīšanu (izstrādāja ANO, Eiropas Komisija sadarbībā ar Eiropas Kopienas Statistikas biroju, apstiprinātas Eiropas statistiķu konferencē 2006. gada jūnijā), kurās iekļauts ieteikums valstīm masu izskaidrošanas darbā pēc iespējas vairāk izmantot valodas, kurās runā attiecīgās valsts iedzīvotāji. Tā norādīja arī uz citu valstu praksi – Lielbritāniju (informācija pieejama 56 valodās), Īrijā (21 valodā), Lietuvā (arī krievu un poļu), Igaunijā (arī krievu).⁹² VVC nepiemēroja administratīvo sodu, jo konstatēja, ka informācija ir ievietota pastkastītēs, taču saskaņā ar Administratīvo pārkāpumu kodekss paredz, ka sodu var piemērot informācijas izplatīšanu sabiedrībai publiski pieejamās vietās.⁹³

2012. gada beigās VVC uzsāka administratīvā pārkāpuma lietu pret Valsts policiju (VP), par to, ka VP vestibilā izvietoti bukleti (velosipēdistu drošība, drošības pasākumi pret dzīvokļa zādzībām, kā/kur sūdzēties par policijas pārkāpumiem, interneta drošība un narkotiku profilakse jauniešiem, brošūra par simulācijas spēli par narkotiku profilaksi skolotājiem un skolēniem) arī krievu valodā. Valodas inspektore norādīja, ka brošūras svešvalodās ir saņemamas pēc pieprasījuma, kā rezultātā brošūras tika izņemtas⁹⁴ un foajē novietota zīmīte latviešu/krievu/angļu valodās, ka informācija svešvalodās ir pieejama pēc pieprasījuma un norādīts kontakttelefons. MK noteikumi paredz informācijas publisku izplatīšanu citās valodās arī ārkārtas situācijās un drošības nolūkos. Lai arī VVC izbeidza administratīvo lietu, atzīstot procesuālos pārkāpumus no valodas inspektora puses, un uzsvēra, ka lieta skar tikai vienu brošūru (simulācijas spēle), brošūras krievu valodā vairs nav publiski pieejamas.

⁹¹ LM paziņojumu krievu valodā sūtījusi, lai labāk izskaidrotu grozījumus, *LETA*, 15.05.2009, pieejams: <http://www.apollo.lv/zinas/lm-pazinojumu-krievu-valoda-sutijusi-lai-labak-izskaidrotu-grozijumus/417999>

⁹² LR Ekonomikas ministrija (2011). Par atbildēm uz Saeimas deputātu jautājumu „Par Valsts valodas likuma 21.panta pārkāpumu” (jautājumu reģistra Nr.10/10), Vēstule nr. 09.03.2011 Nr. 1-1-2408, pieejama [http://titania.saeima.lv/LIVS10/SaeimaLIVS_LmP.nsf/0/35726c46b9f3fde1c225784e003d74ae/\\$FILE/1_64.pdf](http://titania.saeima.lv/LIVS10/SaeimaLIVS_LmP.nsf/0/35726c46b9f3fde1c225784e003d74ae/$FILE/1_64.pdf)

⁹³ Pastkastītes glābj tautas skaitīšanas rīkotājus no soda par valodas likuma pārkāpumiem, www.delfi.lv, 2011.gada 20.aprīlis, pieejams <http://www.delfi.lv/news/national/politics/pastkastites-glaj-tautas-skaitisanas-rikotajus-no-soda-par-valodas-likuma-parkapumu.d?id=38111721>

⁹⁴ Valsts valodas centrs (2012). 2012.gada 25.oktobra Kontroles Akts Nr 014922.

2013. gada februārī VVC iesaistījās ar KNAB pretkorupcijas kampaņu saistīto plakātu lietā⁹⁵, jo iestāde informāciju tajos bija sniegusi gan latviešu, gan krievu valodā. Kampaņa bija plānota pret kukuļdošanu veselības aprūpē un plakātos pacienti tika aicināti “*Neriskē! Pakalpojums jau ir apmaksāts!*” *Korupcija! Ziņo! Bez maksas tālrunis 8002070*”. Kampaņa tika organizēta pirms Krimināllikuma grozījumu, kas, cita starpā paredz kriminālatbildību par kukuļdošanu ārstiem, stāšanās spēkā 1. aprīlī. KNAB bija nodrukājis plakātus latviešu valodā un 200 eksemplārus abās valodās (krievu valodā sīkākā drukā). Saskaņā ar aptaujām korupcija ir visizplatītākā medicīnā. VVC atļāva izvietot divvalodīgos plakātus ārstu kabinetos, savukārt plakāti latviešu valodā tika izvietoti ārstniecības iestāžu foajē, koridoros un citās publiski pieejamās vietās.

Valsts valodas centrs

VVC Kontroles dienests tāpat kā iepriekšējos gados turpināja, nereti pārspīlēti aktīvi, uzraudzīt Valsts valodas likuma normu izpildi praksē. Dienesta darbs īpaši intensificējās 2011. un 2012. gadā saistībā ar krievu kā otras valsts valodas referendumu.

Salīdzinājumā ar 2008. gadu, kad VVC budžets bija 733 000 LVL, 2009. gadā tas tika samazināts līdz 532 000 LVL, 2010.gadā – līdz 456 000 LVL, bet

⁹⁵ Zariņš, Toms. Valsts valodas centrs liedz KNAB izvietot savus kampaņas plakātus publiskās vietās, *Diena.lv* 18.02.2013, <http://www.diena.lv/latvija/zinas/valsts-valodas-centrs-liedz-knab-izvietot-savus-kampanas-plakatus-publiskas-vietas-13994088>

nedaudz pieauga 2011. gadā – 495 107 LVL. 2012. gadā VVC budžets bija 492 571 LVL. VVC strādā 17 valodas inspektori.

2009. gadā VVC piemēroja administratīvos sodus 835, bet 2010. - 812 gadījumos. Lielākā daļa gadījumu bija saistīti ar valsts valodas nelietošanu profesionālo un amata pienākumu veikšanai nepieciešamajā apjomā. 2011. gadā VVC saņēma un izskatīja 825 sūdzības un veica 4600 pārbaudes. 2012. gadā saņemto sūdzību skaits ievērojami pieauga, un VVC saņēma un izskatīja 1144 sūdzības par Valsts valodas likuma pārkāpumiem un veica 5590 pārbaudes. Sūdzību skaita pieaugumu VVC skaidroja ar referendumu par krievu kā otru valsts valodu.

LAPK pants	2010	2011	2012
201.26 (1), (2) Valsts valodas nelietošana profesionālo un amata pienākumu veikšanai nepieciešamajā apjomā (t.sk. atkārtoti gada laikā)	429	596	555
201.35 (4), (5) preču realizēšanu, nenodrošinot preču marķējuma, lietošanas instrukcijās, garantijas dokumentos vai tehniskajā pasē ietvertās informācijas pilnīgu un precīzu tulkojumu valsts valodā. (t.sk. atkārtoti gada laikā)	229	301	329
201. 35 (2) valsts valodas lietošana sabiedrības informēšanai paredzētā atklātā informācijā, neievērojot spēkā esošās valsts valodas normas	52	62	64
citi	102	103	103
kopā	812	1062	1051

Avots: Valsts valodas centrs⁹⁶

Pārbaudēs no 2011. gada oktobra līdz 2012. gada decembrim VVC Valsts valodas likuma prasību pārkāpumus konstatēja 13 Rīgas pašvaldība bērnodrāzēs. Saskaņā ar Rīgas Domes informāciju nepietiekamu latviešu valodas zināšanu dēļ no darba tika atbrīvota viena bērnodrāzes direktore, vairāki skolotāji aizgāja no darba, un daļa skolotāju ar nepietiekamām latviešu valodas zināšanām uzsāka apmeklēt latviešu valodas kursus.⁹⁷ Iepriekšējos gados valsts valodas prasmes pārbaudes tika veiktas

⁹⁶ Valsts valodas centrs (2012). Administratīvā pārkāpuma lietu skaits un būtība laikā no 2000.gada 1.janvāra līdz 2012.gada 31.decembrim. Pieejams:

http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/files/statistika/adm_sodu_statistika_2012.pdf

⁹⁷ Teju 40 Rīgas bērnodrāžu darbinieki labi nepārvalda valsts valodu, LETA 19.03.2013, pieejams

<http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/457671-teju-40-rigas-bernodarzu-darbinieki-labi-neparvalda-valsts-valodu/print>

„Rīgas satiksmē”, Valsts policijā un plašsaziņas līdzekļos ik palaikam parādījās informācija par piemērotajiem sodiem pārdevējiem un citiem privātspektora darbiniekiem. Pārskata periodā valsts valodas jomā VVC plaši piemērotās administratīvās un soda metodes nav mazinājušās.

Vienlaikus pieauga tiesvedību skaits pret VVC, kurās prasību iesniedzēji apstrīdēja VVC piemērotos sodus un likumdošanas interpretāciju.

A.M. pret Valsts valodas centru (VVC)⁹⁸

2013. gada 25. janvārī Administratīvā rajona tiesa atcēla VVC lēmumu populārā un pretrunīgā TV5 žurnālista un krievu valodas raidījuma “Bez cenzūras” vadītāja A.Mamikina lietā, kuru VVC sodīja ar naudas sodu 190 LVL apmērā par klaju necieņu pret valsts valodu. Lieta bija saistīta ar Ekonomikas ministra K.Gerharda interviju tiešajā ēterā 2010. gada 31. augusta raidījumā “Bez cenzūras”. Programmas vadītājs bija lūdzis ministru runāt krieviski, taču ministrs atteicās to darīt un atbildēja latviski, kā rezultātā raidījumu nācās pārtraukt.

VVC apgalvoja, ka A.Mamikins izrādījis klaju necieņu pret valsts valodu, liedzot tiesības ministram brīvi lietot latviešu valodu un pret viņa gribu publiski uzspiežot lietot krievu valodu. VVC norādīja, ka to arī apstiprināja skatītājiem uzdotā interaktīvā jautājuma “Kā vērtēt ministra rīcību?” viena no alternatīvajām atbildēm – “tas ir alu cilvēka nacionālisms.” VVC norādīja, ka žurnālista rīcība bijusi tīša, ko A.Mamikins noliedza. Žurnālists norādīja, ka iepriekš ierakstītas intervijas var notikt valsts valodā, taču tiešajā ēterā nebija iespējams nodrošināt intervijas subtitrēšanu vai nodrošināt tulkošanu.

Administratīvā rajona tiesa secināja, ka raidījuma laikā žurnālists tiešraides laikā netika lietojis izteikumus vai veicis darbības, kas būtu vērstas pret latviešu valodu un ka viņa rīcība būtu bijusi apzināta. Tiesa arī secināja, ka nebija pierādījumu tam, ka ministrs būtu iepriekš brīdinājis, ka sniegs interviju latviski. Tiesa tāpat norādīja, ka, vērtējot valodas lietošanas jautājumu elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos, ir jāņem vērā speciālais regulējums - Elektronisko sakaru plašsaziņas līdzekļu likums. Saskaņā ar likuma 28.panta 1.-2.pagrāfa nosacījumiem katrs raidījums notiek vienā valodā – raidījuma valodā, ja likumā nav noteikts citādi.

Tā kā saskaņā ar izsniegto licenci 95% no TV kanāla raidlaika ir krievu valodā, bija leģitīms pamats raidījumu translēt krievu valodā. Tiesa secināja, ka VVC nebija pareizi piemērojis materiālo tiesību normas un, pieņemot lēmumu, nebija vispusīgi un objektīvi izvērtējis visus lietas apstākļus. Tiesa VVC lēmumu atcēla un lietu izbeidza.

TV 5 pret Nacionālo elektronisko līdzekļu plašsaziņas padomi⁹⁹

Nedaudz agrāk, 2012. gada 5. decembrī, Administratīvā rajona tiesa atcēla Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes lēmumu piemērot naudas sodu TV5 1500 LVL apmērā par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 201.⁵ panta (Masu informācijas līdzekļu darbības noteikumu) pārkāpšanu un Valsts valodas likuma 1.panta trešā paragrāfa (tiesības brīvi lietot latviešu valodu jebkurā dzīves jomā visā Latvijas teritorijā) pārkāpumu. Tiesa nekonstatēja, ka tika ierobežotas Ekonomikas

⁹⁸ A.M. pret Valsts valodas centru/Administratīvās rajona tiesas Rīgas Tiesu nams/Lietas Nr. 142152111, 2013. gada 25. janvāris

⁹⁹ Administratīvā rajona tiesa, Lieta Nr. 11840001410, 2012.gada 5.decembris.

ministra K.Gerharda tiesības lietot latviešu valodu un līdz ar to nekonstatēja likuma pārkāpumu.

*N.Dz. pret Valsts valodas centru*¹⁰⁰

2013. gada 28. martā Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nams pasludināja spriedumu lietā N.Dz. pret Valsts valodas centru un atcēla VVC 2011. gada 13. septembra lēmumu piemērot administratīvo sodu 70 LVL apmērā par valsts valodas nelietošanu tādā apjomā, kāds nepieciešams profesionālo un amata pienākumu veikšanai, ja normatīvais akts paredz valsts valodas lietošanu.

N.Dz. ir vienīgā komercsabiedrības īpašnice un valdes locekle. Komercsabiedrībā strādā vēl četri cilvēki – divi mazumtirdzniecības veikala pārdevēji un divi preču iepircēji. Tirdzniecības zālē pastāvīgi klāt ir divi pārdevēji, kuri vienīgie atrodas tiešā saskarsmē ar klientiem. Pēc valsts valodas inspektora pārbaudes tika konstatēts, ka viņu latviešu valodas zināšanas atbilst normatīvajos aktos noteiktajām prasībām. Pārbaudot arī N.Dz. valsts valodas prasmi, tika konstatēts, ka tā ir zemāka nekā nepieciešams amata pienākumu veikšanai (privātuzņēmumu valdes locekļiem un valdes priekšsēdētājam jāzina un jālieto valsts valoda C līmeņa pirmajā pakāpē)¹⁰¹.

Valsts valodas likuma 6. panta otrā daļa nosaka, ka privāto iestāžu, organizāciju, uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību) darbiniekiem, kā arī pašnodarbinātajām personām valsts valoda jālieto tad, ja to darbība skar likumīgas sabiedriskās intereses (sabiedrisko drošību, veselību, tikumību, veselības aizsardzību, patērētāju tiesību un darba tiesību aizsardzību, drošību darbavietā, sabiedriski administratīvo uzraudzību). Prasības iesniedzēja uzskatīja, ka tikai pārdēvēju darbība skar likumīgas sabiedriskās intereses.

Tiesa secināja, ka privāto uzņēmumu valdes locekļiem valsts valodu valdības noteikumu noteiktajā zināšanu apjomā ir pienākums lietot tikai tad, ja viņu darbība skar likumīgas sabiedrības intereses. Tādējādi katrā konkrētajā gadījumā ir izvērtējams privātā uzņēmuma valdes locekļa pienākumu apjoms un viņa darbības specifika, lai varētu konstatēt, ka tieši viņa darbība skar likumīgas sabiedrības intereses. Savukārt VVC bija prezumējis, ka jebkurš privātā uzņēmuma valdes locekļa amats skar likumīgas sabiedriskās intereses.

Tiesa norādīja, ka VVC nebija pierādījis, ka iesniedzējas amata pienākumu veikšana skar likumīgas sabiedriskās intereses, un ka viņas amata pildīšanai nepieciešamais minimālais valodas prasmes līmenis ir "C" līmeņa 1.pakāpe un ka viņas prasmes līmenis A līmeņa 1.pakāpe bija nepietiekama. Tiesa uzsvēra, ka MK noteikumi Nr. 733 nevis nosaka to personu loku, kuru darbība skar Valsts valodas likuma 6. panta 2 daļā norādītās likumīgās sabiedrības intereses, bet nosaka valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību tiem privāto uzņēmumu darbiniekiem, kuru darbību skar norādītās likumīgās sabiedrības intereses. Tiesa atcēla VVC lēmumu un izbeidza administratīvā pārkāpuma lietu.

Tiesvedība tika izbeigta vēl vienā lietā pret Valsts valodas centru. 2012.gada 21.novembrī Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu kolēģija pasludināja spriedumu lietā

¹⁰⁰ Administratīvās rajona tiesas Rīgas Tiesu nams, Lieta Nr. 142284111 (1-0528-13/45), 2013.gada 28.marts.

¹⁰¹ MK noteikumu nr. 733 prasība stājās spēkā 2011.gada 1.septembrī.

A.Žguns pret Valsts valodas centru. Valsts valodas centrs bija piemērojis A.Žgunam 35 LVL naudas sodu par to, ka viņa pārstāvētā biedrība „Rodina” 2011.gada 9.maijā Uzvaras parkā gājiena laikā bija izplatījusi skrejlapas krievu valodā. A.Žguns lēmumu pārsūdzēja. Tiesa konstatēja, ka VVC nebija tiesīgs pieņemt lēmumu par pieteicēja saukšanas pie administratīvās atbildības, jo no pārkāpuma izdarīšanas brīža līdz saukšanai pie administratīvās atbildības bija pagājis likuma paredzētais termiņš. Tiesa nevērtēja, vai šajā gadījumā bija valsts valodas lietošanu regulējošo normatīvo aktu pārkāpums.¹⁰²

11.pants

1. Puses apņemas atzīt, ka jebkura persona, kura pieder pie nacionālās minoritātes, ir tiesīga izmantot savu uzvārdu (dzimtas vārdu) un vārdu minoritātes valodā un ir tiesīga uz tā oficiālu atzīšanu saskaņā ar juridisko sistēmu nosacījumiem.

2. Puses apņemas atzīt, ka jebkura persona, kura pieder pie nacionālās minoritātes, ir tiesīga izvietot zīmes, uzrakstus un citu personiska rakstura informāciju minoritātes valodā sabiedrībai redzamās vietās.

3. Puses apņemas savu tiesību sistēmu un, ja nepieciešams, starpvalstu līgumu ietvaros, un, ņemot vērā savus specifiskos apstākļus, izvietot sabiedrības informācijai tradicionālos vietvārdus, ielu nosaukumu un citus topogrāfiskos apzīmējumus arī minoritātes valodā teritorijā, kuru lielā skaitā apdzīvo personas, kuras pieder pie nacionālās minoritātes, ja ir pietiekams pieprasījums izvietot šādas norādes.

Personvārdu atveide

Latvijas normatīvie akti nosaka, ka personvārdus atveido saskaņā ar latviešu valodas tradīcijām un raksta atbilstoši spēkā esošajām literārās valodas normām.

Līdzīgi kā iepriekšējos gados mazākumtautību pārstāvjus neapmierina, ka uzvārdiem tiek pievienotas vīriešu un sieviešu dzimtas galotnes, kā arī dubulto burtu vietā personvārdos tiek atstāts viens burts (piemēram, vecticībnieku vārds Savva – Sava).

2009. - 2012. gada periodā pieauga tiesas spriedumu skaits lietās, kas skar citvalodu personvārdu latviskošanu.

2010.gada 28.oktobrī ANO Cilvēktiesību komiteja pasludināja lēmumu lietā "Raihman pret Latviju" un nosprieda, ka pieteikuma iesniedzēja L.Raihmana vārda un uzvārda grozīšana oficiālos dokumentos, to atveidojot atbilstoši latviešu valodas prasībām, ir patvaļīga iejaukšanās privātajā dzīvē, kas pārkāpj Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 17. pantu. Pieteikuma iesniedzējs 2004.gadā vērsās Valsts valodas centrā ar iesniegumu atļaut izmantot savu vārdu un uzvārdu oficiālos dokumentos bez tiem pievienotās latviskās galotnes „s”, taču saņēma atteikumu. Pieteicējs VVC lēmumu pārsūdzēja, taču tiesu instances pieteikumu noraidīja. 2007.gadā pieteicējs vērsās ANO Cilvēktiesību komitejā.¹⁰³ 2011.gada 15.jūnijā AT Senāta Administratīvo lietu departaments noraidīja L.Raihmana

¹⁰² A.Žguns pret Valsts valodas centru (VVC), Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija/Lieta Nr 142279711 104AA-0332-12/32, 2012.gada 21.novembrī

¹⁰³ L.Raihman v Latvia, Communication No. 1621/2007, CCPR/C/100/D/1621/2007, pieejams <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/DER/G10/469/51/PDF/G1046951.pdf?OpenElement>

pieteikumu, kurā pieteicējs lūdza atcelt 2005.gada Administratīvās apgabaltiesas spriedumu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem – augstāk minēto ANO Cilvēktiesību komitejas lēmumu, vienlaikus norādot, ka ir pamats uzsākt administratīvo procesu no jauna – Valsts valodas centrā.¹⁰⁴ 2012. gadā Latvijas valdība paziņojumā ANO Cilvēktiesību komitejai norādīja, ka nesaskata nepieciešamību nekavējošu pasākumu veikšanai nolūkā mainīt pastāvošu nacionālo regulējumu attiecībā uz personvārdu atveidi oficiālajos dokumentos. Tajā pašā laikā tā pasvītvoja, ka valdība ņems vērā Komitejas viedokli turpmākās diskusijās, kas var rasties nacionālajā līmenī saistībā ar šo jautājumu.¹⁰⁵

Vairākas lietas skāra ārzemju un Latvijas pilsoņu bērnu vārdu reģistrāciju, jo tie bija atveidoti saskaņā ar Latvijas normatīvajiem aktiem (Valsts valodas likumu un MK noteikumiem Nr. 114 “Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju”). Lietā, kurā bija iesaistīts Latvijas un Portugāles pilsoņiem dzimušais bērns *R.K. (R.C) pret Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldi*, Augstākā tiesa noraidīja pieteikumu, jo 1) personvārda atveidošana nepārkāpa tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, ko paredz Satversmes 96. pants un Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 8. pants, un 2) nepārkāpa pārvietošanās brīvību, ko paredz Eiropas Savienības līguma 21. pants. Augstākā tiesa neatzina iesniedzēju sniegtos argumentus par pietiekami pārliecinošiem, lai šajā gadījumā atkāptos no vispārējās prakses privātās dzīves kontekstā, kā arī iesniedzēji nebija norādījuši uz nopietnām neērtībām pārvietošanās brīvības sakarā.

Augstākā Tiesa sākotnēji apturēja tiesvedību un iesniedza Satversmes tiesai pieteikumu, lūdzot skaidrojumu par to, vai ANO Cilvēktiesību komitejas viedoklis lietā *Raihman pret Latviju*, kurā tika konstatēts Starptautiskā pakta par pilsoniskām un politiskām tiesībām 17. panta pārkāpums (izmaiņas uzvārda pareizrakstībā), prasa izmaiņas tiesu praksē. Satversmes tiesa sniedza negatīvu atbildi. Augstākā tiesa paskaidroja, ka pastāvošā citvalodu vārdu atveidošanas kārtība latviešu valodā atbilst Satversmei un starptautiskajiem standartiem, vienlaikus norādot, ka potenciāli var notikt pārkāpumi īpašos gadījumos, kad vārda atveidošana radījusi „pietiekami nopietnas grūtības” vai vārds ieguvis „nepatīkamu nozīmi.”

*A.K. pret Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldi*¹⁰⁶

2012. gada 26. oktobrī Administratīvās rajona tiesas (Rīgas tiesu nams) pasludināja spriedumu lietā par tēvvārda ierakstīšanu A.K. pasē latīnalfabētiskajā transliterācijā. 2010. gada janvārī A.K. griezās Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē (PMLP) ar lūgumu izsniegt viņam jaunu nepilsoņa pasi tajā norādot viņa vārdu, uzvārdu un tēvvārdu. PMLP atteicās ierakstīt iesniedzēja tēvvārdu latīnalfabētiskajā

¹⁰⁴ LR Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments, LR Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments, Preses relīze, 2011.gada 17.jūnijs <http://at.case.lv/lv/pazinojumi-presei/par-tiesas-sedem/arhivs-2003-2012/2011/junijs/1752-senats-ano-cilvektiesibu-komitejas-konstatetie-parkapumi-lieta-raihman-pret-latviju-noversami-valsts-valodas-centra/>

¹⁰⁵ Ministru kabineta pārstāvja starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās dienesta informācija Nr.03/149-1513, Par ANO Cilvēktiesību komitejas viedokli lietā "*Leonid Raihman (Leonīds Raihmans) pret Latviju*" un Latvijas Republikas valdības sniegto atbildi, pieejams <https://www.vestnesis.lv/index.php?menu=doc&id=246861>

¹⁰⁶ Administratīvā rajona tiesa Rīgas Tiesu nams/Lieta nr. A420641610 A-00377-12/26, 26.10.2012

transliterācijā, un iesniedzējs pārsūdzēja lēmumu tiesā. Tiesa apmierināja pieteicēja lūgumu un uzdeva PMLP ierakstīt A.K. pasē viņa tēvvārdu latīņalfabētiskajā transliterācijā.

Saskaņā ar Valsts valodas likuma 19. panta otro daļu personas pasē papildus personas vārdam un uzvārdam, kas atveidots atbilstoši spēkā esošajām latviešu valodas normām, norādāma šīs personas dzimtas uzvārda vēsturiskā forma vai citas valodas personvārda oriģinālforma latīņalfabētiskajā transliterācijā, ja persona to vēlas un var to apliecināti dokumentāri. Tiesa analizēja jēdzienu “personvārds” no valodniecības aspekta un secināja, ka personvārdi dažādās valodās ir dažādi un citās valodās antroponīmiskās formulas elementu apjoms var būt plašāks nekā latviešu valodā (divi vārdi un dubultuzvārds). Tiesa secināja, ka krievu valodā pastāv trīsdaļīga personvārdu sistēma (vārds, uzvārds, tēvvārds), kas nostiprināta Krievijas Federācijas likumdošanā un uzdeva PMLP ierakstīt A.K. pasē viņa tēvvārdu latīņalfabētiskajā transliterācijā. Tiesa neanalizēja Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzības normas un to interpretāciju, uz kuriem bija balstījušās abas puses.

12. pants

1. Puses apņemas, ja nepieciešams, veikt pasākumus izglītības un zinātnes jomās, lai veicinātu nacionālo minoritāšu un vairākuma kultūras, vēstures, valodas un reliģijas zināšanu apguvi.

2. Šādā kontekstā Puses apņemas cita starpā nodrošināt atbilstošas iespējas skolotāju apmācībai un pieejai mācību līdzekļiem un sekmēt kontaktu dibināšanu starp dažādu kopienu audzēkņiem un skolotājiem.

3. Puses apņemas nodrošināt vienlīdzīgas iespējas iegūt izglītību visos līmeņos personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm.

14. pants

1. Puses apņemas atzīt, ka jebkura persona, kura pieder pie nacionālās minoritātes, ir tiesīga apgūt savas minoritātes valodu.

2. Valstu izglītības sistēmu ietvaros Puses apņemas, ja ir pietiekams pieprasījums, nodrošināt savu iespēju robežās, ka personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, ir pienācīgas iespējas apgūt minoritātes valodu vai iegūt izglītību šajā valodā tajā teritorijā, kuru vēsturiski vai lielā skaitā apdzīvo nacionālo minoritāšu personas.

3. Šī panta 2.punkts tiek īstenots, nekaitējot oficiālās valodas apguvei vai izglītības iegūšanai šajā valodā.

Pārskata periodā demogrāfisko izmaiņu un emigrācijas rezultātā tupināja samazināties izglītojamo un skolu skaits. Turpinājās iepriekšējos gados vērojamā tendence, kad nedaudz pieaug mazākumtautību skolēnu īpatsvars skolās ar latviešu mācību valodu. Mazākumtautību izglītības reforma vidusskolās un tās izvērtēšana joprojām ir vissvarīgākais jautājums mazākumtautības izglītības kontekstā. 2011./2012. mācību gads bija pirmais, kad visi 12. klases beidzēji kārtoja vienotu latviešu valodas eksāmenu ar vienādām prasībām. Kā liecina 2012. gada eksāmena rezultāti, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, tie ir ievērojami pasliktinājušies. Referendums par krievu valodu kā valsts valodu politiskajā dienaskārtībā izvirzīja jautājumu par mācību valodu pirmsskolas izglītības iestādēs. Līdzīgi kā iepriekšējā pārskata periodā, aktualitāti saglabā jautājums par romu izglītību, t.sk. atsevišķu romu klašu pastāvēšanu divās

Latvijas skolās. Satraucoši, ka internātskolās nodrošinātais sociālais atbalsts – trīsreizēja ēdināšana, mācību grāmatas un iespēja dzīvot uz vietas, tiek uzskatīts par vienu no iemesliem, kāpēc salīdzinoši daudz romu bērnu mācās speciālās izglītības iestādēs. Līdz ar Valsts programmas „Čigāni (romi) Latvijā” darbības izbeigšanos, valsts budžetā vairs nav paredzēti līdzekļi skolotāju palīgu-romu algošanai.

Izglītojamo skaita sadalījums pa tautībām

Pēdējos gados demogrāfisko izmaiņu (zemais dzimstības līmenis) un emigrācijas rezultātā Latvijā ievērojami samazinājies skolu skaits. Skolu slēgšana vienlīdz skārusi kā latviešu, tā krievu mācībvalodas skolas (kopš 2008/2009.m.g. slēgtas vai apvienotas 141 skolas, t.sk. 90 latviešu, 36 krievu, 16 – divplūsmu skolas). Tomēr minoritāšu tiesību kontekstā būtiski izvērtēt valsts pozitīvo pienākumu nodrošināt mazākumtautību skolēnu iespējas saglabāt un attīstīt savu identitāti. Īpaši tāpēc, ka normatīvie akti nenosaka, ka pašvaldībām pēc mazākumtautību vecāku pieprasījuma būtu jāizveido vai jāsaglabā mazākumtautību skolas vai klases, pat tad, ja ir pietiekams skolēnu skaits. 2011. gada novembrī *Saskaņas centrs* (SC) iesniedza grozījumus Izglītības likumā, kas cita starpā paredzēja uzlikt par pienākumu pašvaldībām nodrošināt mazākumtautību izglītības programmu izstrādi un ieviešanu vispārējās izglītības iestādēs, ja tam ir pietiekošs pieprasījums attiecīgajā pašvaldības teritorijā. Priekšlikums atbildīgajā Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijā tika noraidīts.¹⁰⁷

2012./ 2013. mācību gadā Latvijā bija 634 skola ar latviešu mācību valodu, 99 skolas – ar krievu mācību valodu (bilingvālas mācību programmas ietvaros) un 65 skolās bija divas plūsmas (viena latviešu plūsma, otra krievu plūsma ar bilingvālu mācību programmu). Četrās skolās mācības daļēji notiek poļu valodā, vienā – ukraiņu un vienā – baltkrievu valodā. Igaunu, lietuviešu un divās ebreju skolās nacionālās minoritātes valodā tiek mācīti atsevišķi priekšmeti. Tāpat Latvijā darbojas divas franču un viena angļu skola.

LR vispārizglītojoši dienas skolu sadalījums pa plūsmām

Gads	Kopā	Latviešu	Krievu	Divplūsmu – latviešu/krievu	Latviešu/ poļu	Poļu	Ukraiņu	Baltkrievu	Angļu	Franču
2012/2013	807	634	99	65	-	4	1	1	2	1
2011/2012	814	641	99	65	1	4	1	1	1	1
2010/2011	830	646	103	73	-	5	1	1	1	-
2009/2010	846	648	114	76	-	5	1	1	1	-
2008/2009	948	724	135	81	-	5	1	1	1	-

Avots: Izglītības un zinātnes ministrija, <http://izm.izm.gov.lv/registri-statistika/statistika-vispareja/9576.html>

2012./2013.mācību gadā 72.10% skolēnu mācījās vispārizglītojošās dienas apmācību programmās ar latviešu mācību valodu, 27,01% - skolās ar krievu mācību valodu un 0.55% - skolās ar poļu valodu un 0,34% - skolās ar citu mācību valodu.¹⁰⁸ Katru gadu nedaudz pieaug mazākumtautību skolēnu īpatsvars skolās ar latviešu mācību valodu.

¹⁰⁷ Likumprojekts „Grozījumi Izglītības likumā” otrajam lasījumam (15.12.2012.). Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/D56BEC6B352D3C6AC2257967004C1CEB?OpenDocument>

¹⁰⁸ Izglītības un zinātnes ministrija, Statistika par vispārējo izglītību, 2012./2013. mācību gads. Pieejams: <http://izm.izm.gov.lv/registri-statistika/statistika-vispareja/9576.html>

Lai arī nav pētījumu, kas analizētu šādas rīcības iemeslus, vieni no galvenajiem faktoriem varētu būt vecāku vēlme nodrošināt bērnam labākas iespējas apgūt latviešu valodu, kā arī krievu skolu vai krievu plūsmas slēgšana divplūsmu skolās. 2012./2013.m.g. 6.1% skolēnu skolās ar latviešu mācību valodu ir minoritāšu pārstāvji, savukārt 14.7% nav norādījuši savu tautību (tomēr pastāv pamats domāt, ka lielākā daļa no tiem varētu būt mazākumtautību pārstāvji). 2007./2008.m.g. šādu skolēnu skaits bija 17.07%.

Izglītojamo skaita sadalījums pa tautībām un pēc apmācības valodas vispārīglītojošās dienas apmācības programmās 2012./2013.m.g.

	Kopā	Mācās latviešu valodā		Mācās krievu valodā		Mācās citā valodā	
			%		%		%
Kopā	200706	144706	72.10	54206	27.01	1782	0.89
latvieši	121303	114580	94.46	6515	5.37	204	0.17
baltkrievi	2224	596	26.80	1616	72.66	12	0.54
čigāņi	1047	790	75.45	253	24.16	4	0.38
ebreji	498	17	3.41	477	95.78	4	0.80
igauņi	109	71	65.14	37	33.94	1	0.92
krievi	37852	6032	15.94	31723	83.81	90	0.24
lietuvieši	881	455	51.65	422	47.90	4	0.46
poļi	2319	424	18.28	1421	61.28	474	20.45
ukraiņi	1379	224	16.24	1151	83.47	4	0.29
vācieši	178	65	36.52	97	54.49	16	8.99
citi	992	147	14.82	714	71.98	130	13.01
nav norādīts	31924	21305	66.74	9780	30.64	839	2.63

Avots: Izglītības un zinātnes ministrija

Izglītības reforma un tās ietekme uz izglītības kvalitāti

Mazākumtautību izglītības reforma vidusskolās un tās izvērtēšana joprojām ir vissvarīgākais jautājums mazākumtautības izglītības kontekstā.

Saskaņā ar 15.03.2012. apstiprinātajiem grozījumiem Izglītības likumā, no tā tika izslēgta norma, kas iepriekš paredzēja Ministru kabineta atbildību, nosakot mazākumtautību izglītības programmās mācību priekšmetus, kuri apgūstami valsts valodā.¹⁰⁹

Lai gan joprojām lielākajai daļai mazākumtautību skolēnu ir negatīva attieksme pret izglītības reformu vidusskolā, 2010. gadā veiktā pētījuma rezultāti liecina,¹¹⁰ ka, salīdzinot ar 2004. gadu, tā ir uzlabojusies. Ja 2004. gadā reformu atbalstīja 15% mazākumtautību skolēnu, tad 2010. gadā – 35%. Nedaudz pieaudzis arī skolēnu skaits, kas vēlas mācīties bilingvāli – no 41% 2004. gadā līdz 58% 2010. gadā. Tāpat palielinājies skolēnu skaits, kas piekrīt apgalvojumam, ka valsts pakāpeniski uzlabo izglītības kvalitāti mazākumtautību skolās – no 15% 2004. gadā līdz 29% 2010. gadā. Tieši reformas ietekme uz izglītības kvalitāti bija viens no visbiežāk diskutētajiem jautājumiem izglītības reformas kontekstā.

¹⁰⁹ Grozījumi Izglītības likumā (15.03.2012.). Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=246217>

¹¹⁰ Baltijas Sociālo zinātņu institūts (2010), *Vidusskolēnu pilsoniskās un lingvistiskās attieksmes, apgūstot mazākumtautību izglītības programmas*. Pieejams: http://izm.izm.gov.lv/upload_file/BISS_pet_skolnieku_attieksmes.pdf

Latvijā joprojām nepastāv oficiāli vai neoficiāli datu apkopošanas mehānismi, kas sniegtu regulārus un salīdzināmus datus par izglītības kvalitāti, skolu apmeklētību vai skolēnu atbirumu pēc skolēnu tautības vai apmācību valodas. Arī IZM, galvenokārt finanšu resursu trūkuma dēļ, neveic sistemātisku datu analīzi, lai izvērtētu 2004. gadā veiktās mazākumtautību izglītības reformas ietekmi uz izglītības kvalitāti un mācību sasniegumiem reformai pakļautajās skolās. Vienīgie regulāri apkopotie un analizētie dati ir eksāmenu rezultāti.¹¹¹ Līdz šim veikti tikai daži pētījumi, kuru ietvaros analizēti centralizēto eksāmenu rezultāti, vidusskolēnu pilsoniskā un lingvistiskā attieksme un mazākumtautību skolu absolventu iekļaušanās Latvijas augstākajās izglītības iestādēs.

Tā kā veiktie pētījumi neaptver visas reformai pakļautās skolas, pētnieki norāda, ka būtu svarīgi veikt pētījumus visā Latvijā, tādējādi ļaujot izprast visas problēmas, kas izriet no pārejas uz mācībām latviski, lai nākamie politikas soļi balstītos vispusīgā pētījumā.¹¹² Tāpat nepieciešams pilnveidot izglītības kvalitātes uzraudzības sistēmu un regulāru īstenošanu.¹¹³

2010. gadā publicētais pētījums liecina,¹¹⁴ ka 61% mazākumtautību jauniešu savas latviešu valodas zināšanas novērtē kā „ļoti labas” (25%) vai „drīzāk labas” (36%). Tai pašā laikā 13% skolēnu atzinuši, ka nepietiekama latviešu valodas prasme rada grūtības mācoties, apgūstot mācību vielu, kontroldarbos, eksāmenus un sacerējumos.

Pētījuma dati rāda,¹¹⁵ ka, lai arī lielākā daļa vispārējo vidējo mazākumtautību izglītības programmu absolventu ir apguvuši latviešu valodu augstskolas studijām pietiekamā līmenī, salīdzinot ar valsts augstskolām, lielākas problēmas latviešu valodas lietojumā studiju procesā ir privātajās augstskolās. Šo augstskolu studentiem ir zemāks prasmju līmenis latviešu valodas un literatūras centralizētajā eksāmenā un arī vājākas latviešu valodas prasmes, līdz ar to ir lielākas problēmas pilnvērtīgi piedalīties studiju programmās, kuras tiek īstenotas latviešu valodā.

Pētījuma dati rāda,¹¹⁶ ka profesionālās izglītības iestādēs mācās liels izglītojamo skaits, kuri latviešu valodu praktiski neprot vai pamatskolā latviešu valodu ir apguvuši ļoti zemā līmenī. Tāpēc nozīmīgs ir jautājums par latviešu valodas apguves un mācīšanas problēmām šajās mācību iestādēs. Īpaši tāpēc, ka, neskatoties uz to, ka profesionālās izglītības iestādēs valsts valodas apguvei ir atvēlēts mazāk stundu,

¹¹¹ Valsts izglītības satura centrs, Pārbaudes darbi. Vispārējā izglītība: Statistika:

<http://visc.gov.lv/eksameni/vispizgl/statistika.shtml>

¹¹² Baltijas Sociālo zinātņu institūts (2010), *Vidusskolēnu pilsoniskās un lingvistiskās attieksmes, apgūstot mazākumtautību izglītības programmas*, 8.lpp. Pieejams:

http://izm.izm.gov.lv/upload_file/BISS_pet_skolnieku_attieksmes.pdf

¹¹³ Evija Papule (2011), *Mazākumtautību izglītība politikas īstenošana: daži izvērtējuma aspekti*. – Latviešu valodas aģentūra, Valodas situācija Latvijā: 2004-2010, 99.lpp.

¹¹⁴ SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija”, Latviešu valodas aģentūra (2012), *Latviešu valodas apguvi ietekmējošie faktori un lietojuma vide*, 15.lpp. Pieejams:

http://www.bilingvals.lv/uploads_docs/A1_PETIJUMS_LATVIESU_VALODAS_APGUVI_IETEKMEJOSIES_FAKTORI_UN_LIETOJUMA_VIDE_1305276230.pdf

¹¹⁵ Latviešu valodas aģentūra (2010), *Latviešu valodas prasme un lietojums augstākās izglītības iestādēs: mazākumtautību izglītības satura reformas rezultāti*. Pieejams:

http://www.valoda.lv/downloadDoc_456/mid_510

¹¹⁶ Valsts SIA „Rīgas pārtikas ražotāju vidusskolas”, Latviešu valodas aģentūra (2010), *Latviešu valodas lietojums profesionālajā izglītībā – situācijas izpēte un ieteikumi*. Pieejams:

http://www.valoda.lv/downloadDoc_444/mid_510

visiem izglītības iestāžu absolventiem ir jākārto vieni valsts centralizētie eksāmeni. Lai situāciju mainītu, pētnieki rosina veicināt bilingvālas izglītības modeļa attīstību profesionālās izglītības iestādēs un veikt pedagogu apmācību darbam bilingvālās grupās, lai palīdzētu un atvieglotu profesionālās izglītības iestāžu pedagogu darbu.

Pētījums parāda arī galvenos trūkumus mazākumtautību izglītības programmu īstenošanā. Eksperti, skolotāji un skolēni uzskata, ka izglītības kvalitāti būtiski ietekmē: (1) skolotāju kvalifikācija un nepietiekošā latviešu valodas prasme, lai kompetenti izskaidrotu mācību priekšmetu saturu skolēniem, (2) skolēnu nepietiekamā sagatavotība apgūt priekšmetus latviski, kā arī (3) pamatskolā īstenotās bilingvālās izglītības kvalitāte, kas ne vienmēr tiek īstenota atbilstoši.¹¹⁷ Tāpat joprojām aktuāls ir jautājums par mācību materiālu saturu un atbilstošu mācību līdzekļu trūkumu: 19% mazākumtautību skolu skolotāju uzskata, ka, lai nodrošinātu kvalitatīvu mācību procesu latviešu valodā, ir nepieciešams valsts sniegts nodrošinājums ar atbilstošiem un kvalitatīviem mācību līdzekļiem – grāmatām, darba burtnīcām, metodiskajiem līdzekļiem un vārdnīcām.¹¹⁸ Tāpēc, lai arī turpmāk nodrošinātu veiksmīgu mazākumtautību izglītības attīstību, tiek uzsvērtā nepieciešamība veikt pastiprinātu uzmanību pedagogu sagatavošanai (gan augstskolās, gan profesionālās pilnveides kuros) un mācību grāmatu, līdzekļu izveidei un pilnveidei.¹¹⁹

Vidusskolas centralizēto eksāmenu rezultāti neliecina par būtisku atšķirību starp latviešu un mazākumtautību skolu beidzēju mācību sasniegumiem. 2013. gada centralizēto eksāmenu rezultāti liecina, ka mazākumtautību skolu skolēnu vidējie eksāmenu rezultāti ķīmijā ir nedaudz augstāki par latviešu skolu beidzējiem, savukārt bioloģijā tie ir gandrīz vienādi. Lielākas atšķirības vērojamas fizikas, matemātikas un vēstures eksāmenā, kur mazākumtautību skolu beidzēju rezultāti ir ievērojami augstāki. Savukārt latviešu valodas eksāmena vidējie vērtējumi liecina, ka latviešu skolās tas ir par 11,6% augstāks nekā krievu skolās.

Vidusskolas centralizēto eksāmenu rezultāti (vidējais rezultāts)

Priekšmets	2012 (%)		2013 (%)	
	Latviešu plūsma	Krievu plūsma	Latviešu plūsma ¹²⁰	Krievu plūsma
Bioloģija	64,85	61,93	65.99	65.73
Fizika	52,80	62,29	52.17	68.14
Ķīmija	63,37	60,52	62.78	67.13
Matemātika	52,84	53,61	36.21	46.55
Vēsture	56,83	59,21	36.74	54.92

¹¹⁷ Baltic Institute of Social Sciences (2010) *Vidusskolēnu pilsoniskās un lingvistiskās attieksmes, apgūstot mazākumtautību izglītības programmas*, pieejams:

http://izm.izm.gov.lv/upload_file/BISS_pet_skolnieku_attieksmes.pdf

¹¹⁸ SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija”, Latviešu valodas aģentūra (2012), *Latviešu valodas apguvi ietekmējošie faktori un lietojuma vide*, 77.lpp. Pieejams:

http://www.bilingvals.lv/uploads_docs/A1_PETIJUMS_LATVIESU_VALODAS_APGUVI_IETEKMEJOSIES_FAKTORI_UN_LIETOJUMA_VIDE_1305276230.pdf

¹¹⁹ Evija Papule (2011), *Mazākumtautību izglītība politikas īstenošana: daži izvērtējuma aspekti*. – Latviešu valodas aģentūra, Valodas situācija Latvijā: 2004-2010, 99.lpp.

¹²⁰ Saskaņā ar VISC sniegto informāciju, pie latviešu plūsmas pieskaitās arī visas profesionālās izglītības iestādes, savukārt krievu plūsma ir tikai vidusskolas.

Latviešu valoda			58,07%	46,47%
-----------------	--	--	--------	--------

Avots: Valsts izglītības satura centrs

No 2007./2008. mācību gada 12. klases centralizēto eksāmenu darbi ir tikai latviešu valodā, bet skolēns var izvēlēties, kurā valodā darbu izpildīt vai atbildēt. Kā liecina IZM apkopotie dati, katru gadu palielinās skolēnu skaits, kuri kārtojot centralizētos eksāmenus, izvēlas atbildēt latviešu valodā. Ja 2007. gadā šādu iespēju izvēlējās 61% mazākumtautību skolu beidzēju, tad 2011. gadā – 72%.¹²¹ Saskaņā ar Valsts izglītības satura centra (VISC) sniegto informāciju dati par valodas izvēli 2012./13.m.g. centralizētajos eksāmenos nav pieejami.¹²² Centralizētie valsts pārbaudījumi 3., 6., 9. klasei tiek sagatavoti un izpildīti divās valodās - latviešu un mazākumtautību.

2011./2012. mācību gads bija pirmais, kad visi 12. klases beidzēji kārtoja vienotu latviešu valodas eksāmenu ar vienādām prasībām. To nosaka 2008. gada 2. septembrī pieņemtie Ministru kabineta noteikumi. Saskaņā ar tiem, sākot ar 2011./2012. mācību gadu latviešu valodas eksāmena programma un saturs būs vienāds gan izglītojamiem, kuri apgūst latviešu mācībvalodas programmu, gan izglītojamiem, kuri apgūst mazākumtautību izglītības programmu.¹²³ Līdz 2012. gadam latviešu mācībvalodas un mazākumtautību skolās vienādas bija atsevišķas latviešu valodas un literatūras eksāmena daļas.

Saskaņā ar VISC sniegtajiem datiem lielākā daļa jeb 44,45% mazākumtautību skolu skolēnu 2012. gadā vienoto latviešu valodas eksāmenu nokārtojuši D līmenī (trešais zemākais), 25,61% - E līmenī (otrais zemākais), savukārt 18,83% - C līmenī.

Vienotā vidusskolas latviešu valodas eksāmena rezultāti pēc skolu veida, 2012

Līmenis	Latviešu skolas, 2012	Mazākumtautību skolas, 2012	Mazākumtautību skolas, 2011 ¹²⁴
A	7,2%	0,92%	3,09%
B	24,14%	7,76%	18,83%
C	30,72%	18,85%	31,2%
D	25,41%	44,48%	26,31%
E	11,78%	25,64%	17,48%
F	0,75%	2,35%	3,09%

Avots: Valsts izglītības satura centrs

Saskaņā ar 2013. gada 9. maijā pieņemtajiem Pilsonības likuma grozījumiem, no latviešu valodas prasmes pārbaudes ir atbrīvotas personas, ja iesniedz dokumentu, kas apliecina, ka centralizētais eksāmens latviešu valodā (akreditētā izglītības programmā 9.klasei) vai centralizētais eksāmens latviešu valodā un literatūrā (akreditētā izglītības

¹²¹ Valsts izglītības satura centra sniegtā informācija Latvijas Cilvēktiesību centram 2012. gada 22. oktobrī

¹²² Valsts izglītības satura centra sniegtā informācija Latvijas Cilvēktiesību centram 23.09.2013.

¹²³ Ministru kabineta noteikumi Nr. 715 (02.09.2008.) *Noteikumi par valsts vispārējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standartiem*. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=181216>

¹²⁴ 2011. gada eksāmena rezultāti, kad latviešu mācībvalodas un mazākumtautību skolās vienādas bija atsevišķas latviešu valodas un literatūras eksāmena daļas.

programmā 12.klasei) ir nokārtots atbilstoši A, B, C vai D līmenim.¹²⁵ Pirms Pilsonības likuma grozījumu pieņemšanas trešajā lasījumā Nacionālā apvienība „Visu Latvijai” – „Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” iesniedza priekšlikumu, kas paredzēja no latviešu valodas prasmes pārbaudes atbrīvot tikai tos skolu beidzējus, kas latviešu valodas centralizētajā eksāmenā ieguvuši vismaz C līmeni (trešais augstākais). Ja šis priekšlikums tiktu atbalstīts, lielākā daļa (72%) 2012. gada mazākumtautību skolu beidzēji šādu atbrīvojumu nesaņemtu.¹²⁶

Sākot ar 2011./2012.mācību gadu centralizētajā eksāmenā latviešu valodā mazākumtautību izglītības programmās pamatizglītības sertifikātā papildus norāda valsts valodas prasmes līmeni un pakāpi atbilstoši normatīvajam aktam par valsts valodas zināšanu apjomu profesionālo un amata pienākumu veikšanai, pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai un Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai.¹²⁷

Saskaņā ar VISC apkopotajiem datiem, 2013. gadā vidējais vērtējums latviešu valodas eksāmenā beidzot 9. klasi krievu plūsmā bija 66,29%.¹²⁸ 2012. gadā 33,67% pamatskolas beidzēju latviešu valodas eksāmenu nokārtojuši D līmenī, 31,21% - C līmenī, savukārt 22,67% - otrajā zemākajā jeb E līmenī. Augstāko vērtējumu (A) saņēmuši 37 skolēni (0,9%), bet zemāko (F) – 3,5% (145).¹²⁹ Salīdzinot ar 2011. gada eksāmenu rezultātiem, jāsecina, ka 2012. gadā skolēnu latviešu valodas zināšanas ir pasliktinājušās.¹³⁰

2012. gada 5. jūnijā pieņemtie *Mācību priekšmetu olimpiāžu organizēšanas noteikumi* paredz, ka izglītības iestādes olimpiādes uzdevumus sagatavo valsts valodā vai valodā kādā izglītojamais apgūst izglītības programmu. Valodas izvēle pastāv arī pildot uzdevumus. Attiecībā uz novada olimpiādēm tās organizētāji var noteikt, kāda palīdzība (daļējs uzdevumu tulkojums, terminu tulkojums vai vārdnīcas lietojums) ir sniedzama dalībniekiem, kas apgūst mazākumtautību pamatizglītības programmu. Savukārt valsts olimpiāžu uzdevumus sagatavo un skolēni uzdevumu risinājumu pierakstus un uzdevumus izpilda tikai valsts valodā.¹³¹ Pret šādu kārtību valsts olimpiādēs iestāties gan Konsultatīvās padomes mazākumtautību izglītības jautājumos priekšsēdētājs, gan Latvijas krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociācija. Norādot, ka olimpiāde nav valsts valodas prasmes pārbaude, organizācijas uzskata, ka

¹²⁵ A, B, C un D līmenis attiecas uz tiem, kas eksāmenu kārtojuši līdz 2011. gada 31. augustam. Pēc 2011.gada 31.augusta centralizētajā eksāmenā latviešu valodā (akreditētā izglītības programmā 9.klasei), iegūstot tajā kopējo procentuālo novērtējumu, kas nav mazāks par 50 procentiem, vai centralizētajā eksāmenā latviešu valodā (akreditētā izglītības programmā 12.klasei), iegūstot tajā kopējo procentuālo novērtējumu, kas nav mazāks par 20 procentiem. Grozījumi Pilsonības likumā, 21. Pants (2) 1-2, Pieejams: <http://m.likumi.lv/doc.php?id=256964>

¹²⁶ Grozījumi Pilsonības likumā. Likumprojekts trešajam lasījumam.

¹²⁷ Ministru kabineta noteikumi Nr. 530 (06.08.2013.) *Noteikumi par Valsts pamatizglītības standartu, pamatizglītības mācību priekšmeta standartiem un pamatizglītības programmu paraugiem*. Pieejams: <http://m.likumi.lv/doc.php?id=259125>

¹²⁸ VISC sniegtā informācija Latvijas Cilvēktiesību centram 2013. gada 23. septembrī

¹²⁹ VISC sniegtā informācija Latvijas Cilvēktiesību centram 2012. gada 22. oktobrī

¹³⁰ Skolu, kuras īsteno mazākumtautību izglītības programmas, 9. klases latviešu valodas eksāmenu rezultāti 2010./2011.m.g.: A līmenis – 3,3%, B – 12,9%, C – 38,6%, D – 27,3%, E – 13,9%, F – 3,9%. VISC sniegtā informācija LCC 2012. gada 25. oktobrī.

¹³¹ Ministru kabineta noteikumi Nr. 384 (05.06.2012.) *Mācību priekšmetu olimpiāžu organizēšanas noteikumi*, pieejami: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=248790>

olimpiāžu organizēšana tikai valsts valodā nostāda nevienlīdzīgā situācijā mazākumtautību skolu skolēnus – nepareizi izprotot formulētos uzdevumus, skolēni var pieļaut kļūdas, līdz ar to saņemot sliktākus vērtējumus.¹³² Saskaņā ar Valsts izglītības satura centra sniegto informāciju tāda pati kārtība ir bijusi arī pirms MK noteikumu pieņemšanas. Tāpat praksē tiek ievērots princips, ka olimpiādes sākumā skolēniem tiek dota iespēja rakstveidā uzdot žūrijai neskaidros jautājumus, tai skaitā, par terminiem un to tulkojumu.¹³³

Mazākumtautību izglītība – politiskais diskurss

(Informāciju par centieniem grozīt Satversmes 112. pantu, papildinot to ar nosacījumu, ka „valsts nodrošina iespēju bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību valsts valodā”, kā arī ierosinot pārejas noteikumu, nosakot, ka „ar 2012.gada 1.septembri visās valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, sākot ar pirmo klasi, mācības notiek valsts valodā” skatīt sadaļā pie 10. panta, valodas jautājumi)

Referendums par krievu valodu kā valsts valodu politiskajā dienaskārtībā izvirzīja jautājumu par mācību valodu pirmsskolas izglītības iestādēs. Uzreiz pēc referenduma *Nacionālā apvienība „Visu Latvijai”-Tēvzemei un Brīvībai/LNNK* (VL-TB/LNNK) nāca klajā ar paziņojumu veidot vienotu pirmsskolas izglītības iestāžu jeb bērnudārzu sistēmu, nosakot, ka visos bērnudārzos apmācība notiek valsts valodā, vienlaikus saglabājot etniskās un kultūras identitātes ievirzi tajās grupiņās, kur bērni nāk no krievu, baltkrievu, ukraiņu, poļu, lietuviešu un citām ģimenēm.¹³⁴ Pēc jautājuma izskatīšanas koalīcijas padomes sēdē tika pieņemts lēmums organizēt diskusijas ar ekspertiem un vecākiem, tādējādi nodrošinot, ka iespējamās pārmaiņas pirmsskolas izglītībā būtu zinātniski, nevis politiski pamatotas.¹³⁵ Pret bērnudārzu pāreju uz mācībām tikai latviešu valodā asi iebilda Saskaņas centrs (t.sk. Rīgas mērs) un "valodas referenduma" iniciētāja biedrība "Dzimtā valoda", kuras līderis Vladimirs Lindermans solīja rīkot masu protestus, ja priekšlikums tiks atbalstīts.¹³⁶

Lai analizētu jautājumu par latviešu valodas apguvi pirmsskolas izglītības pakāpē un izstrādātu priekšlikumus latviešu valodas apguves paplašināšanai bērnudārzos, 2012. gada aprīlī IZM tika izveidota darba grupa „Par latviešu valodas apguves paplašināšanu pirmsskolas izglītības iestādēs”. Tā secināja, ka bērni līdz pamatizglītības apguves uzsākšanai latviešu valodu pārsvarā apgūst vienīgi rotaļnodarbībās un pirmsskolas izglītībā trūkst skolotāju, skolotāju palīgu, kas runā latviešu valodā. Darba grupa izstrādāja vairākus konceptuālus priekšlikumus un

¹³² Jūlija Aleksandrova (2012), *Olimpiādi - tolko na latiskom?* Vesti Segodnja, 05.12.2012.

¹³³ Valsts izglītības satura centra sniegtā informācija 07.12.2012.

¹³⁴ *NA koalīcijā piedāvās visos bērnudārzos pāriet uz latviešu valodu un paplašināt pilsonības atņemšanas iemeslus*, www.delfi.lv, 27.02.2012. Pieejams:

<http://www.delfi.lv/news/national/politics/na-koalicija-piedavas-visos-bernudarzos-pariet-uz-latviesu-valodu-un-paplasinat-pilsonibas-atnemsanas-imeslus.d?id=42162708>

¹³⁵ *Koalīcija vēl nelemj par bērnudārzu izglītību tikai latviski; IZM rīkos ekspertu diskusijas*, www.delfi.lv, 05.03.2012. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/koalicija-vel-nelemj-par-bernudarzu-izglitibu-tikai-latviski-izm-rikos-ekspertu-diskusijas.d?id=42183574>

¹³⁶ *‘Dzimtā valoda’ sola masu protestus pret obligāto latviešu valodu bērnudārzos*, www.delfi.lv, 27.02.2012. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/dzimta-valoda-sola-masu-protestus-pret-obligatu-latviesu-valodu-bernudarzos.d?id=42164624>

ierosinājums, tostarp veikt grozījumus pirmsskolas izglītības mazākumtautību izglītības paraugos, paplašinot latviešu valodas apguves iespējas.¹³⁷

2012. gada 31. jūlijā Ministru kabinets apstiprināja *Noteikumus par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām*,¹³⁸ kuru ietvaros veiktas būtiskas izmaiņas pirmsskolas izglītības mazākumtautību programmu paraugos. Īstenojot virzību no valsts valodas mācīšanas uz valsts valodas apguvi, noteikumi akcentē atbalstošas vides nozīmi valsts valodas apgūvē un paredz paplašināt latviešu valodas apguves iespējas, palielinot latviešu valodas rotaļnodarbību skaitu nedēļā no divām līdz piecām rotaļnodarbībām bērniem no piecu gadu vecuma. Ņemot vērā jauno regulējumu, visām izglītības iestādēm, kuras īsteno mazākumtautību pirmsskolas izglītības programmas, ir jāveic grozījumi esošajās vai jāsaņem jaunas licences izglītības programmu īstenošanai.¹³⁹

2012. gada februārī Rīgas Domes frakcijas „Vienotība” deputāti aicināja RD Izglītības, kultūras un sporta komitejā neatbalstīt sagatavotos pirmsskolas izglītības iestāžu nolikumus, kur mācību valoda ir krievu valoda, vienlaikus rosinot RD Izglītības, kultūras un sporta departamenta speciālistus sagatavot rīcības plānu pārejai uz pirmsskolas izglītības programmas apguvi valsts valodā, tādējādi veicot korekcijas Rīgas pirmsskolas izglītības iestāžu nolikumos.¹⁴⁰

2012. gada 4. oktobrī Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta komiteja apstiprināja rīcības plānu 2012.-2014. gadam latviešu valodas apguves nodrošināšanai pirmsskolas izglītības mazākumtautību programmas īstenošanā. Plāns paredz pilnveidot bilingvālās izglītības metodiku un nodrošināt pirmsskolas pedagogu tālākizglītību darbam bilingvāli, kā arī organizēt pieredzes apmaiņas pasākumus par starpkultūru dialoga veicināšanu un iecietības sekmēšanu bērnudārzos.¹⁴¹ Rīcības plāns izstrādāts, ņemot vērā pirmsskolas pedagogu aptaujas rezultātus, kuras ietvaros apkopta informācija par problēmām, ar kādām saskaras pedagogi, mācot latviešu valodu pirmsskolas vecuma bērniem.¹⁴²

Ņemot vērā pašvaldību teritoriju iedzīvotāju etnisko struktūru, pašreiz pašvaldības piedāvā trīs pirmsskolu mācību modeļus: latviešu (420), mazākumtautību (88, pamatā krievu valodā, viena pirmsskolas izglītības iestāde poļu valodā Daugavpilī) un bilingvālus (97, t.sk. krievu/poļu valodā).¹⁴³ 2011./2012. mācību gadā 70 894 bērni apmeklēja pirmsskolas izglītības iestādes ar latviešu mācību valodu, 21 866 – ar

¹³⁷ Izglītības un zinātnes ministrijas sniegtā informācija Latvijas Cilvēktiesību centram 2012. gada 18. oktobrī

¹³⁸ Ministru kabineta noteikumi Nr.533 *Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām*, pieņemti 31.07.2012. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=250854>

¹³⁹ Izglītības un zinātnes ministrija (2012) *Aktualitātes un jaunumi izglītības jomā 2012./2013. mācību gadā*. Pieejams: http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Aktualitates/2012-2013/IZM_aktualitates.pdf

¹⁴⁰ RD „Vienotība”: *jāveido vienota pirmsskolas izglītības sistēma*. Pieejams: http://www.riga.lv/LV/Channels/Riga_Municipality/Riga_City_Council/frakciju-pazinojumi-un-deputatu-viedokli/vienot_pirmskolas-sist.htm

¹⁴¹ Apstiprināts rīcības plāns latviešu valodas apguvei mazākumtautību bērnudārzos, 04.10.2012. Pieejams: <http://www.iksd.riga.lv/public/47156.html>

¹⁴² Tika aptaujātas 90 latviešu valodas skolotājas un 86 vadītāju vietnieces vai izglītības metodiķes, kuras strādā mazākumtautību bērnudārzos.

¹⁴³ Izglītības un zinātnes ministrijas sniegtā statistika par pirmsskolas izglītības iestāžu skaita sadalījumu pēc mācību valodām 2011./2012. mācību gada sākumā, 18.10.2012.

krievu mācību valodu, 306 – ar poļu mācību valodu un 227 bērni pirmsskolas izglītību ieguva citā valodā.¹⁴⁴

Romu izglītība

Saskaņā ar 2011. gada tautas skaitīšanas rezultātiem tikai 10,34% romu ir vispārējā vidējā izglītība, 3,4% profesionālās vidējā izglītība un tikai 0,84% jeb 41 romiem ir augstākā izglītība. Starp 4 901 romiem, kas vecāki par 15 gadiem, 36,48% ir pamatskolas izglītība, 45,28% izglītības līmenis ir zemāks par pamatzglītību. 174 romi jeb 3,55% no visiem romiem, kas vecāki par 15 gadiem neprot ne lasīt, ne rakstīt.¹⁴⁵ Lai arī salīdzinot ar 2000. gada tautas skaitīšanas datiem¹⁴⁶ situācija ir nedaudz uzlabojusies, čigāni ir vienīgā etniskā grupa Latvijā ar tik zemiem izglītības rādītājiem.

Saskaņā ar IZM datiem, 2012./2013.m.g. nedaudz samazinājies romu bērnu skaits vispārizglītojošajās dienas skolās. Ja 2011./2012. mācību gadā vispārējās izglītības iestādēs mācījās 1213 romu bērnu, no tiem 1 128 - vispārizglītojošajās dienas apmācības programmās, 85 – vakara un neklātienēs apmācību programmā, tad 2012./2013.m.g. vispārizglītojošajās dienas skolās mācījās 1115 romu tautības bērni un jaunieši – 1047 dienas apmācību programmās un 68 – vakara un neklātienēs apmācības programmās. Lielākā daļa (790) romu bērnu izglītību iegūst latviešu valodā. Pirmsskolas izglītības līmenī, profesionālās un augstākās izglītības iestādēs valsts līmenī netiek apkopota informācija par izglītojamo tautību.¹⁴⁷

Lai arī lielākā daļa romu bērni apmeklē vispārējās izglītības iestādes (839 jeb 80.13% no visiem romu skolēniem), salīdzinoši liels skaits romu bērnu - 184 jeb 17.57% - mācās speciālās izglītības iestādēs (sociālās un pedagoģiskās korekcijas programmas klasēs, kuras ir internātskolās), bet 24 bērni apmeklē speciālās klases pie vispārējās izglītības iestādēm.¹⁴⁸ IZM pārstāvji uzskata, ka līdzās dažāda veida mācīšanās grūtībām, viens no iemesliem, kāpēc romu bērni tik lielā skaitā mācās internātskolās, varētu būt arī šajās skolās nodrošinātais sociālais atbalsts – trīsreizēja ēdināšana, mācību grāmatas un iespēja dzīvot uz vietas.¹⁴⁹

2012/2013. mācību gadā divās skolās turpināja darboties t.s. „romu klases” – Ventspils vakara vidusskolā un Kuldīgas pamatskolā. Ventspils vakara vidusskolā čigānu etniskās grupas klasēs mācījās 69 skolēni¹⁵⁰ (atvērta 1987. gadā). Savukārt

¹⁴⁴ Centrālās statistikas pārvalde, Mācību valoda pirmsskolas izglītības iestādēs 2012. gada 1. septembrī. Pieejams:

<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=IZ0050&ti=IZG05%2E+M%C2C%CEBU+VALODA+PIRMSSKOLAS+IZGL%CET%CEBAS+IEST%C2D%C7S+1%2E+SEPTEMBR%CE&path=../DATABASE/ledsoc/lkgad%E7jie%20statistikas%20dati/Izgl%Ee%Eeba%20un%20zin%E2tne/&lang=16>

¹⁴⁵ Centrālās statistikas pārvaldes sniegtā informācija Latvijas Cilvēktiesību centram 2012. gada 15. augustā

¹⁴⁶ Saskaņā ar Latvijas 2000. gada tautas skaitīšanas rezultātiem no 5985 čigāniem (romiem), kas vecāki par 15 gadiem: 18,2% bija sākumskolas izglītība, 23,9% pamatskolas, 6,7% vispārējā vidējā, 1,2% vidējā speciālā, 24,3% zemāka par sākumskolas izglītību, 0,4% augstākā izglītība, 25,2% savu izglītību nav norādījuši.

¹⁴⁷ Izglītības un zinātnes ministrijas sniegtā informācija LCC 2013. gada 24. septembrī

¹⁴⁸ Izglītības un zinātnes ministrijas sniegtā statistika LCC 2013. gada 24. septembrī

¹⁴⁹ Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāvja sniegtā informācija LCC 2012. gada 21. martā

¹⁵⁰ Ventspils Vakara vidusskolas sniegtā informācija Latvijas Cilvēktiesību centram 2013. gada 4. aprīlī.

Kuldīgas pamatskolā romu etniskajās klasēs mācījās 26 bērni¹⁵¹. Saskaņā ar pašvaldības informāciju romu etniskā klase, kurā paredzēta iespēja atsevišķus priekšmetus apgūt bilingvāli, Kuldīgas pamatskolā tika atvērta 2011./2012. mācību gadā, pēc tam, kad izvērtējot pedagoģiskās korekcijas izglītības programmas satura atbilstību romu vajadzībām, tika konstatēti vairāki trūkumi.¹⁵² Reaģējot uz Tiesībsarga vēstuli, kurā norādīts uz segregācijas riskiem, un ņemot vērā romu skolēnu skaita samazināšanos, sākot ar 2013./2014.m.g. etniskās klases Kuldīgas pamatskolā ir slēgtas.¹⁵³ Lai arī šāds pats Tiesībsarga aicinājums slēgt romu klases vairākkārt nosūtīts Ventspils domei un Ventspils vakara vidusskolai,¹⁵⁴ romu klases turpina darboties arī 2013./2014.m.g.¹⁵⁵

Latvijā nav pieejami dati par skolēnu skaitu, kas neapmeklē izglītības iestādes. Tomēr pieejamā informācija liecina, ka liela daļa romu bērnu skolu apmeklē neregulāri un mācības skolā pārtrauc tā arī neieguvuši pamatizglītību. Lai gan oficiāli statistikas dati par atbilstošu romu skolēnu skaitu netiek apkopoti, valsts iestāžu sniegtā informācija Eiropas Komisijai pret rasismu un neiecietību liecina, ka pamatizglītību nepabeidz 13.7% romu.¹⁵⁶ Kā liecina IZM sniegtā informācija, 2010/2011. mācību gadā 10.2 procenti romu skolēnu dažādu iemeslu dēļ nepabeidza obligāto pamatizglītību (ģimenes atstājušas valsti, sociāli nelabvēlīgi apstākļi ģimenēs, u.c.).¹⁵⁷ Līdzīga tendence bija vērojama arī 2012./2013.m.g.¹⁵⁸ Saskaņā ar 2011. gadā publicēto pētījumu galvenie iemesli, kādēļ romu bērni pārtrauc mācības ir: naudas trūkums (39%), vēlme strādāt (34%), ģimenes izveidošana (13%) un vecāku izvēle nelaist bērņus vairs skolā (13%).¹⁵⁹ Arī pašvaldības norāda, ka izglītības iestādes pamatā saskaras ar sociāla rakstura problēmām, mācību stundu kavējumiem un vājiem mācību rezultātiem. Romu bērni bieži vien neuzsāk izglītošanos obligātā izglītības vecumā, un lielākajā daļā gadījumu romu skolēnu vecums neatbilst konkrētās klases vecumam. Liels skaits romu skolēnu pārtrauc mācības dažādos posmos un daudziem nav iespēju atsākt pārtraukto izglītošanās procesu. Galvenie iemesli neregulārai skolu apmeklētībai: agra meiteņu laulība, motivācijas trūkums, kas saistīts ar romu tradīcijām, pāraugušais vecums, bieža dzīvesvietas maiņa un izbraukšana no valsts.¹⁶⁰ Lai novērstu šķēršļus, kas kavē izglītības iegūšanu, atsevišķās pašvaldībās speciālisti

¹⁵¹ Kuldīgas pamatskolas sniegtā informācija Latvijas Cilvēktiesību centram 2013. gada 4. aprīlī.

¹⁵² Kuldīgas novada pašvaldības vēstule LCC Nr. 02-18/2079 (19.09.2012.)

¹⁵³ Kuldīgas pamatskolā slēdz etniskās romu klases, *LETA*, 27.08.2013. Pieejams: <http://www.delfi.lv/novados/kuldigas-novads/kuldiga/zinas/kuldigas-pamatskola-sledz-etniskas-romu-klases.d?id=43592649>

¹⁵⁴ Latvijas Republikas Tiesībsargs (28.03.2013.), Par romu bērnu segregāciju Ventspils vakara vidusskolā. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/img/content/tiesibsarga_atzinums_nr_1-5_99_par_romu_bernu_segrecaciju.pdf

¹⁵⁵ Ventspilī neslēdz klases, kur mācās romu bērni, *BNS*, 17.09.2013. Pieejams:

http://www.tvnet.lv/zinas/regionos/479195-ventspili_nesledz_klases_kur_macas_romu_berni

¹⁵⁶ Eiropas Komisija pret neiecietību un rasismu, Ziņojums par Latviju (ceturtais posms), pieņemts 2011. gada 9. decembrī. Pieejams: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/latvia/LVA-CbC-IV-2012-003-LVA.pdf>

¹⁵⁷ Izglītības un zinātnes ministrijas sniegtā informācija LCC 2012. gada 23. augustā

¹⁵⁸ Izglītības un zinātnes ministrijas sniegtā informācija LCC 2013. gada 24. septembrī

¹⁵⁹ Izglītību iniciatīvu centrs (2011) Romu tiesības uz izglītību: īstenošanas situācija Latvijā, 30.lpp.

Pieejams: http://www.iic.lv/lv/projekti/rti_petijums_isl.pdf

¹⁶⁰ Daugavpils pilsētas domes Vispārējās un profesionālās izglītības pārvaldes vēstule LCC No 1-08/637 (2012. gada 16. augustā). Talsu novada Izglītības pārvaldes sniegtā informācija LCC 2012. gada 16. augustā

katram bērnam izstrādā konkrētus ieteikumus un palīdzības programmu viņa ģimenei.¹⁶¹

Latvijā joprojām nepastāv oficiāli datu apkopošanas mehānismi, kas sniegtu regulārus un salīdzināmus datus par skolēnu mācību sasniegumiem pēc tautības. Tomēr IZM sniegtā informācija liecina, ka tā no Izglītības pārvaldēm apkopo informāciju, kuros mācību priekšmetos romu skolēniem ir zems gada vērtējums un ir noteikti papildu mācību pasākumi (pagarināts mācību gads). Pēc apkopotās informācijas papildu mācību pasākumi 2011./2012. mācību gadā tika nodrošināti 332 skolēniem, t.i. 26,2% no romu skolēnu kopējā skaita, pamatā šādos mācību priekšmetos: latviešu valoda, matemātika, angļu valoda, sociālās zinības, dabaszinības.¹⁶² Tāpat skolēniem mācību iestādēs tiek nodrošināti papildu mācību pasākumi, uzlabojot lasītprasmi un rakstītprasmi.¹⁶³

Izglītības iniciatīvu centra 2011. gadā publicētais pētījums *Romu tiesības uz izglītību: īstenošanas situācija Latvijā*¹⁶⁴ liecina, ka būtiski faktori, kas apgrūtina romu bērnu iekļaušanos izglītības sistēmā, ir nievājošā attieksme, stigmatizācija un mobings skolā, kā arī adaptācijas grūtības skolas un mācību vidē, ko pastiprina valodas barjera. Nozīmīgus šķēršļus rada arī skolotāju profesionālās sagatavotības un mācību materiālu trūkums darbam ar romu bērniem. Līdz ar to romu bērni tiek nostādīti nevienlīdzīgā situācijā – viņu apmācība tiek nodrošināta atsevišķās klasēs ar korekcijas statusu, vai mākslīgi tiek radīti apstākļi viņu nosūtīšanai uz speciālajām klasēm vai skolām. Tāpat vērojama izglītības iestāžu segregēšanās no romu skolēnu uzņemšanas, iesakot viņus pieteikt t.s. „romu skolā” (izglītības iestādēs, kurās mācās skaitliski daudz romu bērnu).

Pēc valsts programmas „Čigāni (romi) Latvijā” 2007-2009 darbības beigām, visas aktivitātes romu bērnu iekļaušanai vispārējās izglītības sistēmā īstenošanas pamatā bez nozīmīga valsts finansiālā atbalsta. Lai arī biedrība *Izglītības iniciatīvu centrs* (IIC), kas bija atbildīga arī par valsts programmas izglītības prioritātes īstenošanu, dažādu fondu ietvaros turpina īstenot programmas laikā uzsākās aktivitātes,¹⁶⁵ čigānu (romu) iekļaujošās izglītības veicināšana un īstenošana nevar būt tikai NVO atbildība.

No valsts programmas „Čigāni (romi) Latvijā” 2007-2009 ietvaros sagatavotajiem 20 skolotāju palīgiem – romiem 2009./2010. mācību gadā strādāja tikai 8: divi no tiem

¹⁶¹ Talsu novada Izglītības pārvaldes sniegtā informācija LCC 2012. gada 16. augustā

¹⁶² Izglītības un zinātnes ministrijas sniegtā informācija LCC 2012. gada 3. septembrī

¹⁶³ Izglītības un zinātnes ministrijas sniegtā informācija LCC 2012. gada 23. augustā

¹⁶⁴ Izglītību iniciatīvu centrs (2011) *Romu tiesības uz izglītību: īstenošanas situācija Latvijā*. Pieejams: http://www.iic.lv/lv/projekti/rti_petijums_isl.pdf

¹⁶⁵ Izglītības iniciatīvu centra projekta „Skola un sabiedrība čigānu bērnu iekļaušanai” ietvaros, kas tiek īstenots no 2011. gada 1. janvāra līdz 2012. gada 30. jūnijam, izveidotas 3 bērncentrētas, multikulturālas klases (5-6 gadīgiem bērniem un 1.klase): Valdemārpils vidusskolā, Jelgavas 4. pamatskolā un Jūrmalas pilsētas Mežmalas vidusskolā. Bērnu apmācības šajās klasēs norisinās pēc vispārējās valsts mācību programmas prasībām, bet programma tiek apgūta izmantojot „Soli pa solim” metodi. Visas jaunās klases ir nodrošinātas ar jaunām atbilstošām mēbelēm un mācību materiāliem. Trīs jaunajās klasēs kopā ar citiem bērniem mācās 18 čigānu bērni. Kopējais čigānu bērnu skaits šajās trijās skolās dažāda vecuma grupās ir 81 bērns. Šajās skolās izveidoti arī Čigānu vecāku un senioru atbalsta centri, kuru mērķis ir nodrošināt iespēju vecākiem biežāk tikties ar pedagogiem, saņemt vajadzīgo informāciju par mācību procesa norisi. Plašākai informācijai: http://www.iic.lv/lv/projekti/skola_sabiedriba.html

saņēma darba samaksu no pašvaldības budžeta, bet seši no valsts budžeta. Turpmākajos gados skolotāju palīgu - romu darbs no valsts budžeta vairs netika finansēts un 2010./2011. m.g. darbu turpināja tikai viens skolotāja palīgs – roms, kura darbu apmaksāja Jelgavas pašvaldība. 2011./2012. m.g. skolotāju palīgi – romi strādāja 8 izglītības iestādēs: 1 palīga darbu finansēja Jelgavas pašvaldība, bet 7 skolotāju palīgu – romu darbs vienu gadu tika apmaksāts IIC projektu ietvaros.¹⁶⁶ Līdz ar to kā neatbilstoša vērtējama otrajā valsts ziņojuma norādītā informācija, ka 2011./2012. gadā seši skolotāju palīgi darba samaksu saņēmuši no valsts budžeta.¹⁶⁷ 2012./2013. mācību gadā darbu turpina tikai divi Jelgavas pašvaldības finansēti skolotāja palīgi – romi – viens pirmsskolas izglītības iestādē un viens vispārējās izglītības iestādē.¹⁶⁸

2011. gada 1. oktobrī apstiprinātās *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas pamatnostādnes* paredz īstenot atbalsta pasākumus čigānu (romu) izglītības līmeņa paaugstināšanai.¹⁶⁹ Arī IZM sagatavotais *Rīcības plāns sabiedrības saliedētības sekmēšanai izglītības nozarē* paredz skolotāju palīgu romu labās prakses ieviešanu izglītības iestādēs, kurās kopā ar citu tautību bērniem mācās romu bērni.¹⁷⁰ Tomēr šo aktivitāšu īstenošanai 2012. gada valsts budžetā atsevišķs finansējums nebija paredzēts.¹⁷¹

15. pants

Puses apņemas radīt nepieciešamos apstākļus, lai personas, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm varētu efektīvi piedalīties kultūras, sociālajā un ekonomiskajā dzīvē, kā arī sabiedriskajā dzīvē, īpaši tad, kad skartas minoritātes.

Pilsonība

Pārskata periodā bija vērojama ļoti zema nepilsoņu interese par pilsonības iegūšanu naturalizācijas kārtībā. Katru gadu par Latvijas pilsoņiem kļuva tikai nedaudz vairāk kā 2000 personas. Ievērojami augstāka bija nepilsoņu interese par Krievijas pilsonību, kas savu kulmināciju sasniedza 2010. gadā, kad 5 763 nepilsoņi pārgāja Krievijas

¹⁶⁶ Divu Izglītības Iniciatīvu centra projektu ietvaros 7 izglītības iestādēs strādā 7 skolotāju palīgi - čigāni: Valdemārpils vidusskolā, Jelgavas 4.. pamatskolā, Jūrmalas pilsētas Mežmalas vidusskolā, Jēkabpils 2. vidusskolā, Valmieras PII „Buratino”, Vilpulkas sākumskolā, Lādezers pamatskolā. 5 palīgu darbs tiek segts IIC projekta „Skola un sabiedrība čigānu bērnu iekļaušanai” ietvaros, bet 2 palīgu - IIC projekta "Atbalsta sistēmas veidošana darbam ar romu bērniem" ietvaros.

¹⁶⁷ Latvijas Republikas otrais nacionālais ziņojums par Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību izpildi Latvijā, Rīga, 2012, 47.lpp. - 206

¹⁶⁸ Izglītības Iniciatīvu centra sniegtā informācija LCC 2012. gada 25. oktobrī

¹⁶⁹ Pasākums 1.3.6.1. paredz: „Paaugstināt romu tautības bērnu izglītības līmeni, nodrošinot atbilstošas mācību programmas un metodiku, un paplašināt iespējas romu kopienas pārstāvjiem, kuri pārsnieguši obligātās izglītības ieguves vecumu, iesaistīties izglītības procesā.”. Kultūras ministrija (2011), *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas pamatnostādnes 2012.-2018. gadam*. Pieejams: http://www.km.gov.lv/lv/ministrija/integrācijas_pamatnostadnes.html

¹⁷⁰ Izglītības un zinātnes ministrija, Rīcības plāns sabiedrības saliedētības sekmēšanai izglītības nozarē 2012.–2014. gadam

http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Normativie_akti/Riiciibas_plans_saliedetiba_2012.pdf

¹⁷¹ Saskaņā ar IZM sniegto informāciju Latvijas Civiltiesību centram 2012. gada 2. maijā, katru gadu pašvaldībām tiek piešķirts finansējums skolotāju palīgu darba apmaksai, bet līdzekļu izlietojums ir pašvaldības atbildība.

pavalstniecībā. Pārskata periodā turpināja pieaugt to cilvēku skaits, kuri ar pirmo reizi nevarēja nokārtot latviešu valodas un vēstures pārbaudes. Aktualitāti joprojām saglabāja jautājums par nepieciešamību pārskatīt noteikumus, kas regulē pēc 1991. gada 21. augusta dzimušo nepilsoņu bērnu atzīšanu par pilsoņiem.

2013. gada 9. maijā Saeimā tika pieņemti grozījumi Pilsonības likumā, kas pilsoņu loku paplašina galvenokārt uz dubultpilsonības rēķina, Grozījumi nosaka jaunus naturalizācijas ierobežojumus, kā arī nosaka plašākas valdības pilnvaras pieņemt lēmumu par atteikumu uzņemt pilsonībā. Grozījumi neparedz automātisku pilsonības piešķiršanu bērniem nepilsoņiem, kā to ilglaicīgi aicinājušas starptautiskās organizācijas, bet atvieglos jaundzimušo bērnu reģistrāciju par Latvijas pilsoņiem, kas dzimuši nepilsoņu vecākiem pēc 2013.gada 1.oktobra. Likums nebija mainīts kopš 1998. gada

Lai arī kustības „Par vienlīdzīgām tiesībām” aktīvistiem izdevās savākt nepieciešamo parakstu skaitu iespējamam referendumam par grozījumiem Pilsonības likumā, paredzot pilsonības piešķiršanu visiem nepilsoņiem, Centrālā vēlēšanu komisija neizsludināt parakstu vākšanas otro posmu.

Naturalizācijas gaita

Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem nepilsoņu skaits 2013. gada 1. janvārī bija 267 559 jeb 13,22% no visiem Latvijas iedzīvotājiem.

Kopš 1995. gada, kad valstī tika uzsākts naturalizācijas process, līdz 2013. gada 30. aprīlim naturalizējoties Latvijas pilsonību ieguvušas 140 473 personas, t.sk. 14 153 viņu nepilngadīgie bērni. Ja laikā starp 1999. un 2006. gadu naturalizēto skaits pārsniedza 10-15 tūkstošus gadā (2005. gadā – 19 169), tad 2009.gadā naturalizācijas kārtībā uzņemto LR pilsoņu skaits sasniedza savu viszemāko punktu nedaudz pārsniedzot divus tūkstošus (2 080). 2010.gadā par Latvijas pilsoņiem naturalizācijas kārtībā kļuva 2336 personas, 2011. gadā – 2 467, bet līdz 2012. gadā – 2 213 personas.¹⁷²

Naturalizācijas iesniegumus visbiežāk iesniedz jaunieši vecumā no 18-30 gadiem (2012. gadā 44,1% no visiem pilsonības pretendentiem), savukārt visretāk cilvēki pēc 60 gadiem (6,6%).

Saskaņā ar Naturalizācijas pārvaldes apkopoto informāciju laikā no 2009. līdz 2012. gadam nepilsoņu skaits samazinājies aptuveni par 15 tūkstošiem personu gadā. Tomēr tikai 20 – 29% no tiem kļuvuši par Latvijas pilsoņiem. Lielākā daļa nepilsoņu izvēlas kļūt par citu valstu pilsoņiem (gk. Krievijas).¹⁷³

Gads	Nepilsoņu skaits	Nepilsoņu samazinājums gadā – skaits/ %		
		Kopā	t.sk. ieguvuši Latvijas	t.sk. citi apstākļi (piem.,

¹⁷² Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde, *Uzņemto LR pilsonībā naturalizācijas kārtībā skaits*.

Pieejams: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/statistika/naturalizacija.html>

¹⁷³ Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (2012) *Latvijas pilsonības iegūšanas veicinošie un kavējošie faktori*

			pilsonību	citas valsts pilsonība, miruši, u.c.)
01.01.2009.	357 881	14 610	4 230/ 29%	10 380/ 71%
01.01.2010.	344 095	13 716	3 235/ 24%	10 481/ 76%
01.01.2011.	326 735	17 360	3 518/ 20%	13 842/ 80%
01.01.2012.	312 189	14 546	3 917/ 27%	10 629/ 73%

Avots: Naturalizācijas pārvalde

2010. gadā, salīdzinot ar 2009. gadu, divas reizes audzis to nepilsoņu skaits, kas pieņēmuši Krievijas pilsonību. No 5 972 iedzīvotājiem, kas 2010. gadā iesniedza iesniegumu par atteikšanos no nepilsoņu statusa, 5 763 bija pārgājuši Krievijas pavalstniecībā. 2009. gadā par Krievijas pilsoņiem kļuva 2706 nepilsoņi.¹⁷⁴ Lai arī 2011. gadā nepilsoņu skaits, kas pieņēmuši citu valstu pilsonību, saruka, tas joprojām bija ievērojams. Kopumā 2011. gadā PMLP izskatījusi 3 134 iesniegumus no personām, kas pieņēmušas citas valsts pilsonību (gk. Krievijas – 2 884) un vēlējušās atteikties no sava līdzšinējā nepilsoņa statusa Latvijā.¹⁷⁵ Līdzīgi kā iepriekšējos gados saglabājusies arī tendence, ka nepilsoņi pieņem citas valsts pilsonību, taču vēlas palikt dzīvot Latvijā (noformējot pastāvīgās uzturēšanās atļauju). Lai arī nav veikti pētījumi par iemesliem, kas liek cilvēkiem izvēlēties Krievijas pilsonību, PMLP atzīst, ka viens no iemesliem ir atšķirīgās pensionēšanās sistēmas un iespēja gūt kādus ekonomiskos labumus – ātrāk pensionēties vai saņemt kādas piemaksas no Krievijas.¹⁷⁶

Līdzīgi kā iepriekšējos gados, arī 2012. gadā ievērojams skaits pilsonības pretendentu nenokārtoja latviešu valodas pārbaudi pirmajā reizē. No 1 932 pilsonības pretendentiem, kas 2012. gadā kārtoja latviešu valodas pārbaudi, pirmajā reizē to nenokārtoja 929 jeb 48,08% (2009. gadā šis rādītājs bija 39%, 2010. gadā – 43%, 2011. gadā - 41,4%, savukārt 2004. gadā, kad tika saņemts vislielākais naturalizācijas iesniegumu skaits – 10%). Vienlaikus pēdējos gados pieaug to pretendentu skaits, kas tiek atbrīvoti no latviešu valodas prasmju pārbaudes (gk., jaunieši, kas ieguvuši augstāko izglītību latviešu valodā, nokārtojuši valsts centralizēto latviešu valodas eksāmenu pamatskolā vai vidusskolā) – no 10% 2010. gadā uz 27,99% 2012. gadā. Ievērojami audzis arī to pretendentu skaits, kas ar pirmo reizi nevar nokārtot vēstures pārbaudi. No 2 301 pilsonības pretendentiem, kas 2012. gadā kārtoja vēstures pārbaudi, pirmajā reizē to nenokārtoja 530 jeb 23% (2009. gadā šis rādītājs bija 17,6%, 2010. gadā – 18%, 2011. gadā - 19,6%, savukārt 2004. gadā - 3,8%).

2011. gada 5. jūlijā tika pieņemti jauni Ministru kabineta noteikumi,¹⁷⁷ kas vienkāršoja Latvijas pilsonības iegūšanas administratīvo procedūru. Noteikumi paredz, ka pilsonības pretendenti latviešu valodas prasmes pārbaudi atkārtoti varēs kārot pēc trīs mēnešiem līdzšinējo sešu mēnešu vietā. Savukārt Satversmes pamatnoteikumu, valsts himnas teksta un Latvijas vēstures zināšanu pārbaudi

¹⁷⁴ Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde, *Pērn dubultojušies Krievijas pilsonībā pārgājušo nepilsoņu skaits* (31.01.2011.). Pieejams: http://www.pmlp.gov.lv/lv/news/?news_id=630

¹⁷⁵ Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes sniegtie dati Latvijas Cilvēktiesību centram 2012. gada 22. oktobrī

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ 2011. gada 5. jūlija Ministru kabineta noteikumi Nr. 522 „Noteikumi par Pilsonības likumā noteikto latviešu valodas prasmes un Latvijas Republikas Satversmes pamatnoteikumu, valsts himnas teksta un Latvijas vēstures zināšanu pārbaudi”, pieejami <http://www.likumi.lv/doc.php?id=232794&from=off>

pretendents atkārtoti drīkstēs kārtot ne agrāk kā pēc viena mēneša līdzšinējo trīs mēnešu vietā. Šāda kārtība pastāvēja arī līdz 2006. gadam, kad stingrāku likuma normu ieviešanas rezultātā tika palielināts laika periods līdz otrajai pārbaudei un noteikts, ka pārbaudi ir iespējams atkārtoti veikt trīs reizes (ne vairāk), bet, ja visas trīs reizes tā nav nokārtota, jāiesniedz jauns naturalizācijas pieteikums un visa procedūra jāsāk no jauna. Tāpat jaunie noteikumi paredz, ka Latvijas pilsonības pretendents būs atbrīvots no valodas prasmes pārbaudes, ja tas pēc 2009. gada 1. septembra iegūvis B vai C līmeņa vērtējumu valsts valodas prasmes pārbaudē profesionālo un amata pienākumu veikšanai, pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai vai EK pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai. Tā kā kopš 2009. gada 1. septembra šīs pārbaudes valodas apliecības saņemšanai ir papildinātas arī ar klausīšanās prasmes pārbaudi, tās atbilst valodas prasmes pārbaudei Latvijas pilsonības iegūšanai, tāpēc nav nepieciešams kārtot atkārtoti tāda paša satura pārbaudījumus. Papildus līdzšinējiem atbrīvojumiem noteikts, ka no valsts valodas prasmes pārbaudījumiem ir atbrīvotas arī tās personas, kas beidzot skolu, ieguvušas vismaz D līmeni (trešais zemākais) centralizētajā eksāmenā latviešu valodā un literatūrā.

Saskaņā ar 2012. gadā veikto aptauju,¹⁷⁸ nepilsoņu attieksme pret Latvijas pilsonības iegūšanu naturalizācijas kārtībā ir nogaidoša. Galvenie iemesli tam, kāpēc nepilsoņi neiesniedz iesniegumu Latvijas pilsonības iegūšanai ir uzskats, ka pilsonība viņiem pienākas automātiski (24,8%), šaubas par to, vai spēs nokārtot eksāmenus (21,3%), kā arī gaidas, ka tiks atvieglots naturalizācijas process (17,2%). Tāpat joprojām būtiska loma ir iespējai vieglāk ceļot uz NVS valstīm (13,5%). Salīdzinot ar 2011. gadu ir mazinājies to nepilsoņu skaits, kas vēlas naturalizēties – no 36% 2011. gadā uz 24,6% 2012. gada vidū (Latgalē – 14%). Latvijas pilsonību vēlas iegūt galvenokārt jaunieši (51%), savukārt nepilsoņi vecumā pēc 50 gadiem drīzāk cer uz atvieglojumiem un naturalizēties plāno tikai 15%. Lai arī 57,3% nepilsoņu atzinuši, ka latviešu valodu prot pietiekamā līmenī, lai varētu nokārtot valodas prasmes pārbaudi naturalizācijas procesā, latviešu valodas vājās zināšanas ir nopietns šķērslis daudziem nepilsoņiem iegūt Latvijas pilsonību. Īpaši tas attiecas uz cilvēkiem vecumā pēc 60 gadiem: tikai 9% atzīst, ka brīvi runā, lasa, raksta latviešu valodā, bet 6% - brīvi runā, lasa, bet grūtības sagādā rakstīšana, savukārt 21% zina tikai dažus vārdus un 7% valodu nezina vispār. Pētījuma rezultāti liecina, ka nepilsoņu latviešu valodas prasmes līmenis ietekmē arī viņu attieksmi Latvijas pilsonības iegūšanas jautājumā. 48% nepilsoņu, kuri brīvi pārvalda latviešu valodu, izteikuši vēlmi naturalizēties, savukārt tie, kas valodu neprot, – tikai 2%. Lai arī jauniešiem ir labākas latviešu valodas zināšanas, nepilsoņi vecumā līdz 20 gadiem (visi dzimuši un mācījušies pēc Latvijas neatkarības atgūšanas) atzinuši, ka latviešu valodu prot sliktāk nekā jaunieši vecumā no 21 līdz 30 gadiem - 29% atzīst, ka latviešu valodu neprot vai lieto vienkāršas frāzes (savukārt nepilsoņi vecumā no 21 līdz 30 gadiem šādu apgalvojumu izteikuši 20% gadījumā).

Nepilsoņu bērni

Aktualitāti joprojām saglabāja jautājums par nepieciešamību pārskatīt noteikumus, kas regulē pēc 1991. gada 21. augusta dzimušo nepilsoņu bērnu atzīšanu par

¹⁷⁸ Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (2012) *Latvijas pilsonības iegūšanas veicinošie un kavējošie faktori*. Pieejams: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/jaunumi/publikacijas/petijumi/2012.gada-petijums.pdf>

pilsoņiem. Uz bērnu - nepilsoņu jautājuma kā prioritāra jautājuma risināšanu daudzkārt norādījušas arī starptautiskas organizācijas, piemēram, Eiropas Padome un EDSO.

2012. gada 1. janvārī Latvijā bija 12 007 bērnu-nepilsoņu vecumā līdz 18 gadiem, savukārt kopējais pēc 1991. gada 21. augusta dzimušo bērnu nepilsoņu skaits uz 2012. gada 1. janvāri bija 15 855.¹⁷⁹

Kopumā kopš 1999. gada, kad tika ieviesta pilsonības piešķiršana reģistrācijas kārtībā, līdz 2012. gada 31. decembrim par Latvijas pilsoni reģistrēti 9 943 pēc 1991. gada 21. augusta Latvijā dzimušie nepilsoņu un bezvalstnieku bērni. Salīdzinot ar 2009. un 2010. gadu, kad par Latvijas pilsoņiem gadā tika reģistrēti nedaudz vairāk par 400 nepilsoņu bērniem,¹⁸⁰ 2011. gadā par Latvijas pilsoņiem reģistrēti 576, bet 2012. gadā – 718 Latvijas nepilsoņu bērns.

Saskaņā ar LR normatīvajiem aktiem,¹⁸¹ bērni, kuri dzimuši nepilsoņiem vai bezvalstniekiem, automātiski nekļūst par Latvijas pilsoņiem, bet vecāki var iesniegt iesniegumu bērna atzīšanai par pilsoni līdz viņa 15 gadu vecumam. Ja vecāki to neizdara, tad pēc 15 gadu sasniegšanas bērns pats var pieteikties reģistrācijai par pilsoni, bet šajā gadījumā viņam jāiesniedz dokuments, kas apliecina latviešu valodas prasmi.¹⁸² Līdz 2013. gada 9. maijā pieņemtajiem grozījumiem Pilsonības likumā, likums noteica, ka iesniegumā par bērna atzīšanu par Latvijas pilsoni, vecākiem jāietver apliecinājums par to, ka palīdzēs bērnam apgūt latviešu valodu kā valsts valodu, iegūt izglītību un ieaudzinās viņā cieņu pret Latvijas Republiku un uzticību tai.

Lai mazinātu birokrātiskos šķēršļus bērna atzīšanai par Latvijas pilsoni, 2011. gada 5. jūlijā Ministru kabineta apstiprināja jaunus noteikumus „Kārtība, kādā tiek iesniegts un izskatīts iesniegums par bērna atzīšanu par Latvijas pilsoni”.¹⁸³ Noteikumi paredz, ka iesniegumu par bērna atzīšanu par Latvijas pilsoni turpmāk var iesniegt ne tikai PMLP teritoriālajā nodaļā, bet arī dzimtsarakstu nodaļā, reģistrējot bērna dzimšanu, kuru dzimtsarakstu nodaļa pārsūtīs izskatīšanai PMLP.

Grozījumi Pilsonības likumā

2011. gadā Saeimā tika izveidota Pilsonības likuma grozījumu apakškomisija, kuras uzdevums bija sagatavot apjomīgus grozījumus Pilsonības likumā, kurš nebija mainīts

¹⁷⁹ PMLP, Latvijas iedzīvotāju sadalījums pēc dzimšanas gada un valstiskās piederības (01.01.2012.), pieejams: http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/dokuments/2012/ISVG_Latvija_pec_DZGada_VPD.pdf

¹⁸⁰ 2009. gadā – 419, 2010. gadā – 446 nepilsoņu bērni, kuri dzimuši pēc 1991. gada 21. augusta

¹⁸¹ Pilsonības likuma 3.¹ pants. Pēc 1991. gada 21. augusta Latvijā dzimuša bezvalstnieku vai nepilsoņu bērna pilsonība. Pieejams <http://www.likumi.lv/doc.php?id=57512>

¹⁸² Pretendents var iesniegt sekojošus dokumentus: (1) *diploms* vai *izziņa* par arodizglītības vai vidējās speciālās izglītības iegūšanu latviešu mācību valodā; (2) Izglītības satura un eksaminācijas centra izsniegts *sertifikāts*, kas apliecina centralizētajā latviešu valodas vai centralizētajā latviešu valodas un literatūras eksāmenā iegūto vērtējumu atbilstoši A, B, C vai D līmenim; (3) Pārvaldes izsniegta latviešu valodas prasmes pārbaudes lapa ar atzīmi par pārbaudes nokārtošanu.

¹⁸³ Ministru kabineta noteikumi Nr. 520 (05.07.2011) *Kārtība, kādā tiek iesniegts un izskatīts iesniegums par bērna atzīšanu par Latvijas pilsoni*. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=232792&from=off>

kopš 1998. gada. Pēc divu gadu darba, grozījumi Saeimā pieņemti 2013. gada 9. maijā.¹⁸⁴

Grozījumu rezultātā nepilsoņu bērniem pilsonība netiek piešķirta automātiski, tomēr bērna atzīšana par Latvijas pilsoni notiks vienlaikus ar bērna dzimšanas fakta reģistrāciju, pamatojoties uz viena vecāka pausto gribu (iepriekš bija nepieciešama abu vecāku piekrišana). Gadījumā, ja bērns par pilsoni nebūs reģistrēts vienlaikus ar dzimšanu, pamatojoties uz viena vecāka iesniegumu, to būs iespējams izdarīt vēl līdz bērna 15. gadu vecumam. Neskatoties uz Reformu partijas un Saskaņas centra sākotnējiem mēģinājumiem panākt automātisku pilsonības piešķiršanu nepilsoņu bērniem, pārējās trīs Saeimā pārstāvētās partijas šo iniciatīvu neatbalstīja. Tai pašā laikā, Saeima atcēla otrajā lasījumā apstiprināto prasību nepilsoņu bērnu vecākiem „apliecināt, ka viņi palīdzēs bērnam apgūt latviešu valodu kā valsts valodu un ieaudzinās viņā cieņu un uzticību Latvijai”. Juridiskā komisija prasību izņēma pēc tam, kad, sekojot EDSO augstā komisāra nacionālo minoritāšu jautājumos Knuta Vollebeka vēstulei, to bija lūdzis darīt ārlietu ministrs.¹⁸⁵

Grozījumi paredz vairākas personu kategorijas, kuras būs atbrīvotas no latviešu valodas pārbaudes (tos, kuri līdz 2011. gada 31. augustam būs nokārtojuši centralizēto latviešu valodas eksāmenu 9. klasē un centralizēto latviešu valodas un literatūras eksāmenu 12. klasē A,B,C un D līmenī, vai pēc šī datuma iegūstot ne mazāk par 50% centralizētajā eksāmenā latviešu valodā 9. klasē vai ne mazāk par 20% centralizētajā eksāmenā latviešu valodā 12. klasē).

Attiecībā uz dubultpilsonību, apstiprinātie grozījumi paredz, ka Latvijas pilsonība būtu saglabājama pilsoņiem, kuri ir ieguvuši citas Eiropas Savienības dalībvalsts, Eiropas Brīvās Tirdzniecības Asociācijas dalībvalsts vai arī NATO dalībvalsts pilsonību. Tāpat dubultpilsonība varēs būt pilsonim, kurš ieguvis ārvalsts pilsonību, ar kuru Latvija noslēgusi līgumu par dubultpilsonības atzīšanu. Latvijas pilsonību varēs saglabāt arī tām personām, kas ieguvušas iepriekš nenosaukto valstu pilsonību, ja būs saņemta Ministru kabineta atļauja saglabāt Latvijas pilsonību atbilstoši svarīgām valsts interesēm. Tāpat grozījumi paredz, ka par Latvijas pilsoni tiek atzīti arī latvieši un līvi, ja viņi var apliecināt, ka 1) viņu priekštecis 1881. gadā vai vēlāk pastāvīgi dzīvoja Latvijas teritorijā, 2) savu latviešu valodas prasmi, 3) savu piederību pie valstsnācības. Tāpat reģistrēties par Latvijas pilsoņiem var Latvijas trimdinieki un viņu pēcnācēji. Grozījumi nosaka jaunus naturalizācijas ierobežojumus, kā arī nosaka plašākas valdības pilnvaras pieņemt lēmumu par atteikumu uzņemt pilsonībā.

Referendums par grozījumiem Pilsonības likumā

¹⁸⁴ Grozījumi Pilsonības likumā, 09.05.2013, pieejami: [http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/webPhase8?SearchView&Query=\(Title\)=*Pilsonibas*\)&SearchMax=0&SearchOrder=4](http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/webPhase8?SearchView&Query=(Title)=*Pilsonibas*)&SearchMax=0&SearchOrder=4)

¹⁸⁵ TVNET (2012), Lūdz Saeimu nesarežģīt nepilsoņu bērnu reģistrāciju, 25.09.2012, pieejams: <http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/437250-rinkevics-ludz-saeimu-nesarezgit-nepilsonu-bernu-registraciju>

2012. gada sākumā kustība „Par vienlīdzīgām tiesībām” uzsāka iedzīvotāju parakstu vākšanu, lai rosinātu grozījumus Pilsonības likumā, paredzot Latvijas pilsonības piešķiršanu visiem nepilsoņiem. Kustības izstrādātie grozījumi noteica, ka, sākot ar 2014. gada 1. janvāri, nepilsoņi, kuri līdz 2013. gada 30. novembrim Ministru kabineta noteiktajā kārtībā nav iesnieguši iesniegumus par nepilsoņa statusa saglabāšanu, ir uzskatāmi par Latvijas pilsoņiem. Tāpat pārejas noteikumi paredzēja, ka Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde nosūta cilvēkiem īpašu izziņu par kļūšanu par Latvijas pilsoņiem un no 2014. gada 1. janvāra nepilsoņu pasēs, uzrādot izziņu, tiek pielīdzinātas Latvijas pilsoņu pasēm.¹⁸⁶ Līdz septembrim bija savāks nepieciešamais parakstu skaits (savākti 12 686 paraksti nepieciešamo 10 000 vietā) un 4. septembrī likumprojekts tika iesniegts Centrālajā vēlēšanu komisijā (CVK) otrās parakstu kārtas organizēšanai.

Parakstu vākšanas iniciatīva izraisīja plašas diskusijas politiķu un ekspertu vidū gan par izstrādāto grozījumu atbilstību Satversmes 78. pantam,¹⁸⁷ kas nosaka, ka iesniegtajiem likumprojekta grozījumiem jābūt pilnīgi izstrādātiem, gan par to atbilstību Latvijas nepārtrauktības principam un Satversmes kodolam. Tāpēc, pēc savākto parakstu saņemšanas, CVK pieņēma lēmumu nosūtīt lūgumu vairākām valsts institūcijām un augstskolām¹⁸⁸ sniegt atzinumu, vai vēlētajū iesniegtais likumprojekts "Grozījumi Pilsonības likumā" par automātisku pilsonības piešķiršanu nepilsoņiem ir uzskatāms par pilnīgi izstrādātu un vai par to drīkst rīkot parakstu vākšanu. Lielākajā daļā atzinumu pausts viedoklis, ka likumprojekts nav uzskatāms par pilnīgi izstrādātu, līdz ar to tas neatbilst Satversmes 78. panta nosacījumiem. Tāpat vairākas institūcijas norādījušas, ka iesniegtie grozījumi ir pretrunā valsts nepārtrauktības doktrīnai un līdz ar to arī Satversmes 1. un 2. pantam, kā arī Latvijas starptautiskajām saistībām.¹⁸⁹ Balsoties uz sagatavotajiem atziniem 2012. gada 1. novembrī CVK pieņēma lēmumu neizsludināt parakstu vākšanas otro posmu, jo piedāvājums „nav pilnīgi izstrādāts”. Likuma grozījumi netika nodoti referendumam arī tāpēc, ka tie neatbilstot Satversmes 2. pantam un 1990. gada 4. maija deklarācijai, turklāt tie būtiski paplašinātu pilsoņu loku un ļautu apšaubīt Latvijas Republikas pēctecību.¹⁹⁰ Vairāki eksperti atzinuši, ka CVK rīcība, izvērtējot iesniegto likumprojektu pēc būtības (satura), un pieņemtais lēmums ir radījis precedentu, kas turpmāk var ierobežot ikvienu pilsoņu iniciatīvu, kas sabiedrībā un politiķu vidū tiek vērtēta pretrunīgi.¹⁹¹ Īpaši tāpēc, ka CVK sastāv no partiju vēlētiem pārstāvjiem un tās sastāvs atspoguļo Saeimas sastāvu.

¹⁸⁶ Likumprojekts „Grozījumi Pilsonības likumā”, pieejams: <http://web.cvk.lv/pub/public/30419.html>

¹⁸⁷ Satversmes 78. pants nosaka: „Ne mazāk kā vienai desmitajai daļai vēlētajū ir tiesība iesniegt Valsts Prezidentam pilnīgi izstrādātu Satversmes grozījumu projektu vai likuma projektu, kuru Prezidents nodod Saeimai. Ja Saeima to nepieņem bez pārgrozījumiem pēc satura, tad tas ir nododams tautas nobalsošanai.” Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=57980>

¹⁸⁸ Valsts prezidenta kanceleja, Saeimas Juridiskais birojs, Tieslietu ministrija, Iekšlietu ministrija, Ārlietu ministrija, Tiesībsargs, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedra, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Starptautisko un Eiropas tiesību zinātņu katedra, Rīgas Stradiņa Universitātes Juridiskā fakultāte, Rīgas Juridiskā augstskola, starptautisko tiesību eksperts Mārtiņš Paporinskis.

¹⁸⁹ Centrālā vēlēšanu komisija, *Atzinumi par vēlētajū rosināto likumprojektu „Grozījumi Pilsonības likumā”*, pieejams: <http://web.cvk.lv/pub/public/30422.html>

¹⁹⁰ Centrālās Vēlēšanu komisijas 2012. gada 1. novembra lēmums Nr. 6 „Par parastu vākšanu likuma „Grozījumi Pilsonības likumā” ierosināšanai”. Pieejams: <http://web.cvk.lv/pub/public/30440.html>

¹⁹¹ LETA (02.11.2012.) *Kaktiņš: „Nepilsoņu referendumā” aizliegums nākotnē var atspēlēties mums pašiem*. BNS (01.11.2012.) *Kažoka: „nepilsoņu referendumā” jautājums no darba kārtības nepazudīs*,

Vēlēšanu tiesības

Pārskata periodā nav bijušas izmaiņas attiecībā uz vēlēšanu tiesībām, kā nacionālajā un pašvaldību līmenī, tā referendumos, saglabājot šīs tiesības tikai pilsoņiem.

Pārstāvniecība vēlētajās institūcijās

Pārskata periodā Latvijā notikušas divas Saeimas vēlēšanas – 2010. un 2011. gadā, no kurām pēdējās tika rīkotas pēc referenduma par Saeimas atlaišanu. Lai arī 11. Saeimas vēlēšanās Saskaņas centrs ieguva vislielāko vēlētajū atbalstu, sarunās par valdības veidošanu partija netika iesaistīta un joprojām turpina darboties opozīcijā.

2011. gada 28. maijā toreizējais Valsts prezidents Valdis Zatlers izdeva rīkojumu par Saeimas atlaišanu. Savā uzrunā Latvijas Televīzijā, viņš norādīja uz aizvien pieaugošu biznesa interešu ietekmi uz politiskajiem procesiem un brīdināja par „demokrātijas privatizāciju”. Referendumā, kas notika 2011. gada 23. jūlijā, 650 518 (94,3%) pilsoņu nobalsoja „par” un 37 829 (5,48%) „pret” Saeimas atlaišanu.¹⁹² Līdz ar to pirmo reizi Latvijas Republikas vēsturē Saeima tika atlaista saskaņā ar Satversmē paredzēto procedūru. Lai gan pilsoniskā līdzdalība bija vidēja – 44,73% no visiem balsstiesīgajiem pilsoņiem, pārliecinošais balsojums par Saeimas atlaišanu apliecināja vispārējo sabiedrības neapmierinātību ar politisko procesu un Saeimas darbu.

2011. gada 17. septembrī Latvijā notika ārkārtas vēlēšanas, kuru rezultātā pirmo reizi *Saskaņas centrs* (SC) kļuva par Saeimas vēlēšanu uzvarētājiem, iegūstot 31 no 100 deputātu vietām. Savukārt *Nacionālā apvienība „Visu Latvijai!”*-, *Tēvzemei un Brīvībai/LNNK*” gandrīz dubultoja vietu skaitu (14) un pirmo reizi iekļuva arī valdībā, ieņemto divus ministru posteņus – kultūras (atbildīga par sabiedrības integrācijas politiku) un tieslietu. Tāpat Saeimā tika ievēlēta arī jaunizveidotā *Zatlera partija* – 22 vietas, *Vienotība* – 20 vietas un *Zaļo un Zemnieku savienība* – 13 vietas. *PCTVL*, lai arī kandidēja vēlēšanās, arī šoreiz nespēja pārvarēt 5% barjeru (0,78%).

11. Saeimā, 15 deputāti ir norādījuši, ka pieder pie kādas no etniskajām minoritātēm (13 krievi, 1 vācietis un 1 karēlis), tomēr ievērojams skaits – 18 deputāti savu tautību nav norādījuši.

	9. Saeima (2006–2010)	10. Saeima (2010–2011)	11. Saeima (2011)
Latvieši	78	76	67
Krievi	15	13	13
Ebreji	1		
Vācieši	1	1	1

pieejams: http://la.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=364801:kaoka-gnepilsou-referendumag-jautjums-no-darba-krtbas-nepazuds&catid=72:politika&Itemid=421

¹⁹² Centrālā vēlēšanu komisija, 2011. gada 23. jūlija tautas nobalsošana par 10. Saeimas atlaišanu (25.07.2011.), pieejams: <http://cvk.lv/pub/public/29957.html>

Karēļi	1	1	1
Nav norādīta	4	9	18

Avots: Centrālā statistikas pārvalde

Vairākas partijas jau pirms Saeimas vēlēšanām bija noteikušas sadarbības principus iespējamai koalīcijas veidošanai ar SC, piemēram, Latvijas okupācijas fakta un valstiskuma nepārtrauktības atzīšana. Uzreiz pēc vēlēšanām, iniciatīvu par koalīcijas izveidi uzņēmās Vienotība un Zatlera reformu partija (ZRP). Nespējot vienoties par vēlamāko koalīcijas partneri, 2011. gada 1. oktobrī ZRP valde pieņēma lēmumu par koalīcijas veidošanu ar SC un Vienotību.¹⁹³ Vairāki eksperti to novērtēja kā soli sabiedrības konsolidācijas virzienā, uzsverot, ka šī būtu pirmā reize, kad valdības veidošanā tiktu iesaistīta lielākā nacionālo minoritāšu intereses pārstāvošā partija.¹⁹⁴ Tomēr pret šādas koalīcijas izveidi iestājās Vienotība, un pārrunu rezultātā valdību izveidoja ZRP, Vienotība un Nacionālā apvienība.

Kā reakcija uz šādu lēmumu bija vienota paziņojuma publicēšana krievu valodā iznākošos medijos, aicinot valsts prezidentu pārtraukt etnisko diskrimināciju un parādīt, ka „visiem Latvijas pilsoņiem ir vienādas tiesības!”¹⁹⁵

Konsultatīvie mehānismi

Latvijā valsts līmenī darbojas četras konsultatīvās padomes, kuru mērķis ir nacionālo minoritāšu līdzdalības sekmēšana vai specifisku ar mazākumtautībām saistītu jautājumu risināšana:

- 1) *Valsts prezidenta Mazākumtautību konsultatīvā padome* izveidota 1996. gadā un darbību atjaunoja 2008. gada decembrī. Padomē pārstāvētas 14 mazākumtautību organizācijas un to vada Latvijas Azerbaidžāņu kultūras centra vadītājs;
- 2) *Mazākumtautību nevalstisko organizāciju pārstāvju Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību ieviešanas uzraudzības komiteja*, kas kopš 2011. gada darbojas Kultūras ministrijā (KM).¹⁹⁶ Komitejas sastāvā iekļauti pārstāvji no 21 mazākumtautību vai starpterniskās organizācijas un to vada KM pārstāvis.
- 3) *Konsultatīvā padome mazākumtautību izglītības jautājumos* izveidota 2001. gadā un līdzās izglītības iestāžu, pašvaldību un valsts institūciju pārstāvjiem, tajā darbojas arī 3 mazākumtautību NVO pārstāvji. Padomi vada Rīgas

¹⁹³ ZRP uzskata, ka Saskaņas Centram ir jāstrādā valdībā <http://reformupartija.lv/2011/10/01/zrp-uzskata-ka-saskanas-centram-ir-jastrada-valdiba/>

¹⁹⁴ TVNET (01.10.2011.) *Rozenvalds: ZPR lēmums nav pārsteigums*, pieejams: <http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/393988-rozenvalds-zrp-lemums-nav-parsteigums>. LETA (01.10.2011.) *Kažoka: ZPR lēmums koalīcijā iesaistīt SC ir Latvijai vēsturisks brīdis*, pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/kazoka-zrp-lemums-koalicija-iesaistit-sc-ir-latvijai-vesturisks-bridis.d?id=40933505>

¹⁹⁵ Apollo (12.10.2011.) *Krievvalodīgie mediji publicē aicinājumu prezidentam: „Nē – etniskajai diskriminācijai!”*. Pieejams: <http://www.apollo.lv/zinas/krievvalodigie-mediji-publice-icinajumu-prezidentam-ne-etniskajai-diskriminacijai/495577>

¹⁹⁶ 2006. gada septembrī ĪUMSILS sastāvā tika izveidota Mazākumtautību nevalstisko organizāciju līdzdalības padome, kas 2009. gadā līdz ar ĪUMSILS reorganizāciju mainot nosaukumu pārgāja pie Tieslietu ministrijas.

Klasiskās ģimnāzijas direktors un Latvijas Azerbaidžāņu kultūras centra vadītājs.

- 4) *Romu integrācijas politikas īstenošanas konsultatīvā padome* Kultūras ministrijā izveidota 2012. gada septembrī. Līdzās ministriju, pašvaldību un citu institūciju speciālistiem, padomē pārstāvētas 7 romu organizācijas.

Saskaņā ar Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņem, 2013. gada 5. aprīlī Kultūras ministrijā darbu uzsāka *Konsultatīvā padome trešo valstu pilsoņu integrācijai*. Padomē nav pārstāvēta neviena imigrantu vai nepilsoņu organizācija.

2013. gada 30. jūnijā apstiprināts rīkojums par *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņu īstenošanas uzraudzības padomi*.¹⁹⁷ Starp divdesmit četriem tās locekļiem nav pārstāvēta neviena mazākumtautību organizācija. Lai darbam padomē atlasītu nevalstisko organizāciju un augstākās izglītības un pētniecisko iestāžu pārstāvjus, KM bija izsludinājusi atklātu konkursu.¹⁹⁸

Vairākas padomes vai integrācijas komisijas izveidotas pašvaldību līmenī. No tām aktīvākās darbojas Rīgā, Jelgavā, Jūrmalā, Ventspilī un Liepājā. Tomēr vairākas pašvaldībās, tai skaitā Daugavpilī un Rēzeknē, kur dzīvo liels skaits nacionālo minoritāšu pārstāvju, integrācijas komisijas savu darbu ir pārtraukušas.¹⁹⁹

Intervijas ar valsts, pašvaldību un nevalstisko organizāciju pārstāvjiem, kas iesaistīti konsultatīvo padomju darbā,²⁰⁰ liecina, ka valsts līmenī izveidotie dialoga mehānismi līdz šim nav bijuši efektīvi. To formālais raksturs, neskaidrie darbības principi un skaidri noteiktu kritēriju trūkums organizāciju dalībai padomēs, kā arī politiku nevēlēšanās risināt ar integrāciju saistītos jautājumus, nav nodrošinājuši nacionālo minoritāšu pārstāvjus ar reālām iespējām ietekmēt jautājumus, kas skar viņu intereses un tiesības. Tiek uzsvērts, ka konsultatīvajām padomēm līdz šim bijusi visai ierobežota ietekme uz dažādu sabiedrības integrācijas jautājumu risināšanu. Lai arī formāli konsultatīvās padomes tiek sasauktas, tās līdz šim nav sasniegušas vērā ņemamus rezultātus. Liela daļa sabiedrības integrācijas jautājumu ir risināti nevis tāpēc, ka tie izskatīti konsultatīvo mehānismu ietvaros, bet gan tāpēc, ka tie ir politisko spēku izvirzīti dienaskārtības jautājumi. Līdz ar to dialogs (savā būtībā formāls) visbiežāk ir kā reakcija uz saasinājumiem vai problēmām, ko rada atsevišķas sabiedrības grupas, politiskie spēki vai lēmumi. Gan NVO, gan pašvaldību pārstāvji uzskata, ka dialogs ir daudz efektīvāks pašvaldību līmenī, jo pašvaldību vadība ir daudz atvērtāka dialogam un saikne starp iedzīvotājiem un pašvaldību ir ciešāka.

¹⁹⁷ MK rīkojums Nr. 349 (30.07.2013.), Par Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņu īstenošanas uzraudzības padomi.

¹⁹⁸ Meklē ekspertus darbam Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņu īstenošanas uzraudzības padomē

<http://www.mk.gov.lv/sabiedribas-lidzdaliba/sabiedribas-lidzdalibas-jaunumi/310113-km-01/>

¹⁹⁹ 2009. gada 13. februārī ar Rēzeknes pilsētas domes lēmumu Nr. 86 tika nolemts izbeigt piecu komisiju, tostarp Sabiedriskās integrācijas veicināšanas komisijas, darbību.

²⁰⁰ Secinājumi balstīti uz projekta „Stiprinot integrācijas dialoga platformas” (Nr. CB62) ietvaros veiktajām 17 intervijām: 4 intervijas ar valsts institūciju pārstāvjiem, 3 intervijas ar pašvaldību institūciju pārstāvjiem, 7 intervijas ar mazākumtautību NVO pārstāvjiem, 3 intervijas ar pilsoniskās sabiedrības organizācijām.

Kā galvenās problēmas līdzšinējā konsultatīvo padomju darbā tiek minētas:

- *Nav skaidri definētas padomju funkcijas un kompetences, kā arī to savstarpējās sadarbības principi.* Kā atbildīgajām ministrijām, tā arī mazākumtautību organizācijām un sabiedrībai kopumā trūks informācijas par padomju darbu – izskatītajiem jautājumiem, pieņemtajiem lēmumiem, iesaistītajām organizācijām, utt. Tiek apšaubīta daudzo padomju pastāvēšanas efektivitāte, to vietā rosinot izveidot vienu padomi, kas pārstāvētu iespējami plašu mazākumtautību loku.
- *Nav skaidri kritēriji pēc kādiem tik izvēlētas organizācijas dalībai konsultatīvajos mehānismos, līdz ar to dialogā netiek iesaistīti visi vajadzīgie partneri.* Mazākumtautību organizācijas norāda, ka integrācijas jomā joprojām pastāv princips runāt ar tiem, kas nekritizē un neprotestē. Līdz ar to dialoga ietvaros tiek ignorēts radikālāks viedoklis, vai viedoklis, kas nesaskan ar ministra. Kā pozitīvs piemērs tiek minēta Rīgas domes Konsultatīvās padomes sabiedrības integrācijas jautājumos izveide: lai nodrošinātu iespējami plašu pārstāvniecību, tika izsludināts atklāts konkurss ar noteiktiem kritērijiem NVO, lai tās varētu pieteikties darbam padomē. Līdzīga procedūra bija noteikta, izvēloties organizācijas līdzdalībai Konsultatīvajā padomē trešo valstu pilsoņu integrācijai.
- *Konsultatīvo padomju iesaiste politikas procesā ir novēlota, un to pieņemtie lēmumi nav saistoši.* Saskaņā ar konsultatīvo padomju nolikumiem to lēmumiem ir ieteikuma raksturs. Tas neuzliek par pienākumu padomes priekšsēdētājam virzīt padomes pieņemtos lēmumus izskatīšanai ministrijas vadībai, kā arī atbildīgajiem ierēdņiem aizstāvēt padomes viedokli Saeimā vai Ministru kabinetā. Tiek uzsvērts, ka ļoti bieži padomes tiek sasauktas pēc tam, kad lēmums jau ir pieņemts. Lai arī padomes dod iespēju tās locekļiem izteikt viedokli, tikai neliels skaits priekšlikumu tiek ņemts vērā. Lielākā daļa mazākumtautību organizāciju pārstāvju norāda, ka padomju ietvaros tiek ignorēti viedokļi, kas nesaskan ar ministrijas vai ministra pārstāvētās politiskās partijas nostāju konkrētajā jautājumā. Līdz ar to konsultatīvās padomes tiek uztvertas kā imitācijas mehānismi, kas domāti, lai parādītu, ka sarunas notiek, lai gan nekādi lēmumi to ietvaros netiek pieņemti.
- *Trūkst konsultatīvo padomju darba izvērtējuma,* kas parādītu esošo padomju nepilnības un to novēršanas iespējas. Galvenais iemesls – zināšanu un finansiālo resursu trūkums.
- *Lielai daļai organizāciju trūkst kapacitātes un nav pieredzes sadarbības veidošanā ar citām organizācijām.* Lai arī konsultatīvajās padomēs iesaistītas dažādas organizācijas, tikai neliela to daļa spēj sagatavot kvalitatīvus atzinumus vai pamatotus priekšlikumus. Atsevišķos gadījumos mazākumtautību organizāciju darbu padomēs apgrūtinā to pārstāvju nepietiekamās latviešu valodas zināšanas.

Lai paplašinātu sabiedrības līdzdalības iespējas, 2012. gada 19. janvārī Saeima pieņēma grozījumus Saeimas kārtības rullī, kas paredz iespēju ne mazāk kā 10 tūkstošiem pilsoņu no 16 gadu vecuma vērsties Saeimā ar kolektīvo iesniegumu ar likumdošanas iniciatīvu. Likums nosaka, ka kolektīvais iesniegums nedrīkst saturēt tādu prasījumu, kurš ir acīmredzami nepieņemams demokrātiskā sabiedrībā vai klaji aizskarošs. Tas nedrīkst pārkāpt vērtības, kas respektē cilvēka cieņu, brīvību, demokrātiju, vienlīdzību, tiesiskumu un cilvēktiesības, tajā skaitā minoritāšu

tiesības.²⁰¹ Lai arī grozījumu izskatīšanas laikā Saskaņas centrs rosināja tiesības parlamentā vērsties ar kolektīvajiem iesniegumiem piešķirt arī Latvijas nepilsoņiem, priekšlikums Saeimas atbalstu neguva. Priekšlikums atkārtoti noraidīts arī septembrī, kad Saeimas deputāti noraidīja SC frakcijas sagatavoto likumprojektu par grozījumiem Saeimas Kārtības rullī, kas paredzēja arī nepilsoņiem tiesības vērsties parlamentā ar kolektīvajiem iesniegumiem.²⁰² SC norādīja, ka atļaujot arī nepilsoņiem piedalīties dialogā ar valsts varu, būtu veicināta viņu integrācija un palielinātos šīs iedzīvotāju daļas uzticība parlamentam.

Nepilsoņu kongress

2012. gada 20. novembrī aktīvistu grupa, kuras redzamākie pārstāvji ir Saskaņas Centra valdes loceklē, juriste Elizabete Krivcova, Pilsoņu un nepilsoņu savienības valdes loceklis Vladimirs Sokolovs un Eiropas pētījumu centra direktors, viens no referenduma par krievu kā otrās valsts valodas iniciatoriem, kas cieši saistīts ar V.Lindermana „Dzimto valodu”, Aleksandrs Gapoņenko, paziņoja par sabiedriskās kustības „Nepilsoņu kongress” (NK) izveidi, kuras mērķis ir nepilsoņu interešu pārstāvēšana vietējā, nacionālā un starptautiskā līmenī un nepilsoņu institūta likvidēšana.²⁰³ Aktīvistu paziņoja, ka kongress izveidots kā reakcija uz Centrālās vēlēšanu komisijas lēmumu neizsludināt otro parakstu vākšanas kārtu par grozījumiem Pilsonības likumā, kas paredzēja automātisku pilsonības piešķiršanu visiem nepilsoņiem.

Līdz 2013. gada 23. septembrim NK interneta vietnē www.kongress.lv bija reģistrējušies 7 785 cilvēki, no kuriem lielākā daļa pārstāv Rīgu un Rīgas reģionu (5 721). Citos Latvijas reģionos, tai skaitā Latgalē (566), vērojama pavisam neliela aktivitāte.²⁰⁴ Saskaņā ar NK nolikuma, par NK biedru var kļūt jebkurš cilvēks, kas atbalsta NK mērķus, un pastāvīgi dzīvo Latvijā vai ir ārzemēs dzīvojošais Latvijas pilsonis vai nepilsonis.²⁰⁵ 2012. gada beigās 64% no reģistrētajiem cilvēkiem bija nepilsoņi, 31% - pilsoņi un 5% - citu valstu pilsoņi.²⁰⁶ Nepilsoņu kongresa dibināšanas sapulce notika 2013. gada 23. martā.

Līdztekus oficiālajām pašvaldību vēlēšanām, kas notika 2013. gada 1. jūnijā, tika rīkotas arī Nepārstāvēto parlamenta vēlēšanas, kuru laikā no 60 kandidātiem parlamentā tika ievēlēti 30. Balsošanas procesā, kurš divu nedēļu garumā notika gan internetā, gan arī īpaši veidotos vēlēšanu iecirkņos vairākās pilsētās, piedalījās 15 134 cilvēki.²⁰⁷ Tiesības vēlēti bija Latvijas nepilsoņiem, Latvijas pilsoņiem un Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem. Savukārt tiesības tikt ievēlētiem bija Latvijas pilsoņiem

²⁰¹ *Grozījumi Saeimas kārtības rullī* (pieņemti 19.01.2012.). Pieejams:

<http://www.likumi.lv/doc.php?id=243485>

²⁰² LETA (20.09.2012.) *Deputāti nevērtēs SC ierosinājumu par nepilsoņu „tiesībām”*. Pieejams:

<http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/436752->

[deputati nevertes_sc_ierosinajumu_par_nepilsonu_tiesibam](http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/436752-deputati-nevertes-sc-ierosinajumu-par-nepilsonu-tiesibam)

²⁰³ Aktīvistu grupas paziņojums par Latvijas Nepilsoņu Kongresa organizāciju (20.11.2012.), pieejams:

<http://kongress.lv/lv/material/10>

²⁰⁴ <http://kongress.lv/lv>

²⁰⁵ „Nepilsoņu Kongresa nolikums” (22.03.2013.), pieejams: <http://www.kongress.lv/lv/material/206>

²⁰⁶ Nepilsoņu kongress, *Mūsu domubiedri: Statistikas portrets* (10.12.2012.), pieejams:

<http://www.kongress.lv/lv/material/64>

²⁰⁷ 15 tūkstoši Latvijas iedzīvotāju ievēlēja Nepārstāvēto parlamentu (13.06.2013.), pieejams:

<http://www.kongress.lv/lv/material/335>

un nepilsoņiem, turklāt divām trešdaļām no parlamenta sastāva jābūt nepilsoņiem.²⁰⁸ Pirmā nepārstāvēto parlamenta sēde notika 2013. gada 15. jūnijā. Parlaments plānots kā platforma nepilsoņu institūta problēmas risinājuma apspriešanai un izstrādāšanai. Tāpat Nepilsoņu kongresa rīcības plāns paredz izveidot sadarbību ar pašvaldībām un Saeimu, izvirzot savus pārstāvjus sadarbībai minēto institūciju komisijās un komitejās, pievēršot starptautisko organizāciju uzmanību nepilsoņu problēmai, uzturēt kontaktus ar nepilsoņu organizācijām Igaunijā, dibināt „Tautas lobiju skolu”, kā arī rīkot informatīvās kampaņas un masveida protesta akcijas.²⁰⁹

Sociālekonomiskā līdzdalība

Latvijā trūkst informācijas par personu, kuras pieder etniskajām minoritātēm, t.sk. migrantu, situāciju nodarbinātībā. Nodarbinātības valsts aģentūra apkopotie dati ietver informāciju par oficiāli reģistrētajiem bezdarbniekiem un to tautību. Tādas kategorijas kā bezdarbnieku rase, dzimtā valoda, reliģija vai ticība netiek reģistrēta.

Oficiāli reģistrētie bezdarbnieki sadalījumā pēc tautības

	2010		2011		2012	
	% bezdarbnieki (31.12.2010)	% iedzīvotāju (01.01.2011)	% bezdarbnieki (31.12.2011)	% iedzīvotāji (01.01.2012)	% bezdarbnieki (31.12.2012)	% iedzīvotāji (01.01.2013)
latvieši	54,4	59,4	53,6	59,5	54,2	61,2
krievi	28,9	27,6	29,3	27,4	28,5	26,3
baltkrievi	3,1	3,6	3,1	3,5	3,1	3,5
ukraiņi	2,3	2,5	2,2	2,4	2,1	2,3
poļi	1,9	2,3	1,9	2,3	1,9	2,2
lietuvieši	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
ebreji	0,1	0,4	0,1	0,4	0,1	0,4
romi	0,6	0,4	0,7	0,4	0,8	0,4
cita tautība	0,9	1,2	0,9	1,3	0,9	1,5
nav uzrādīta	6,5	1,3	6,8	1,5	7,2	1,7

Avoti: Nodarbinātības valsts aģentūra <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=6&mid=404>
PMLP Iedzīvotāju reģistrs <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/iedzivotaju.html>

Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) apkopotie dati par reģistrēto bezdarbnieku nacionālo sastāvu liecina, ka ir vērojama neliela atšķirība starp latviešu un etnisko minoritāšu bezdarba rādītājiem. Ja latviešu skaits iedzīvotāju vidū ir 62%, tad bezdarbnieku vidū ~ 54% (2011-2012). Romu skaits bezdarbnieku vidū (0,8%) divas reizes pārsniedz romu skaitu iedzīvotāju vidū (0,4%). Savukārt krievu īpatsvars bezdarbnieku vidū (28,5%) ir nedaudz augstāks par to proporciju iedzīvotāju sastāvā (26%). To iedzīvotāju skaits, kas izvēlējušies nenorādīt savu tautību bezdarbnieku vidū (7,2%) ir ievērojami augstāks kā to liecina Iedzīvotāju reģistra dati (1,7%). Iedzīvotāju skaits, kas izvēlējušies nenorādīt savu tautību ir ievērojami pieaudzis ekonomiskās krīzes laikā: no 2 257 2008. gada 31. augustā līdz 9 001 2012. gada 31.

²⁰⁸ „Nepilsoņu Kongresa nolikums” (05.03.2013.), pieejams: <http://www.kongress.lv/lv/material/206>

²⁰⁹ Sabiedriskās kustības „Nepilsoņu kongress” rīcības plāns” 2013. gada marts-decembris (22.03.2013.), pieejams: <http://www.kongress.lv/lv/material/205>

janvārī.²¹⁰ Kā liecina vairāki iepriekšējos gados veikti pētījumi, mazākumtautību pārstāvji darba tirgū var būt pakļauti lielākam nevienlīdzības riskam. Līdz ar to pastāv iespēja, ka etnisko minoritāšu pārstāvji veido lielāko daļu bezdarbnieku, kuri savu etnisko piederību nav norādījuši.

NVA statistika liecina, ka bezdarbnieku vidū ir salīdzinoši liels skaits cilvēku, kas nav izgājuši valsts valodas atestāciju (11,5%), proti, cilvēki nav nokārtojuši valsts valodas prasmes pārbaudi, lai saņemtu valsts valodas prasmes apliecību. Līdz ar to šiem cilvēkiem nav iespējams ieņemt amatus vai strādāt profesijās, kurās ar Ministru kabineta noteikumiem noteikts pienākumu veikšanai nepieciešamais valsts valodas zināšanu apjoms.²¹¹ Tāpat bezdarbnieki bez valsts valodas prasmes apliecības var būt vairāk pakļauti ilgstoša bezdarba riskam.

Oficiāli reģistrētie bezdarbnieki pēc valsts valodas prasmes

	2010 (%)	2011 (%)	2012. (%)
Izglītība iegūta latviešu valodā	55,8	55,4	56,6
Valsts valodas augstākā pakāpe	5,3	5,1	4,8
Valsts valodas vidējā pakāpe	15,0	15,3	15,1
Valsts valodas zemākā pakāpe	11,5	11,9	12,1
Nav valsts valodas atestācijas	12,5	12,3	11,5

Avoti: Nodarbinātības valsts aģentūra <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=6&mid=404>

Lai arī NVA jau vairākus gadus piedāvā bezdarbniekiem un darba meklētājiem apgūt latviešu valodu valsts finansētās neformālās izglītības programmas „Valsts valodas apguve” ietvaros (120 stundas),²¹² bezdarbnieku vēlme apgūt valsts valodu ievērojami pārsniedz piedāvātās iespējas. Līdz 2012. gada 31. oktobrim uz NVA organizētajiem latviešu valodas kursiem bija reģistrējušies 11 178 bezdarbnieki, kas ir divas ar pusi reizes vairāk kā 2012. gadā plānots apmācīt (4525). Lielākā daļa cilvēku vēlējusies apgūt valsts valodu zemākajā (4615) vai vidējā (4428) līmenī.²¹³ Tas liecina, ka tieši cilvēki ar sliktām vai nekādām latviešu valodas zināšanām bija tie, kas ekonomiskās krīzes laikā darbu zaudēja visbiežāk. 2011. gadā latviešu valodas apguvi sāka 4551

²¹⁰ Nodarbinātības valsts aģentūra, ‘Izvērstā statistika par bezdarba situāciju Latvijā un rajonos,’ pieejams: http://www.nva.gov.lv/docs/17_4f857d94e6a827.75109829.xls

²¹¹ Ministru kabineta noteikumi Nr. 733 (07.07.2009.) *Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību profesionālo un amata pienākumu veikšanai, pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai un Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai un valsts nodevu par valsts valodas prasmi pārbaudi* <http://www.likumi.lv/doc.php?id=194735&from=off>

²¹² NVA neformālās izglītības programmas „Valsts valodas apguve” finansējums 2008. gadā bija 242 343 lati (iesaistīti 1187 bezdarbnieki vai darba meklētāji), 2009. gadā – 425 064 lati (iesaistīti 1727 bezdarbnieki vai darba meklētāji), 2010. gadā – 2 395 259 lati (iesaistīti 8339 bezdarbnieki vai darba meklētāji), 2011. gadā – 1 359 083 lati (iesaistīti 4551 bezdarbnieki vai darba meklētāji), 2012. gadā – 1 679 995 lati (plānots iesaistīt 4525 bezdarbniekus vai darba meklētājus).

²¹³ Nodarbinātības valsts aģentūras vēstule Nr. 4.3.-01 (06.12.2012.)

bezdarbnieks²¹⁴, lielākā daļa no tiem Rīgas reģionā (2480) un Latgalē (1045).²¹⁵ Savukārt 2012. gada 10 mēnešos valodas apguvi uzsākuši 3682 cilvēki, galvenokārt vecuma grupā no 45 līdz 59 gadiem.²¹⁶ Kā liecina NVA dati, valsts valodas eksāmenu nokārto un valsts valodas prasmes apliecību, kas apliecina attiecīgās pakāpes valsts valodas prasmi profesionālo un amata pienākumu veikšanai, saņem vairāk nekā 80% kursu beidzēju (2010.g. - 84%, 2011.g. – 82%, 2012. gada 11 mēnešos – 81%).²¹⁷

Pēdējos gadus latviešu valodas bezmaksas kursi pieejami arī atsevišķās pašvaldībās, piemēram, kopš 2011. gada Rīgā²¹⁸ un 2012. gadā arī Daugavpilī²¹⁹.

Latviešu valodas apguve dažādām profesionālajām grupām nodrošināta arī Latviešu valodas aģentūras rīkoto kursu un Sabiedrības integrācijas fonda programmas „Latviešu valodas apguve pieaugušajiem” (līdz 2009. gadam, kad sākoties ekonomiskajai lejupslīdei un ar to saistītajai valsts budžeta konsolidācijai programmas īstenošana tika pārtraukta nepietiekama finansējuma dēļ) ietvaros.

Diskusijas par valsts finansējuma atjaunošanu valsts valodas apguvei pieaugušajiem atsākās 2012. gada februārī pēc referenduma par krievu valodas statusu. Lai nodrošinātu pasākumu plānā „Par sabiedrības saliedēšanu, nacionālās identitātes un valsts valodas pozīcijas nostiprināšanu” paredzētās aktivitātes, 2012. gada 10. jūlijā Ministru kabinets atbalstīja līdzekļu piešķiršanu Sabiedrības integrācijas fondam 143 000 LVL apmērā programmas „Latviešu valodas apguve pieaugušajiem” īstenošanai 2012. gadā.²²⁰ Lai arī iepriekš SIF bija nodrošinājis atbalstu latviešu valodas kursiem, 2009. gadā, sākoties ekonomiskajai lejupslīdei un ar to saistītajai valsts budžeta konsolidācijai, programmas īstenošana tika pārtraukta nepietiekama finansējuma dēļ.

2009. gada *Pētījumā par etnisko minoritāšu sociālā un darba tirgus integrāciju* norādīts, ka etniskās minoritātes Latvijā saskaras ar dažāda veida ārējām barjerām, kas negatīvi ietekmē to nodarbinātības līmeni un darba kvalitāti. Kā galvenās barjeras pētījumā minētas: obligāta pilsonības prasība atsevišķu amatu ieņemšanai; latviešu valodas prasme; diskriminācija, kas balstīta uz etniskiem aizspriedumiem; kultūras un psiholoģiskās barjeras, kas attur minoritāšu pārstāvjus no pieteikšanās darbā

²¹⁴ Zemākajā līmenī – 1688, vidējā līmenī – 2095, augstākajā līmenī – 768.

²¹⁵ LETA (01.03.2012.) *Uz NVA latviešu valodas kursiem gaida 9 484 bezdarbnieki*. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/412870-uz_nva_latviesu_valodas_kursiem_gaida_9484_bezdarbnieki

²¹⁶ Vecuma grupā no 15-19 gadiem – 35 cilvēki, 20-24 – 178, 25-29 – 319, 30-34 – 359, 35-39 – 464, 40-44 – 475, 45-49 – 559, 50-54 – 649, 55-59 – 573, 60 gadi un vairāk – 114. Nodarbinātības valsts aģentūras vēstule Nr. 4.3.-01 (06.12.2012.)

²¹⁷ Nodarbinātības valsts aģentūras vēstule Nr. 4.3.-01 (06.12.2012.)

²¹⁸ 2011. gadā Rīgas pašvaldība latviešu valodas kursu organizēšanai piešķīra 30 000 Ls, nodrošinot valodas apguvi 500 Rīgas iedzīvotājiem. 2012. gadā diviem apmācību kursiem: „Latviešu valodas apguves kursu organizēšana un īstenošana Rīgas pilsētas iedzīvotājiem” un „Latviešu valodas zināšanu pilnveidošana profesionālo pienākumu veikšanai” (pirmsskolas izglītības iestāžu un policijas darbinieku apmācībai), piešķirti 165 000 Ls, nodrošinot valodas apguvi 2 700 cilvēkiem. Pieejams: <http://www.iksd.riga.lv/public/45124.html>

²¹⁹ 2012. gada martā Daugavpils pilsētas dome piešķīra 9 985 latus 300 Daugavpils iedzīvotāju apmācībai. Pieejams: <http://www.daugavpils.lv/lv/47/read/2158>

²²⁰ Sabiedrības integrācijas fonds (15.08.2012.) *Latviešu valodas apguve pieaugušajiem 2012*. Pieejams: http://sif.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=7706&Itemid=155&lang=lv

institūcijās vai uzņēmumos, kur darbinieku vairākums ir etniskie latvieši (t. sk. centrālās un vietējās pārvaldes institūcijās).²²¹

Saskaņā ar pētījuma datiem 5% latviešu un 2% minoritāšu respondentu atzinuši, ka uzņēmumā, kurā viņi strādā, krieviem vai citiem slāvu izcelsmes kandidātiem būtu mazas izredzes iegūt darbu, un tikai 1% respondentu uzskata, ka ar šādām problēmām saskartos arī latvieši. Daudz lielākas barjeras iegūt darbu būtu vizuāli atšķirīgo minoritāšu pārstāvjiem: 25% latviešu un 30% minoritāšu pārstāvju uzskata, ka darbu viņu uzņēmumā nedabūtu romi; 10% latviešu un 7% mazākumtautību pārstāvju uzskata, ka mazas izredzes iegūt darbu būtu arī ebrejiem un citu minoritāšu pārstāvjiem. Kā liecina darba devēju aptauja, 3,5% uzņēmumu, kur darba valoda ir latviešu, nepieņemtu darbā krievus vai citus slāvu izcelsmes kandidātus, 8% nepieņemtu darbā ebrejus, 27% – romus un 7% – citu etnisko minoritāšu pārstāvjus. Attiecībā uz romiem augsts atteikuma rādītājs (27%) būtu arī uzņēmumos, kur darba valoda ir tikai vai galvenokārt krievu.²²²

Aptaujājot četru publiskās pārvaldes iestāžu darbiniekus, pētījumā secināts, ka tikai 49% piekrīt, ka valsts iestādēm jātiecas piesaistīt darbiniekus arī no mazākumtautībām. Turklāt diezgan liels procents jeb 29% aptaujāto darbinieku četras iestādēs uzskatīja, ka valsts iestādēm noteikti nevajag censties piesaistīt darbiniekus no mazākumtautībām. Tāpat 41% aptaujāto pauž uzskatu, ka darbinieks ar ierobežotām latviešu valodas zināšanām (runā un raksta ar gramatikas kļūdām) nespētu pilnvērtīgi pildīt darba pienākumus viņu iestādē. Pētnieki secina, ka šāds uzskats liecina par salīdzinoši zemu toleranci pret darbiniekiem ar neperfektām valsts valodas zināšanām, kas var būt būtisks šķērslis kandidātiem ar citu dzimto valodu arī gadījumā, kad viņu komunikatīvas spējas latviešu valodā ir diezgan labas.²²³

Romu sociālekonomiskā līdzdalība

Ņemot vērā romu zemo izglītības līmeni un profesionālās apmācības trūkumu, kā arī sabiedrības aizspriedumus un diskrimināciju, romi ir pakļauti lielam bezdarba riskam. Saskaņā ar NVA datiem romu proporcija reģistrēto bezdarbnieku vidū (0,6 - 0,8%) ir ievērojami augstākā kā to proporcija kopējā iedzīvotāju sastāvā (0,4%). Oficiāli reģistrēto romu bezdarbnieku skaits 2012. gada 31. decembrī bija 799 romi, no kuriem lielākā daļa bija sievietes (58,6%). Tomēr neoficiālie bezdarba rādītāji varētu būt ievērojami augstāki.

Saskaņā ar Labklājības ministrijas sniegto informāciju 37,6% romu bezdarba ilgums ir no 1-3 gadiem, savukārt 18,8% darbu nevar atrast ilgāk par 3 gadiem. Lielākā daļa romu bezdarbnieku ir vecumā no 40-44 gadiem (122 personas vai 14,4%). 60,5%

²²¹ Hazans M., *Study of the social and labour market integration of ethnic minorities. The Latvian report* (2009), 18.lpp.

²²² Mihails Hazans (2010) *Etniskās minoritātes Latvijas darba tirgū no 1997.-2009. gadam.*// Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājumu audits. N.Muižnieks (red.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010. – 153.-154.lpp. Pieejams: http://szf.lu.lv/files/petnieciba/publikacijas/Integrac_aud_latv_val.jpg.pdf

²²³ M.Golubeva, I.Kažoka, O.Rastrigina (2011) *Dažādības vadība publiskajā sektorā: attīstīto valstu pieredze un Latvijas situācijas novērtējums.* Pieejams: http://www.providus.lv/upload_file/Publikacijas/2011/Marija%20Golubeva_Zinojums_Dazadibas%20vadiba.pdf

romu bezdarbnieku (gan sievietēm, gan vīriešiem) izglītības līmenis ir zemāks par pamatizglītību. Lai arī lielākā daļa romu bezdarbnieku izglītību ieguvuši latviešu valodā (59,6%), ievērojamam skaitam romu (31,7%), kas apmeklējuši skolas ar mazākumtautību mācību valodu, nav latviešu valodas atestācijas, kas vēl vairāk apgrūtina viņu iespēju atrast pat mazkvalificētu darbu.²²⁴

Laikā no 2008. līdz 2012. gada 31. jūlijam NVA organizētajos aktīvajos nodarbinātības pasākumos dalību uzsākuši 4 205 romi.²²⁵ Lielākā daļa romu bijuši iesaistīti konkurētspējas paaugstināšanas pasākumos (2 089) un apmācībās darba iemaņu iegūšanai un uzturēšanai, ja darba devējs ir pašvaldība (1 109). Algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos līdz šim iesaistīti 522 romi, no tiem 184 2012. gada pirmajos septiņos mēnešos, savukārt neformālajās apmācībās (t.sk. valsts valoda) – 274 romi (t.sk. 44 – 2012. gada septiņos mēnešos).²²⁶

Neskatoties uz virkni nodarbinātības pasākumu, nav pieejama informācija par to, cik no pasākumos iesaistītajiem romiem ir atraduši darbu. Saskaņā ar romu organizāciju sniegto informāciju, ievērojams skaits romu ir emigrējis no Latvijas, lai meklētu darbu citās Eiropas Savienības valstīs.

²²⁴ Labklājības ministrijas sniegtā informācijas Latvijas Cilvēktiesību centram 2012. gada 16. augustā

²²⁵ Saskaņā ar NVA sniegto informāciju (20.08.2012.) par romu skaitu, kuri uzsākuši dalību aktīvajos nodarbinātības pasākumos, 2008. gadā bijis 542 cilvēki, 2009 – 930, 2010 – 953, 2011 – 1293, 30.09.2012. – 487.

²²⁶ NVA sniegtā informācija LCC 2012. gada 20. augustā